

Saksfremlegg

Utvalg	Utvalgssak	Møtedato
Formannskapet i Torsken	34/17	23.05.2017
Kommunestyret i Torsken	22/17	13.06.2017

Økonomirapport 1. kvartal 2017

Saksprotokoll i Formannskapet i Torsken - 23.05.2017

Behandlingsinformasjon

Enstemmig som innstilling.

Vedtak

Økonomirapporten for 1. kvartal 2017 blir tatt til orientering.

Rådmannens innstilling

Økonomirapporten for 1. kvartal 2017 blir tatt til orientering.

Saksopplysninger

Økonomirapporten for 1. kvartal 2017 bygger på foreløpig regnskap fra 01.01.17 til 31.03.17, samt særskilt rapportering fra virksomhetslederne. Økonomirapporten for 1. kvartal er veiledende for den økonomiske utviklingen i Torsken kommune. Rapporten blir sikrere jo lenger ut i året man kommer. Økonomirapporten for 1. kvartal bekrefter at det er variasjoner i driften på de ulike rammene.

Vurdering

Økonomirapport 1. kvartal 2017

Torsken kommune

Innholdsfortegnelse

Innledning.....	3
Hovedtall drift pr. 1. kvartal 2017.....	3
Lønnsanalyse 1. kvartal 2017.....	4
Rammeområder	4
<i>Ramme 1 Sentraladministrasjonen</i>	5
<i>Ramme 2 Oppvekst</i>	5
<i>Ramme 3 Helse, omsorg og sosial</i>	5
<i>Ramme 4 Teknisk var-området</i>	5
<i>Ramme 5 Kommunale bygg</i>	5
Sykefravær	6
Rapportering fra virksomhetene.....	7
Ramme 1 Sentraladministrasjonen.....	7
<i>Personal</i>	7
<i>Kommunens samfunnsplan</i>	7
<i>Åpning av bibliotek i Gryllefjord</i>	8
<i>Flyktningetjenesten</i>	9
Ramme 2 Oppvekst.....	10
<i>Medby oppvekstsenter</i>	10
<i>Gryllefjord oppvekstsenter</i>	12
<i>Voksenopplæringen</i>	13
Ramme 3 Helse, omsorg og sosial	14
<i>NAV Torsken og tjenester funksjonshemmede</i>	14
<i>PLO - Pleie og omsorg</i>	15
Ramme 4 og 5. Teknisk og bygg- og eiendomsforvaltning	18

Innledning

Økonomirapporten for 1. kvartal er veiledende for den økonomiske utviklingen i Torsken kommune. Rapporten blir sikrere jo lenger ut i året man kommer. Økonomirapporten for 1. kvartal bekrefter at det er variasjoner i driften på de ulike sektorene. Noen avdelinger går bedre regnskapsmessig i forhold til budsjett, mens andre går noe dårligere. Økonomien i Torsken kommune jobbes det kontinuerlig med, og det er et viktig tema som blir tatt opp på ledermøtene i kommunen. Budsjettet er periodisert, og budsjettdisiplin på de ulike rammeområdene er svært viktig for å kunne sikre en økonomisk forsvarlig drift.

Hovedtall drift pr. 1. kvartal 2017

Torsken kommune sine driftsinntekter pr. 1. kvartal var på om lag 31,7 mill. kroner, som gir et positivt avvik i forhold til budsjett på om lag 1,2 mill. kroner. Det er da tatt høyde for kjente inntekter som tilhører 1. kvartal, for eksempel integreringstilskudd, brukerbetaling og institusjon og refusjoner som blir innbetalt i ettertid. Kompensasjon for merverdiavgift utgjør om lag 1,1 mill. kroner.

Driftsutgiftene pr. 1. kvartal for Torsken kommune er på om lag 32,9 mill. kroner. Det gir et negativt avvik i forhold til budsjett på om lag kr 0,9 mill. kroner. Det er da tatt høyde for kjente utgifter som tilhører 1. kvartal. Det er i perioden betalt lisenser, forsikringer og abonnementer for hele året. Merverdiavgiften utgjør 1,1 mill. kroner. Dekning av tidligere års underskudd er tatt høyde for i oversikten nedenfor.

Pr. 31.03.17	Regnskap	Periodisert budsjett	Avvik
Sum utgifter	32 994 116	32 015 716	978 400
Sum inntekter	-31 660 275	-30 361 319	-1 298 956
Netto utgift	1 333 841	1 654 396	-320 555

Lønnsanalyse 1. kvartal 2017

I økonomirapportene gjennomføres det en lønnsanalyse. Bakgrunnen for dette er at kommunen gir et mangfold av tjenester til innbyggerne og spiller en viktig rolle for kommunens næringsliv. Lønnsutgiftene inkl. de sosiale kostandene utgjør store deler av kommuneregnskapet og er derfor analysert i en egen tabell nedenfor.

Lønnsanalyse 1. kvartal 2017			
	Regnskap	Periodisert budsjett	Avvik i NOK
Fast lønn	11 742 615	12 170 443	-427 829
Vikarutgifter	485 403	343 976	141 426
Øvrige lønnsutgifter	735 680	678 367	57 313
Lønn renhold	690 945	646 962	43 983
Overtidslønn	26 480	-	26 480
Lønn politikere	235 819	228 464	7 356
Avtalefestet tillegg	850 711	940 740	-90 029
Sum	14 767 652	15 008 952	-241 300
Pensjonspremie	1 905 703	2 312 183	-406 480
Arbeidsgiveravgift	834 916	788 630	46 286
Refusjon annet	-339 075	-376 575	37 500
Refusjon sykelønn	-690 245	-435 044	-255 201
Netto lønnskostnader	16 478 951	17 298 145	-819 194

Rammeområder

På de ulike rammeområdene får vi følgende tabell:

Netto utgift pr. rammeområde pr. 31.03.17			
Ramme	Regnskap	Periodisert budsjett	Avvik i NOK
Sentrale styringsenheter	3 066 152	2 983 956	82 196
Oppvekst	5 598 672	5 825 087	-226 415
Helse, omsorg og sosial	9 557 398	9 603 893	-46 495
Teknisk og var-området	1 508 889	1 635 024	-126 135
Kommunale bygg	1 495 921	1 145 649	350 272
Sum	21 227 032	21 193 609	33 423

Totalt sett for første kvartal er det et negativt avvik på kr 33 423. Dette er etter korreksjoner i forhold til lisenser, abonnemeter og forsikringer som er betalt for hele året. Refusjoner for gjesteelever, sykelønnsrefusjoner og tilskudd er det korrigerert for. I ramme 5 er det et betydelig negativt merforbruk. Økonomirapportering for 1. kvartal ble låst i Visma den 21. april.

Det er i ramme 1 og 5 negativt i 1. kvartal. Ramme 2, 3 og 4 har et positivt avvik.

Rådmannen vil foreta administrative budsjettreguleringer innenfor den enkelte ramme etter behov. Det vil bli lagt fram budsjettreguleringer mellom rammene for kommunestyret i juni.

Ramme 1 Sentraladministrasjonen

Ramme 1 har et negativt avvik på kr 82 196. På rammen 1 er det tatt med kjente inntekter, tilskudd og overføringer som enda ikke er mottatt. Innenfor flyktningetjenesten er det vedtatt politisk at 10 nye flyktninger skal bosettes i kommunen, og inntekten er korrigert i henhold til dette. Det er noe merforbruk på ramme 1 knyttet til lisenser og dataprogrammer. Arkivsystemet ephorte skal oppgraderes til elements, noe som medfører merforbruk på ansvaret data. Oppgradering av arkivsystemet fra ephorte til elements er et samarbeid mellom kommunene Torsken, Målselv og Dyrøy.

Ramme 2 Oppvekst

Ramme 2 har et positivt avvik på kr 226 415. Etter at regnskapet ble avlagt, har kommunen mottatt inntekter for grunnskolens asylsøkere for høsten 2016 på kr 102 048. Torsken kommune har også mottatt tilskudd fra utdanningsdirektoratet for økt lærerinnsett i skolen for 1 - 4 trinn på kr 161 609. Vi har etter at regnskapet var avlagt måtte betale en regning fra Lenvik kommune på kr 205 000 som gjelder refusjon av utgifter for tilskudd på barn i privat barnehage. På voksenopplæringen har kommunen for 2016 mottatt kr 63 800 i norsk og samfunnskunnskapstilskudd. Ramme 2 går økonomisk bra på de ulike ansvarene.

Ramme 3 Helse, omsorg og sosial

På ramme 3 har vi et positivt avvik på kr 46 495. På sykehjemmene er det tatt høyde for brukerbetaling og refusjoner fra staten som vil komme senere. På ramme 3 er det et betydelig merforbruk på ansvarsområdet Senjalegen. Budsjettet er for lavt på dette ansvaret og må økes. I tillegg er det etter ønske fra kommunestyret satt i gang kostandsutredninger for tjenesten som gjelder særlig ressurskrevende brukere. I budsjettet for 2016 ble det vedtatt nedtrekk på ramme 3 på kr 1 mill. i forbindelse med å ta hjem 2 brukere. Foreløpige analyser viser at dette ikke vil være besparende. Administrasjonen ser på mulige områder for å kunne gjennomføre nedtrekk av 1 mill. på ramme 3.

Ramme 4 Teknisk var-området

Ramme 4 har et mindreforbruk på kr 126 135. Dette skyldes i hovedsak at budsjettet på veilys knyttet til vedlikehold ikke er benyttet. Teknisk etat går bra på de ulike ansvarsområdene regnskapsmessig i forhold til budsjett etter 1. kvartal.

Ramme 5 Kommunale bygg

På ramme 5 har vi et merforbruk på kr 350 272. Strømkostandene har økt betydelig, og rapporten så langt viser at budsjettet er for lavt på dette området. Kommunale avgifter er også økt på næringsbyggene, og er med på å skape avvik. Det er også overforbruk på vedlikeholdskostnader på ulike bygg i kommunen.

Sykefravær

Oversiktene under viser fordelingen mellom legemeldt sykefravær og egenmeldinger innenfor de ulike rammeområdene i Torsken kommune for 1. kvartal 2017.

Sykefravær 1. kvartal 2017 i prosent			
Ramme	Legemeldt	Egenmelding	Samlet
Sentrale styringsenheter	4,7	0,9	5,6
Oppvekst	7,6	1,6	9,2
Helse, omsorg og sosial	8,1	0,9	9,0
Teknisk/var og kommunale bygg	13,0	0,1	13,1
Sum	7,4	1,1	8,5

Rapportering fra virksomhetene

Ramme 1 Sentraladministrasjonen

Tjenesteproduksjon i forhold til vedtatte forutsetninger og planer:

Personal

Teknisk sjef, Vera Iversen fratrer fra sin stilling 01.06.17. Stillingen er lyst ut. Vi søker etter skolefaglig rådgiver. Det har vært utfordringer med å få besatt stillingen, så en pensjonert lærer har tatt ansvar for den skolefaglige delen. Jørn Aarsland ble tilsatt i en fast stilling den 01.03.17 som nærings- og utviklingssjef. Krister Viken ansettes i mai i en 20 % stilling som bibliotekar etter åpning av biblioteket i Gryllefjord.

Kommunens samfunnsplan

Torsken. I går. I dag. I morgen?

Hva er det som er i ferd med å skje?

Torsken på vei mot stupet skriver avisene. Torsken kan ikke levere tjenestene sier Fylkesmannen. Avfolkningsspøkelset har gjenoppstått. Torsken vil bli avfolket i 2040 etter trenden 2005-2014. Dette forteller først og fremst at ren framskriving har liten verdi når man skal tenke fremover. Likevel ser det ut til at slik mekanisk trendframskriving dominerer samfunnsdebatten om temaet. «Urbaniseringens universelle karakter» ser ut til å være trylleformularet. Alternative gloser kan være «samfunnet» eller «systemet» eller «utviklingen» som ubønnhørlig og nådeløst innhenter oss alle.

Dette kan munne ut i to teser:

1. Fremtiden er svart for bygde-Norge. Folketallsutviklingen er entydig.
2. Bygdefolk er maktesløse, de bare driver mot strømmen. Distriktspolitik er dødshjelp.

Aktører

Hvem er lokalsamfunnet? Det viser seg alltid, når en ser ordentlig etter, at det er folk som gjør dem. Derfor må en begynne å identifisere handlende enheter. Finne aktørene. Det innebærer at vi må legge linjalen vekk fra folketallskurven, og at vi glemmer «samfunnet» og «systemet» og «utviklingen», og for ikke å snakke om «urbaniseringens universelle karakter».

Valg, handlinger, beslutninger - nå og da.

En første innsikt av dette er: Det at tolv flytta ut fra Torsken i 2015 og nye tolv i 2016 er neppe i seg selv en grunn til at ytterligere flere skulle flytte ut i 2017. Slik var det i enkelte

bygder for 30 år siden, da bygder var isolert med et posthus, en butikk og en skole som alle måtte legge ned om det lokale befolkningsgrunnlaget sviktet, for ikke å snakke om det lokale arbeidsmarkedet. Dette betyr at den enkelte er mindre avhengig av lokale ressurser og lokale samhandlingspartneren for å kunne bli boende. Regional integrasjon er dette, der en før måtte forholde seg til situasjonen lokalt, har en nå en større region som holdepunkt og forankringsgrunnlag. I dette perspektivet er det viktig at tolv personer bestemte seg for å flytte ut i 2016. Men minst like viktig at 921 personer lot være å flytte ut.

Som Fredrik Barth (1928–2016) uttrykte det, er det nødvendig å forstå ethvert samfunn ut fra dets egne forutsetninger. Det er nødvendig å forstå Torsken kommune for å kunne utvikle den. Det er aldri en ulempe å vite hva slags verden mennesker lever i – dersom målet er å bidra til forandringer i deres liv eller ens eget. Å forstå er ikke det samme som å forsvare. Torsken kommune må utvikles ut i fra våre egne forutsetninger.

Kommuneplanens samfunnsdels oppbygging, satsningsområder, mål og strategier er basert på nettopp våre egne forutsetninger for endring og utvikling.

Åpning av bibliotek i Gryllefjord

Bibliotek som frirom, det enkle og tilgjengelige samt som en inkluderende arena i lokalmiljøet.

Bibliotek kan fungere som en katalysator i forhold til å skape sammenhengskraft, det vil si at det kan være en arena som skaper fellesskap, lokal image og identitet for lokalsamfunnet. Et godt utviklet og driftet biblioteket fungerer som møteplass og som en institusjon som bidrar til å utvikle fellesskap i lokalsamfunnet. Bibliotek er såkalte lav-intensive møteplasser eller arenaer hvor man møter mennesker med andre interesser og verdier enn sine egne, og på den måten lærer å leve og virke sammen. I motsetning til høyintensive møteplasser der vi lever ut våre egne interesser og verdier.

Biblioteket bringer folk sammen: «Når man ser andre gjør vanlige ting som å lese bøker for barna sine, eller låne en kjærlighetsbok, så mister den andre noe av annerledes- eller fremmedheten». Når vi er trygge i vårt lokalsamfunn, blir vi sterkere som gruppe. Derfor kan man si at biblioteket blir katalysator for positiv samfunnsutvikling og forandring.

Allerede de første dagene biblioteket var åpent ser vi en møteplass som er horisontal på tvers av alder og interesser. Barn og unge, uavhengige av alder spiller brettspill sammen, hjelper

hverandre med å finne bøker, viser hva de leser for andre samt deltar i samtaler. Biblioteket er utviklet med svært få økonomiske midler, derimot har prosjektet vært igjennom mye dugnad som på idèer, praktisk bygging, sosialisering og entusiasme.

En vesentlig faktor for å få gjennomført prosjektet omhandler mobilisering. De som ble mobilisert hadde eierskap til mål/ide samt kjenne at dette handler om «meg/oss». Tar vi ikke involveringen på alvor, vil vi alltid mislykkes. I Torsken tar vi dette på alvor, og derfor har vi også lykkes.

Flyktingetjenesten

Det ble politisk vedtatt at Torsken kommune skulle bosette 10 flyktninger i 2017. Flyktingetjenesten består i dag av to 100 % stillinger. Linda Wilsgård er leder for flyktingetjenesten, og er ansatt i en 100 % stilling. Det er to miljøarbeidere ansatt i 50 % stilling, som er besatt av Line Eide og Sverre Andreassen.

I 2016 hadde Torsken kommune bosatt 54 flyktninger. Det har vært store familiegjenforeninger. Bosettingen er fordelt på Torsken og Gryllefjord. Det er viktig at flyktingene blir bosatt i nærheten av kommuneadministrasjonen, offentlige kontorer, voksenopplæring, butikk og offentlig kommunikasjon når de er i introduksjonsprogrammet. Vi ser at antall flyktninger nord i kommunen har nådd en grense i forhold til skole, barnehage og voksenopplæring. Det er tatt et initiativ til samarbeid mellom det private næringsliv og de kommunale virksomheter for å se på muligheten til å kunne bosette flere flyktninger i den sørlige delen av kommunen. Det er viktig at næringslivet blir en naturlig del av en fremtidig bosetningsprosess, slik at en lettere kan legge til rette for fremtidig jobb.

Økonomi

Kort gjennomgang av regnskap i forhold til budsjett:

Ramme 1 har et negativt avvik på kr 82 196. På rammen 1 er det tatt med kjente inntekter, tilskudd og overføringer som enda ikke er mottatt. Det er noe merforbruk på ramme 1 knyttet til lisenser og dataprogrammer.

Ansvar	Regnskap	Revidert budsjett	Avvik	Forventet avvik pr 31.12.16
Ramme 1	3 066 152	2 983 956	82 196	0
Totalt	3 066 152	2 983 956	82 196	0

Endringer innenfor egen budsjetttramme: Vi skal holde oss innenfor budsjettet.

Ramme 2 Oppvekst

Medby oppvekstsenter

Tjenesteproduksjon i forhold til vedtatte forutsetninger og planer:

Første halvdel av vårsemesteret ved Medby oppvekstsenter er nå tilbakelagt. Virksomheten driver i tråd med gjeldende lover og forskrifter. Ved utgangen av 1.kvartal var det 12 barn ved Askeladden barnehage, og 28 elever ved skolen. Vi venter 2 nye barn som starter på skolen 2.mai.

Elevene fikk medio januar utdelt halvårsvurderinger for første semester. Virksomhetsleder registrerer at læringstrykket er stort, og at elevene presterer på et jevnt godt nivå. I mars arrangerte oppvekstsenteret skidag. Lek på ski er en del av vår kulturarv, og en naturlig del av undervisningen i kroppsøving. I forkant av skidagen hadde elevene hatt skigåing i gymtimene, så skiløypa ovenfor skolen har vært flittig brukt. På skidagen ble det gjennomført langrenn og skiskyting. Små og store så ut til å kose seg ute i det fine været.

I barnehagen har det i første kvartal vært full fart. I januar var det fokus på fysisk aktivitet både ute og inne. Å legge til rette for at barna får prøve nye ting, samt å prøve ut grensene sine er en del av det som gjør fysisk aktivitet moro. Bassenget ved skolen har vært flittig brukt hver fredag. Februar var i karnevalenes tegn. Karneval er en festdag som blir feiret i barnehagen hvert år. Barn og voksne kler seg ut, og har en dag som er litt annerledes en vanlig barnehagedag. I mars var det påsken og påskens budskap som stod i sentrum. I tillegg har vi blant annet feiret Barnehagedagen.

Det kommer ny Rammeplan for barnehagen som trer i kraft fra august 2017, og ny generell del av Læreplan. Vi har en viktig jobb fremover med å implementere disse planene i barnehage og skole.

Det jobbes aktivt med timeplaner, arbeidsplaner og vaktlister for neste barnehage- og skoleår. Søknadsskjemaer for barnehage og skolefritidsordning for neste år ligger også ute på kommunens hjemmeside.

Ved Medby oppvekstsenter mener vi at alle barn har rett til å bli sett og til å få omsorg. Positiv oppmerksomhet fra andre styrker selvfølelsen. Det aller viktigste er derfor å styrke barns selvfølelse og legge til rette for et godt oppvekstmiljø, samt å oppdage barn med vansker og å gjøre noe med det.

Økonomi

Ansvar	Regnskap	Revidert budsjett	Avvik i kroner	Forventet avvik pr 31.12.17
212(skole)	1505560	1550869	-45 309	0
242(barnehage)	623831	711502	-87 671	0
Totalt			-132 980	0

Endringer innenfor egen budsjetttramme:

Virksomheten har gode rutiner på å følge med forbruket. Jevnlige kontroller gjør at virksomheten har god kontroll på drifta.

Personal/HMS

Permisjoner, egenmeldinger og sykemeldinger er noe høyt ved virksomheten i 1.kvartal.

Årsak	Antall dager fravær
Permisjoner	11 dager
Sykemeldinger	36 dager
Egenmeldinger	13 dager

Gryllefjord oppvekstsenter**Tjenesteproduksjon i forhold til vedtatte forutsetninger og planer:****Kort gjennomgang av status:**

Etter endt første kvartal nærmer Gryllefjord skole seg slutten av skoleåret 2016-2017. Vi drifter etter gjeldende lover (Opplæringsloven og Barnehageloven), samt de forskrifter som følger av disse. Undervisningen har bygd på opplæringsplanene og årsplanene som ble godkjent høsten 2016, og de kompetanse-, lærings- og ferdighetsmål disse bygget på, i henhold til kunnskapsløftet. I barnehagen har de jobbet etter godkjente årsplaner og mot de mål de har satt seg for barnehageåret.

På skolen og i barnehagen har rettighetslevene fått en tett og god oppfølging, og spesielt gjelder dette for 1 elev i ungdomsskolen som får tilbud om undervisning utenfor skolens lokaler. Det har vært gjennomført ressursteam og møter med PPT.

I barnehagen har tema vært eventyr og snø, internasjonal uke med tema Litauen og Bulgaria og det har vært feiret karneval, soldag og barnehagedagen.

På skolen har det vært sterkt fokus på regning i forbindelse med prosjektet «*Ungdomstrinn i utvikling*». Prosjektet ble avsluttet ved utgangen av 2016 og er evaluert 1.kvartal 2017.

I forbindelse med et stort antall elever fra andre kulturer har skolen fortsatt stort fokus på relasjonsbygging og mobbing. Skidag ble avviklet på Torskenskarret i mars til stor glede for alle.

Øyunn Sparre sluttet i sin stilling som lærer ved skolen i januar.

Brynhild Pedersen har de siste årene jobbet i barnehagen og gikk 1. april av med pensjon og er erstattet med vikar ut barnehageåret til Benedicte Jensen tiltrer 1. august.

På Gryllefjord skole er det utlyst seks lærerstillinger. Det er flere søkere til stillingene og intervjuene starter i uke 20.

Økonomi

Kort gjennomgang av regnskap i forhold til budsjett:

Virksomheten har gode rutiner på å følge med forbruket. Jevnlige kontroller gjør at virksomheten har god kontroll på drifta.

Ansvar	Regnskap	Revidert budsjett	Avvik i kroner	Forventet avvik pr 31.03.17
211 Gryllefjord skole	2 193 304	2 211 269	-17 965	0
341 Gryllefjord Barnehage	1 217 654	1 160 202	57 453	0
Totalt	3 410 958	3 371 471	39 488	0

Personal/HMS

Kommentar til utvikling i sykefravær for virksomheten (kort- og langtidsfravær):

Årsak	Antall dager fravær
Sykemeldinger	90 dager (100 %)
Egenmeldinger	30 dager
Egenmeldt sykt barn	4 dager
Velferdperm m/lønn	4,5 dager

Voksenopplæringen

På voksenopplæringen i Torsken kommune får elevene norskopplæring. Elevene kommer fra Somalia, Syria, Eritrea, Filipinene og Etiopia. Formålet med opplæringen er å styrke nyankomne innvandres mulighet til deltakelse i yrkes og samfunnsliv slik at de kan bli økonomisk selvstendige.

Den 29. mai 2017 går Hilde Heløy ut i fødselspermisjon. Kommunen har ansatt en ny vikar i hennes stilling. Det er i tillegg en pensjonert lærer som har tatt ansvar for den skolefaglige delen på voksenopplæringen etter at skolefaglig rådgiver sluttet høsten 2016.

Ramme 3 Helse, omsorg og sosial

NAV Torsken og tjenester funksjonshemmede

Tjenesteproduksjon i forhold til vedtatte forutsetninger og planer:

NAV arbeider fremdeles målrettet for å hjelpe mottakere av økonomisk sosialhjelp ut i inntektsgivende aktivitet og selvforsørgelse, noe vi delvis har lyktes med. Videre arbeider NAV Torsken forebyggende men hensyn til økonomiske vansker og bruker frivillig forvaltning av økonomi som tiltak. Det er arbeids- og tidkrevende å gjøre endringsarbeid for den enkelte brukere. Vi har også hatt fokus på å hjelpe brukerne med å se muligheter og løsninger for hjelp til selvhjelp. NAV Torsken har hatt økt forespørsel i søknader om økonomisk hjelp og har pr. 31.03.17 fattet 19 vedtak om slik hjelp. For 2016 var antall vedtak 11 for 1. kvartal. Endring i husbankens bostøtteordning var i hovedsak årsaken til økt søknadsmasse.

Tiltak for funksjonshemmede er uten store endringer. Kommunens boligjeneste er under omorganisering så ansvarene 312 og 380 må sees i sammenheng.

Økonomi

Kort gjennomgang av regnskap i forhold til budsjett:

Mindreforbruk på ansvar 311 skyldes i hovedsak økt lønnsrefusjon fra NAV på lederlønn. På enkeltpost bidrag 147001 er det forventet overforbruk for hele 2017 vil kunne bli ca kr 150 000. Mindreforbruk på 312 må sees i sammenheng med forbruk på ansvar 380 og 361.

Ansvar	Regnskap	Revidert budsjett	Avvik i kroner	Forventet avvik pr 31.12.17
311 Sosialtjenesten	263 300	281 437	- 18 137	
312 Tiltak funksjonshemmede	93 990	123 286	- 29 296	
Totalt	357 290	404 723	- 47 433	

Endringer innenfor egen budsjetttramme: Ingen, ansvarene 311 og 312 forventes i 2017 i balanse.

Personal/HMS

Kommentar til utvikling i sykefravær for virksomheten (kort- og langtidsfravær):

Årsak	Antall dager fravær
Permisjoner	0
Sykemeldinger	0
Egenmeldinger	0

PLO - Pleie og omsorg

Tjenesteproduksjon i forhold til vedtatte forutsetninger og planer:

Kort gjennomgang av status:

PLO gir tjenester til pasienter på sykehjemmene og i hjemmetjenestene etter gjeldende lovverk og vedtak.

Ved Sifjord sykehjem har vi 14 rom, det har vært gjennomsnittlig 12 pasienter i denne perioden, 9 på langtidsopphold og 3 på korttid/ avlastning.

Ved Gryllefjord sykehjem er det 15 rom, det har vært 15 pasienter i denne perioden.

I PLO nord gis det flere tjenester i hjemmet enn i PLO sør.

Aktiviteter på sykehjemmene: I ledige stunder leser personalet for pasientene, og det spilles spill. Ved godt vær kjører vi tur med pasientene i nærmiljøet. Vi har regelmessige andakter og gudstjenester på sykehjemmet, dette annonseres. «Kartellet» har vært og underholdt ved begge sykehjem, dette i regi av den kulturelle spaserstokken.

Vi er i gang med medarbeidersamtaler i PLO sør. Fra høsten vil dette bli gjennomført i PLO nord.

Vi følges fortsatt opp av arbeidslivssenteret Nav, vi jobber for tiden med arbeidsmiljøet. Etter ønske fra kommunestyret er vi i gang å utrede tjenesten for særlig ressurskrevende brukere. Slik vi ser det nå, vil det ikke være besparende å ta hjem 2 brukere med de ressurser de trenger.

Vi har i både i PLO nord og sør hatt tilsyn av mattilsynet som ga 1 avvik, dette er lukket.

Økonomi

Kort gjennomgang av regnskap i forhold til budsjett:

Ansvar 361/ 362: det har ved første kvartal totalt vært 6 arbeidstakere som har vært sykemeldt over 16 dager. Det er totalt 11 ansatte som har levert egenmelding 1-8 dager. Vi har vurdert behovet for å innleie vikarer til hver vakt.

Ansvar 371/372: det har ved første kvartal totalt vært 3 arbeidstaker som har vært sykemeldt over 15 dager. Det er totalt 2 ansatte som har levert egenmelding 1-8 dager.

Det er i ressursstyring (turnusprogram) budsjettert på disse ansvar, men når det gjøres endringer eventuelt settes inn vikarer, blir dette gjeldende i ansvar 361 og 362. Derfor ser vi mindre forbruk ved ansvar 371/372.

På grunn av lite pasienter i langtidsopphold PLO sør, ser man her at det er mindre inntekter enn budsjettert.

Ansvar	Regnskap	Revidert budsjett	Avvik i kroner	Forventet avvik pr 31.03.17
361 Gryllefjord sykehjem	2 652 134	2 989 202	-337 067	0
371 Hjemmetjenesten nord	343 513	472 504	-128 991	0
Totalt	2 995 647	3 461 706	-466 058	0

Ansvar	Regnskap	Revidert budsjett	Avvik i kroner	Forventet avvik pr 31.03.17
362 Sifjord sykehjem	2 847 335	2 753 482	93 853	0
372 Hjemmetjenesten sør	381 508	506 740	-125 232	0
Totalt	3 228 843	3 260 222	-31 379	0

Endringer innenfor egen budsjetterramme:

Vi vil etterstrebe og jevnlig kontrollere tall for drifta. Vi gjør månedlige kontroller, hvor forbruket sees på.

Personal/HMS

Kommentar til utvikling i sykefravær for virksomheten (kort- og langtidsfravær):

Sammenlignet med 1. kvartal 2016 er fraværet i PLO nord gått ned fra 12,5 % til 5,4 %. I PLO sør er det økt fra 5,8 % til 14,1 %.

PLO sør (Sifjord)

Årsak	Antall dager fravær
Permisjoner m/u lønn	10
Sykemeldinger	51
Egenmeldinger	33
Ferie	45

PLO nord (Gryllefjord)

Årsak	Antall dager fravær
Permisjoner m/u lønn	2
Sykemeldinger	60
Egenmeldinger	18
Ferie	37

Ramme 4 og 5. Teknisk og bygg- og eiendomsforvaltning**Tjenesteproduksjon i forhold til vedtatte forutsetninger og planer:**

Arbeid på teknisk avdeling utføres etter vedtatt plan. Det samme gjelder vedlikeholdstiltakene.

Blant store utfordringer på teknisk er uventede reparasjoner og kostnader, som ikke er budsjettert.

En feier er ansatt i 35 % stilling og skal utføre tilsyn på boliger i Gryllefjord og Torsken

Prosjekt «Kartlegging av universell utforming i kommunale bygninger» er igangsatt, kommunen har fått tilskudd kr 100 000,- fra Barne- og familiedirektoratet. Prosjektet gjennomføres i egen regi med frist for rapportering 31.12.2017.

Et tilskudd på kr 300 000 er tildelt kommunen for oppgradering av vann- og avløpsplaner. Gjeldende planer er fra 1992 og skal oppgraderes. Det er foreløpig ikke bestemt om prosjektet skal gjennomføres i egen regi eller ved ansettelse av en prosjektleder.

Prosjekt «Utvidelse Grunnfarnes kirkegård» avsluttes i juni 2017.

Reparasjon av taket på Gryllefjord sykehjem skal utføres og avsluttes i mai 2017.

Oppussing av legekantoret ferdigstilles i mai 2017. Det er gjennomført lyddempende tiltak, satt inn ny kjøkkeninnredning og etablert toalett HC WC.

Ny kjøkkeninnredning på Gryllefjord legekantor

Prosjekt «Tildeling av adresser» er avsluttet. Gatenavn skiltene blir satt opp i løpet av sommeren 2017.

Det er gjort nye utredninger på Gryllefjord skole i forbindelse med planlagte investeringer. Utredninger ble utført med fokus på energibesparende tiltak som kommunen kan søke tilskudd på hos ENOVA. Utredninger viser at behov for renovering av tekniske anlegg og bygningsmessige arbeid er svært omfattende og sammenlignbar med nytt skolebygg.

Arbeidet med prosjektet «Utvidelse av Ballesvika kirkegård» kan ikke startes opp pga. manglende tillatelse fra Kulturetaten i Fylkeskommune.

Dugnadsarbeid på herredshuset kommer i avsluttende fase. Ansatte har registrert positive endringer i inn klima og miljø.

Økonomi

Ansvar	Regnskap	Revidert budsjett	Avvik i kroner	Forventet avvik pr 31.03.17
Ramme 4 Teknisk	1 508 889	1 635 024	-126 135	0
Ramme 5 Bygninger	1 495 921	1 145 649	350 272	0
Totalt	3 004 810	2 780 673	224 137	0

Strømpriser er gått opp, og dette utløser avvik på alle bygningene. Avviket må dekkes inn fra andre områder.

Til Gryllefjord skole måtte det ved akutt situasjon kjøpes inn en ny moppevaskemaskin. Vannbårende system på Herredshuset hadde fått lekkasje, som måtte utbedres umiddelbart. Disse hendelser vises som avvik på ramme 5 - kommunale bygg.

Saksfremlegg

Utvalg	Utvalgssak	Møtedato
Formannskapet i Torsken	31/17	23.05.2017
Kommunestyret i Torsken	23/17	13.06.2017

Finansrapport 1. kvartal 2017

Saksprotokoll i Formannskapet i Torsken - 23.05.2017

Behandlingsinformasjon

Enstemmig som innstilling.

Vedtak

Finansrapporten for 1. kvartal 2017 blir tatt til orientering.

Rådmannens innstilling

Finansrapporten for 1. kvartal 2017 blir tatt til orientering.

Saksopplysninger

I henhold til finansreglementet og forskrift om kommuners og fylkeskommuners finansforvaltning skal Torsken kommune i forbindelse med kvartalsrapporteringene 31. mars og 30. september, legge frem en statusrapport for finansforvaltningen til kommunestyret. I tillegg skal det ved årets utgang legges frem en rapport som viser utviklingen gjennom året og status ved årets slutt.

Finansrapporten for Torsken kommune har som formål å sikre en rimelig avkastning, samt stabile netto finansieringskostnader for kommunens aktiviteter innenfor definerte risikorammer.

Finansrapporten for 1. kvartal 2017 bekrefter at Torsken kommune følger vedtatt finansreglement.

Vurdering

Torsken kommune

Finansrapport 1. kvartal 2017

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	3
2.0 Forvaltning av kortsiktig likviditet	3
3.0 Lånegjeld.....	4
4.0 Rentemarkedet	6
4.1 Korte renter (NIBOR) fra 31.03.17.....	6
4.2 Lange renter/fastrente (Swap) fra 31.03.17.....	7
4.3 Forventede NIBOR-renter.....	7
4.4 Egne rentebetingelser sammenlignet med markedsrenter.....	7
5.0 Rådmannens beskrivelse og vurdering av avvik mellom faktisk forvaltning og risikorammene i finansreglementet.....	8
6.0 Vedlegg	9
Reglement for finansforvaltningen for Torsken kommune av 24.04.12	9
Rutiner for finansforvaltningen i Torsken kommune.....	9

1.0 Innledning

I henhold til finansreglement og forskrift om kommuners og fylkeskommuners finansforvaltning, skal Torsken kommune i forbindelse med kvartalsrapporteringene per 31. mars og per 30. september, legge frem statusrapporter for finansforvaltningen til kommunestyret. I tillegg skal det ved årets utgang legges frem en rapport som viser utviklingen gjennom året og status ved årets slutt.

Forskrift om kommuners og fylkeskommuners finansforvaltning § 7 gir bestemmelser om innholdet i finansrapportene.

For aktiva skal rapporten inneholde følgende:

- Sammensetning av aktiva
- Markedsverdi, samlet og fordelt på de ulike typer aktiva
- Vesentlige markedsendringer
- Endringer i risikoeksponering
- Avvik mellom faktisk forvaltning og kravene i finansreglementet
- Markedsrenter og egne rentebetingelser

For passiva skal rapporten inneholde følgende:

- Sammensetning av passiva
- Løpetid for passiva
- Verdi, samlet og fordelt på de ulike typer passiva
- Vesentlige markedsendringer
- Endringer i risikoeksponering
- Avvik mellom faktisk forvaltning og kravene i finansreglementet
- Markedsrenter og egne rentebetingelser

2.0 Forvaltning av kortsiktig likviditet

Bankinnskudd ordinære:

Bankinnskudd - ordinære	Saldo 31.03.2017	Saldo 31.03.2016
Sparebank 1 Nord-Norge	5 238 565	6 389 001
Sparebank 1 Nord-Norge (skattetrekk)	14 396	8 994

Kommunenes kortsiktige likviditet er plassert som bankinnskudd. Torsken kommunen har 3 mnd. Nibor + 1,1 % på netto innskudd. Med netto innskudd menes at kommunen ved saldoberegning har totale ordinære innskudd som overstiger totale driftskreditter.

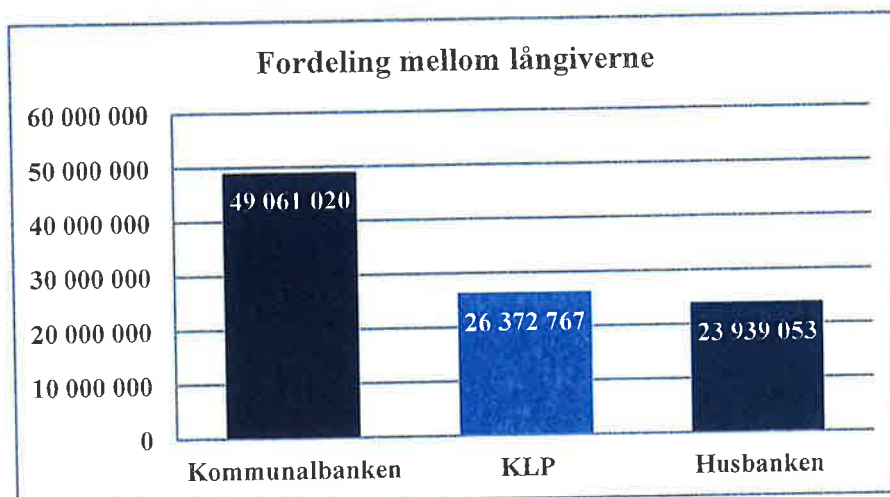
Kassakreditt:

Bankinnskudd - ordinære	Saldo 31.03.2017	Saldo 31.03.2016
Sparebank 1 Nord-Norge	14 995 601	11 322 637

Torsken kommune har i 1. kvartal 2017 kr 83 196 i renteutgifter på driftskreditten. Torsken kommune fikk 26. januar godkjent forlengelsen av kassakreditten på 16 millioner. Det dreier seg her om et rammelån på kr 14 mill. og tilleggskreditt på kr. 2 mill. Dette ble vedtatt i kommunestyret sak 43/16, og låneopptaket har blitt godkjent fra fylkesmannen i Troms. Renta på rammelånet er 3 mnd nibor + margin på 1,0 %. Blir tilleggskreditten benyttet er renten 3 mnd nibor + margin 1,3 %.

3.0 Lånegjeld

Torsken kommune har etter endt 1. kvartal en total lånegjeld på kr 99 372 840. Dette er ekskludert årets låneopptak. Torsken kommune vedtok i sak 43/16 låneopptak til videreformidling i husbanken på kr 2 mill., samt låneopptak til investeringer i anleggsmidler på kr 10 mill. Torsken kommune har fått innvilget lån fra husbanken på kr 2 mill., og Torsken kommune har fått godkjent låneopptak på kr 10 mill. fra fylkesmannen i Troms. Den 20. april ble det tatt opp lån på kr 1 mill. til investering i anleggsmidler i kommunalbanken. Lånesøknad på resterende 9 mill. til investering i anleggsmidler er sendt til både kommunalbanken og KLP i mai, jfr. finansreglementet 7.5, konkurrerende tilbud, der det står at det normalt skal innhentes minst to konkurrerende tilbud. Det er tatt opp kr 2 mill. i lån til videreformidling fra husbanken som er utbetalt til kommunen i april. Torsken kommune har lån i kommunalbanken, husbanken og i KLP. Finansreglementet legger rammer for spredning av låneopptak. Lån som blir tatt opp i husbanken formidles videre. Finansreglementet legger bestemmelser for fordelingen mellom flytende og fast rente. Reglementets bestemmelser pkt. 7.6.b. sier at minimum 1/5 (20 %) av renten skal være fast. Kommunens låneportefølje inneholder både innlån og utlån (startlån). Hele porteføljen legges til grunn for vurdering av andelens fastrentebinding og andelen kommunen har med flytende rente. Kommunen har bundet renten på et lån i KLP på kr 21 791 645 på 3,1 %. Kommunen har bundet opp 22 % av gjeldsporteføljen, og oppfylder dermed kravet om at minimum 1/5 av låneporteføljen skal ha fastrente.

Torsken kommune har per 31.03.17 kr 49 061 020 i lån hos kommunalbanken. I kommunalbanken har Torsken kommune 18 lån. Samtlige av disse lånen har flytende rente. Renten ligger på 1,80 %. Kommunen har et lån med grønn rente på 1,70 %. Låneporteføljen er vist under.

Kommunalbanken	Restgjeld	Rente	Produkt	Type	Innløsning
KBN-20050665	2 174 250	1,80%	Ordinær p.t.	Serie	03.12.2029
KBN-20050667	110 000	1,80%	Ordinær p.t.	Serie	15.12.2026
KBN-20080237	4 187 500	1,80%	Ordinær p.t.	Serie	18.06.2029
KBN-20080395	5 495 850	1,80%	Ordinær p.t.	Serie	25.09.2028
KBN-20080433	41 000	1,80%	Ordinær p.t.	Serie	15.10.2018
KBN-20090242	1 957 500	1,80%	Ordinær p.t.	Serie	02.04.2031
KBN-20100799	5 481 300	1,80%	Ordinær p.t.	Serie	08.01.2052
KBN-20110217	5 940 000	1,80%	Ordinær p.t.	Serie	06.11.2052
KBN-20110283	580 000	1,80%	Ordinær p.t.	Serie	07.07.2031
KBN-20120242	247 500	1,80%	Ordinær p.t.	Serie	16.05.2022
KBN-20120246	5 486 570	1,80%	Ordinær p.t.	Serie	10.09.2032
KBN-20120397	1 433 750	1,80%	Ordinær p.t.	Serie	10.08.2032
KBN-20120398	310 000	1,80%	Ordinær p.t.	Serie	10.08.2032
KBN-20130452	825 000	1,80%	Ordinær p.t.	Serie	12.09.2033
KBN-20130453	2 062 500	1,80%	Ordinær p.t.	Serie	12.09.2033
KBN-20140611	4 465 800	1,80%	Ordinær p.t.	Serie	23.10.2034
KBN-20150305	5 550 000	1,80%	Ordinær p.t.	Serie	25.06.2035
KBN-20120164	2 712 500	1,70%	Grønn p.t.	Serie	20.04.2032
Sum	49 061 020				

Låneporteføljen i husbanken per 10.04.17 er illustrert under. Husbankens flytende rente fastsettes annenhver måned på grunnlag av renteutviklingen i markedet. Renten på låna som er i husbanken ligger mellom 1,519 % - 1,524 % fra januar 2017. Torsken kommune har per 10.04.17 gjeld på kr 23 939 053 i husbanken. Dette er ekskludert årets godkjente låneopptak på kr 2 mill. fra fylkesmannen i Troms og husbanken.

Saksnummer	Deilån	Lånebeløp	Restgjeld	Utbetalt	Låneordning	Formål
15317153	10	500 000	358 239	2003	Flytende rente	Startlån videreutlån
15318049	10	500 000	374 697	2004	Flytende rente	Startlån videreutlån
15318049	20	1 000 000	763 853	2004	Flytende rente	Startlån videreutlån
15318615	10	2 500 000	1 931 373	2005	Flytende rente	Startlån videreutlån
15318615	40	500 000	354 861	2005	Flytende rente	Startlån videreutlån
15318615	50	2 000 000	1 567 537	2005	Flytende rente	Startlån videreutlån
15319148	20	3 000 000	2 441 567	2006	Flytende rente	Startlån videreutlån
15319743	30	5 000 000	4 479 219	2008	Flytende rente	Startlån videreutlån
15320753	10	4 000 000	3 867 707	2011	Flytende rente	Startlån videreutlån
15321382	10	3 000 000	3 000 000	2013	Flytende rente	Startlån videreutlån
15321760	10	800 000	800 000	2014	Flytende rente	Startlån videreutlån
15322078	10	2 000 000	2 000 000	2015	Flytende rente	Startlån videreutlån
15322411	10	2 000 000	2 000 000	2016	Flytende rente	Startlån videreutlån
Sum			23 939 053			

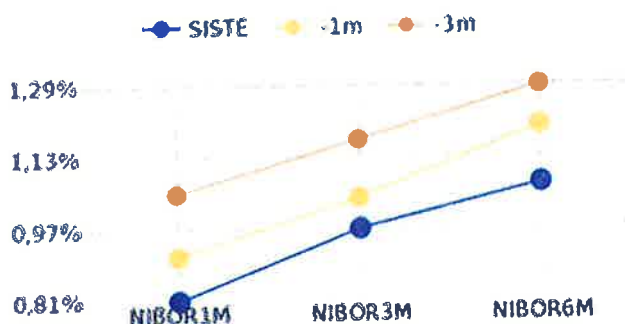
Låneporteføljen i KLP (kommunekreditt) er illustrert under. Torsken kommune har fem lån i KLP og har en gjeld på til sammen 26 372 767 per 10.04.17. Per 21.02.17 ble det renteendring på 4 av lånene som kommunen har i KLP, hvor renten ble satt ned fra 2,55/2,30 % til 1,80 %. Torsken kommune har et lån på kr 21 791 645 med fastrente på 3,1 %. Dette lånet fikk fastrente i år 2014 med bindingstid på fem år. Fastrenten på dette lånet utløper 15.05.2019.

Saksnummer	Restgjeld	Rente	Produkt	Fastrente til	Innløsning
8317.50.24851	701 568	1.80 %	Flytende rente	-	05.05.2026
8317.50.38798	21 791 645	3.10 %	Fastrente	15.05.2019	15.12.2027
8317.50.47495	420 000	1.80 %	Flytende rente	-	15.03.2029
8317.50.48823	3 143 765	1.80 %	Flytende rente	-	22.02.2011
8317.51.60887	315 789	1.80 %	Flytende rente	-	15.02.2022
Sum	26 372 767				

4.0 Rentemarkedet

Nibor er en rentebasis som norske banker benytter seg ved lån seg imellom, for 1, 3 eller 6 måneder. Nibor er ofte brukt som referanserente i ulike låneprodukter. Lån tilknyttet nibor har normalt et marginpåslag fra banken. Marginpåslaget fra banken kan variere. Swaprenten er den faste renten i en rentebytteavtale. Bankene bruker denne renten som utgangspunkt for å prise sine fastrenteutlån. Et fastrentelån har normalt i tillegg et marginpåslag fra banken. En lang fastrente på f.eks 10 år er normalt høyere enn en kort fastrente på 3 år.

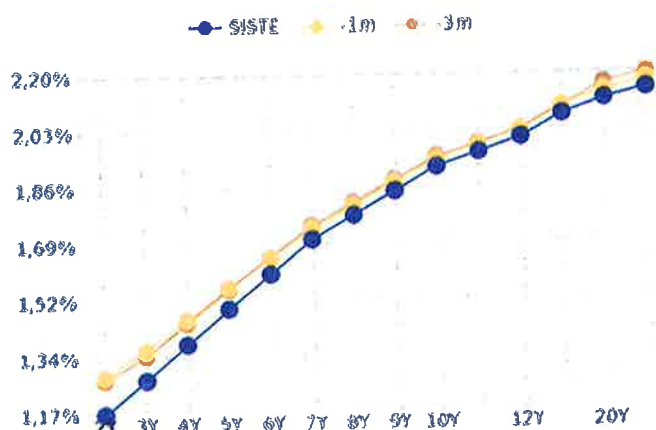
4.1 Korte renter (NIBOR) fra 31.03.17

INDEX	SISTE	-1m	-3m
NIBOR1M	0,81%	0,91%	1,05%
NIBOR3M	0,97%	1,04%	1,17%
NIBOR6M	1,07%	1,20%	1,29%

4.2 Lange renter/fastrente (Swap) fra 31.03.17

LOPETID	SISTE	-1m	-3m
Swap 2Y	1,17%	1,29%	1,28%
Swap 3Y	1,28%	1,37%	1,35%
Swap 4Y	1,38%	1,46%	1,45%
Swap 5Y	1,49%	1,56%	1,55%
Swap 6Y	1,60%	1,65%	1,65%
Swap 7Y	1,70%	1,74%	1,74%
Swap 8Y	1,77%	1,80%	1,81%
Swap 9Y	1,84%	1,87%	1,88%
Swap 10Y	1,92%	1,94%	1,95%
Swap 11Y	1,96%	1,99%	1,99%
Swap 12Y	2,01%	2,03%	2,03%
Swap 15Y	2,07%	2,10%	2,10%
Swap 20Y	2,12%	2,15%	2,17%
Swap 25Y	2,15%	2,18%	2,20%

Grafene sammenligner hvordan de ulike rentene har endret seg fra analysedato 31.03.17 og henholdsvis 1 og 3 måneder tilbake i tid.

4.3 Forventede NIBOR-renter

Tabellen nedenfor viser forventede renter frem i tid (implisitte renter), basert på markedsdata på analysetidspunktet.

Indeks	Siste	Forventet om 1 år	Forventet om 2 år	Forventet om 3 år
NIBOR1M	0,81%	0,95%	1,13%	1,38%
Endring		0,14%	0,32%	0,57%
NIBOR3M	0,97%	1,04%	1,25%	1,49%
Endring		0,07%	0,28%	0,52%
NIBOR6M	1,07%	1,17%	1,39%	1,63%
Endring		0,10%	0,32%	0,56%

4.4 Egne rentebetingelser sammenlignet med markedsrenter

De flytende rentesatsene på lån kommunen har i KLP og i kommunalbanken er i tråd med markedsrenten (cirka 1,8). Kommunen fikk renteendring 21.02.17 på samtlige lån i KLP etter en henvendelse om at renten var for høy i forhold til det renten var i markedet. Lån kommunen har i kommunalbanken ligger på en rente som følger markedet.

Satsene på fast rente kan ikke sammenlignes med dagens rentebetingelser.

5.0 Rådmannens beskrivelse og vurdering av avvik mellom faktisk forvaltning og risikoramme i finansreglementet

Torsken kommune har tidligere år (år 2008, 2009 og 2010) satt av minimumsavdrag i henhold til kommuneloven § 50 nr. 7. Dette skulle blitt betalt påfølgende år, noe som ikke har blitt gjort. Kommunestyret vedtok å betale inn beløpet i løpet av tre år (2014, 2015 og 2016). I 2014 ble det betalt kr 1 754 018, i 2015 ble det betalt kr 801 528, og i 2016 ble det betalt kr 2 289 071. Restbeløpet pr 31.12.16 er på kr 75 473. Dette skal betales i løpet av 2017.

Torsken kommune har budsjettert med minimumsavdrag i 2017 på kr 4 050 000.

Kommunens likviditetsgrad innebærer en analyse av bedriftens evne til å betale sine forpliktelser ved forfall. Forholdet mellom omløpsmidler og kortsiktig gjeld er likviditetsgraden. Likviditetsgraden tar utgangspunkt i de mest likvide omløpsmidlene. Nøkkeltallet bør være større enn 1. Jo høyere forholdstallet er, jo bedre er betalingsevnen til kommunen. De mest likvide midlene som Torsken kommune har er kasse og bank. Likviditetsgraden til Torsken kommune var per 31.12.2016 på 0,54, og ligger under anbefalt verdi. Den kortsiktige gjelden skal betales først, og det er den som kan skape likviditetsproblemer.

6.0 Vedlegg

6.1 Reglement for finansforvaltningen for Torsken kommune av 24.04.12

6.2 Rutiner for finansforvaltningen i Torsken kommune

Reglement for finansforvaltning

Vedtatt av kommunestyret

24/4 - 12
Saks 14/12

Innholdsfortegnelse

1. Finansreglementets virkeområde	3
1.1 Hensikten med reglementet.....	3
1.2 Hvem reglementet gjelder for	3
2. Hjemmel og gyldighet	3
2.1 Hjemmel.....	3
2.2 Gyldighet.....	3
3. Forvaltning og forvaltningstyper.....	3
4. Formålet med kommunens finansforvaltning.....	4
5. Generelle rammer og begrensninger.....	4
6. Forvaltning av ledig likviditet og andre midler beregnet for driftsformål.....	4
6.1 Innskudd i bank.....	5
6.2 Rapportering	5
7. Forvaltning av kommunens gjeldsportefølje og øvrige finansieringsavtaler	5
7.1 Vedtak om opptak av lån	5
7.2 Fullmakter til rådmannen.....	5
7.3 Valg av låneinstrumenter	5
7.4 Tidspunkt for låneopptak	6
7.5 Konkurrerende tilbud	6
7.6 Valg av rentebindingsperiode – bruk av sikringsinstrumenter	6
7.7 Størrelse på enkeltlån – spredning av låneopptak.....	6
7.8 Rapportering	6
8. Forvaltning av kommunens langsiktige finansielle aktiva	7
9. Vurdering og kvalitetssikring av finansiell risiko.....	7
9.1 Konstatering av avvik	7
9.2 Risikovurderinger	7
9.3 Kvalitetssikring	7

1. Finansreglementets virkeområde

1.1 Hensikten med reglementet

Reglementet skal gi rammer og retningslinjer for kommunens finansforvaltning. Reglementet utgjør en samlet oversikt over de rammer og begrensninger som gjelder, og underliggende fullmakter/instruks/rutiner skal hjemles i reglementet. Reglementet definerer de avkastnings- og risikonivå som er akseptable for plassering og forvaltning av likvide midler og midler beregnet for driftsformål, opptak av lån/gjeldsforvaltning og plassering og forvaltning av langsiktige finansielle aktiva.

1.2 Hvem reglementet gjelder for

Reglementet gjelder for Torsken kommune. Reglementet gjelder også for virksomhet i kommunale foretak etter kommuneloven kapittel 11 og interkommunalt samarbeid etter kommuneloven § 27. I den grad disse virksomhetene har en egen finansforvaltning skal denne utøves i tråd med dette reglementet.

2. Hjemmel og gyldighet

2.1 Hjemmel

Dette reglementet er utarbeidet på bakgrunn av:

- Lov om kommuner og fylkeskommuner av 25. september 1992, § 52
- Ny forskrift om kommuners og fylkeskommuners finansforvaltning fastsatt av KRD 9. juni 2009 (FOR 2009-06-09 nr 635).

2.2 Gyldighet

- Reglementet trer i kraft fra og med 01.03.2012. Finansreglementet skal vedtas minst én gang i hver kommunestyreperiode.
- Dette reglementet erstatter alle tidligere regler og instruks som kommunestyret eller annet politisk organ har vedtatt for Torsken kommunes finansforvaltning.

3. Forvaltning og forvaltningstyper

I samsvar med bestemmelsene i forskriften om kommuners og fylkeskommuners finansforvaltning skal reglementet omfatte forvaltningen av alle kommunens finansielle aktiva (plasseringer) og passiva (rentebærende gjeld). Gjennom dette finansreglementet er det vedtatt målsettinger, strategier og rammer for:

- Forvaltning av ledig likviditet og andre midler beregnet for driftsformål.
- Forvaltning av kommunens gjeldsportefølje og øvrige finansieringsavtaler

Reglementet innehar ingen målsettinger, strategier eller rammer for plassering og forvaltning av langsiktige finansielle aktiva da kommunen pr tiden ikke har langsiktige finansielle plasseringer jfr. Pkt 8.

4. Formålet med kommunens finansforvaltning

Finansforvaltningen har som overordnet formål å sikre en *rimelig avkastning* samt *stabile og lave netto finansieringskostnader* for kommunens aktiviteter innenfor *definerte risikorammer*.

Dette søkes oppnådd gjennom følgende delmål:

- Kommunen skal til en hver tid ha likviditet (inkludert trekkrettigheter) til å dekke løpende forpliktelser.
- Plassert overskuddslikviditet skal over tid gi en god og konkurransedyktig avkastning innenfor definerte krav til likviditet og risiko, hensyntatt tidsperspektiv på plasseringene.
- Lånte midler skal over tid gi lavest mulig total kostnad innenfor definerte krav til refinansieringsrisiko og renterisiko, hensyntatt behov for forutsigbarhet i lånekostnader.

5. Generelle rammer og begrensninger

- Kommunestyret skal selv gjennom fastsettelse av dette finansreglement, ta stilling til hva som er tilfredsstillende avkastning og vesentlig finansielle risiko, jfr. kommunelovens §52.
- Reglementet skal baseres på kommunens egen kunnskap om finansielle markeder og instrumenter.
- Kommunestyret skal ta stilling til prinsipielle spørsmål om finansforvaltningen. Det påligger rådmannen en selvstendig plikt til å utrede og legge frem saker for kommunestyret som anses som prinsipielle.
- Rådmannen skal fortløpende vurdere egnetheten av reglementets forskjellige rammer og begrensninger, og om disse på en klar og tydelig måte sikrer at kapitalforvaltningen utøves forsvarlig i forhold til de risikoer kommunen er eksponert for.
- Rådmannen gis fullmakt til å inngå avtaler i overensstemmelse med dette reglementet.
- Rådmannen skal, med hjemmel i dette finansreglement, utarbeide nødvendige fullmakter/instruks/rutiner for de enkelte forvaltningsformer som er i overensstemmelse med kommunens overordnede økonomibestemmelser.
- Finansielle instrumenter og/eller produkter som ikke er eksplisitt tillatt brukt gjennom dette reglementet, kan ikke benyttes i kommunens finansforvaltning.

Konkrete rammer for forvaltning av henholdsvis kommunens midler til driftsformål (inkl. ledig likviditet) og gjeld omtales i fortsettelsen hver for seg.

6. Forvaltning av ledig likviditet og andre midler beregnet for driftsformål

Kommunens midler til driftsformål (herunder ledig likviditet) skal plasseres i bankinnskudd. Alle plasseringer skal gjøres i norske kroner (NOK). Ett enkelt innskudd skal ikke utgjøre mer enn 10 mill kr. (gjelder ikke innskudd i hovedbank). Det kan kun plasseres innskudd i banker med minimum kredittrating BBB.

Kommunen skal inngå rammeavtale for å ivareta det løpende behov for banktjenester. Ved valg av hovedbankforbindelse stilles det krav om minimum internasjonal kredittrating BBB eller tilsvarende kredittvurdering. Det kan gjøres avtale om trekkrettighet.

Ledig likviditet og andre midler beregnet for driftsformål, utover hva som trengs til dekning av kommunens løpende forpliktelser de nærmeste 6 måneder, kan plasseres etter følgende retningslinjer:

6.1 Innskudd i bank

For bankinnskudd gjelder følgende begrensninger:

- a) Tidsbinding kan ikke avtales for en periode på mer enn 6 måneder
- b) Et enkelt innskudd med tidsbinding kan ikke utgjøre mer enn NOK 5 mill kr.
- c) Det kan kun plasseres tidsinnskudd i banker med minimum kredittrating A-.

6.2 Rapportering

Rådmannen skal i forbindelse med kvartalsrapportering per 31.mars og per 31. oktober, legge frem rapporter for kommunestyret som viser status for forvaltningen av ledig likviditet og andre midler beregnet for driftsformål. I tillegg skal rådmannen etter årets utgang legge frem en rapport for kommunestyret som viser utviklingen gjennom året og status ved utgangen av året.

Rapporten skal angi følgende:

- Sammensetning av aktiva
- Markedsverdi, samlet og fordelt på de ulike typer aktiva
- Vesentlige markedsendringer
- Endringer i risikoeksponering
- Avvik mellom faktisk forvaltning og kravene i finansreglementet
- Markedsrenter og egne rentebetingelser

Som referanseindeks brukes 3 mnd NIBOR.

7. Forvaltning av kommunens gjeldsportefølje og øvrige finansieringsavtaler

7.1 Vedtak om opptak av lån

Kommunestyret fatter vedtak om opptak av nye lån i budsjettåret.

7.2 Fullmakter til rådmannen

Med utgangspunkt i kommunestyrets vedtak skal rådmannen gjennomføre låneopptak, herunder godkjenning av lånevilkår (løpetid og rentebetingelser). Kommunens innlån skal for øvrig forvaltes etter de retningslinjer som framgår av dette reglementet og i tråd med bestemmelsene i Kommunelovens § 50 om låneopptak.

Det kan også tas opp lån til refinansiering av eksisterende gjeld.

7.3 Valg av låneinstrumenter

Det kan kun tas opp lån i norske kroner.

Lån kan tas opp som direkte lån i offentlige og private finansinstitusjoner, samt i livselskaper.

Finansiering kan også skje gjennom finansiell leasing.

7.4 Tidspunkt for låneopptak

Låneopptakene skal vurderes opp mot likviditetsbehov, vedtatt investeringsbudsjett, forventninger om fremtidig renteutvikling og generelle markedsforhold.

7.5 Konkurrerende tilbud

Låneopptak skal søkes gjennomført til markedets gunstigste betingelser. Det skal normalt innhentes minst 2 konkurrerende tilbud fra aktuelle långivere. Prinsippet kan fravikes ved låneopptak i statsbank (f.eks etableringslån i Husbanken).

7.6 Valg av rentebindingsperiode – bruk av sikringsinstrumenter

Styring av låneporteføljen skal skje ved å optimalisere låneopptak og rentebindingsperiode i forhold til oppfatninger om fremtidig renteutvikling og innenfor et akseptabelt risikonivå gitt et overordnet ønske om forutsigbarhet og stabilitet i lånekostnader.

Forvaltningen skal legges opp i henhold til følgende:

- a) Refinansieringsrisikoen skal reduseres ved å spre tidspunkt for renteregulering/forfall.
- b) Minimum 1/3 av gjeldsporteføljen skal ha flytende rente (rentebinding kortere enn ett år), minimum 1/5 skal ha fast rente.
- c) Andelen av gjeldsporteføljen som har fast rente, bør fordeles i 1 til 5 års segment på en slik måte at kommunen får lavest mulig refinansieringsrisiko.
- d) Det gis anledning til å benytte rentebytteavtaler. Rentebytteavtalene skal være tilknyttet ett underliggende lån og skal kun benyttes til å sikre rentekostnadene.

7.7 Størrelse på enkeltlån – spredning av låneopptak

Forvaltningen legges opp i henhold til følgende;

- a) Låneporteføljen skal bestå av færrest mulig lån, dog slik at refinansieringsrisikoen ved ordinære låneforfall begrenses.
- b) Under ellers like forhold vil det være formålstjenlig at kommunen fordeler låneopptakene på flere lånegivere.

7.8 Rapportering

Rådmannen skal i forbindelse med kvartalsrapportering per 31. mars og per 31. oktober rapportere på status for gjeldsforvaltningen. I tillegg skal rådmannen etter årets utgang rapportere til kommunestyret med hensyn på utviklingen gjennom året og status ved utgangen av året.

For gjeldsforvaltningen skal det rapporteres om følgende:

- Sammensetning av passiva
- Løpetid for passiva
- Pålydende verdi, samlet og fordelt på de ulike typer passiva
- Vesentlige markedsendringer
- Endringer i risikoeksponering
- Avvik mellom faktisk forvaltning og kravene i finansreglementet
- Markedsrenter og egne rentebetingelser

Som referanseindeks brukes 3 mnd NIBOR.

8. Forvaltning av kommunens langsiktige finansielle aktiva

Torsken kommune har per dato ingen langsiktige finansielle plasseringer. Hvis det åpnes for plassering av langsiktige finansielle aktiva, må finansreglementet endres og vedtas av kommunestyret på nytt.

9. Vurdering og kvalitetssikring av finansiell risiko

9.1 Konstatering av avvik

Ved konstatering av avvik mellom faktisk finansforvaltning og finansreglementets rammer, skal slikt avvik umiddelbart lukkes. Avviket slik det har fremstått, og eventuelt økonomisk konsekvens av avviket dersom dette er større enn NOK 500.000, skal uten ugrunnet opphold rapporteres til kommunestyret sammen med forslag til rutineendringer som vil redusere sannsynligheten for slikt avvik i fremtiden.

Dersom den konstaterte økonomiske konsekvens av avviket er mindre enn NOK 500.000, kan slik rapportering utestå til neste ordinære finansrapportering til kommunestyret.

9.2 Risikovurderinger

Det skal til hver rapportering til kommunestyret gjøres følgende atskilte risikovurderinger:

- a) Renterisikoen for plasseringer av ledig likviditet og andre midler beregnet for driftsformål og gjeldsporteføljen sett i sammenheng,
  - En "netto" gjeldsbetraktning som viser kommunens renterisiko angitt i NOK ved en 1 % andel generell endring i rentekurven.

9.3 Kvalitetssikring

Finansforskriften pålegger kommunestyret å la uavhengig kompetanse vurdere om finansreglementet legger rammer for en finansforvaltning som er i tråd med kommunelovens regler og reglene i finansforskriften. I tillegg skal uavhengig kompetanse vurdere rutinene for vurdering og håndtering av finansiell risiko, og rutiner for å avdekke avvik fra finansreglementet.

Rådmannen pålegges ansvar for at slike vurderinger innhentes eksternt eller gjennom kommunerevisjonen.

Kvalitetssikring av finansreglementet skal finne sted ved hver endring av reglementet, og før kommunestyret vedtar nytt endret finansreglement. I denne sammenheng skal det også rapporteres på utført kvalitetssikring av rutinene.

Rutiner for finansforvaltning

Torsken kommune

24/4-12
Side 14/12

Rutiner for finansforvaltning

Torsken kommune

Utarbeidet av: Helga Alver
Gjelder fra: 01.01.12
Attestasjonsrapport revisor: 30.11.11

1. Formål

Hensikten med rutinene er å sikre at den administrative behandlingen og oppfølgingen er i henhold til Torsken kommunes reglement for finansforvaltning.

2. Omfang

Rutinene gjelder for kommunens medarbeidere som arbeider med innlån og forvaltning av kommunens gjeldsportefølje, dvs de som følger opp at kommunen har likviditet til å betale sine forpliktelser ved forfall, kommunens hovedbankavtale og eventuelle plasseringer av ledig likviditet.

3. Ansvar/myndighet

Ansvar og myndighet for ajourhold av disse reglene tilligger rådmannen. Ved eventuelle framtidige endringer i finansreglementet vil rådmannen påse at rutiner for finansforvaltningen blir ajourført der det anses nødvendig.

4. Beskrivelse/fremgangsmåte

Under følger en beskrivelse av hvordan de ulike forvaltningstypene skal følges opp.

4.1 Kortsiktig likviditet

4.1.1 Likviditetsoppfølging

- Kommunens likviditetssituasjon følges løpende. Økonomisjefen lager regelmessige likviditetsoversikter (intern rapport).
- Ledig likviditet, utover hva som trengs til dekning av kommunens løpende forpliktelser (fratrasket estimerte innbetalinger) de nærmeste 6 måneder, kan plasseres av rådmannen etter retningslinjer gitt i finansreglementet.

4.1.2 Handler

Rådmannen har ansvar for:

- Det skal gjennomføres en forsvarlig saksutredning, sett i forhold til avtalens omfang og kompleksitet, før avtaler inngås.
- Før enhver handel skal det kontrolleres at avtalen er i overensstemmelse med reglement for finansforvaltning, og at endringen heller ikke medfører at en kommer i konflikt med reglementets rammer og begrensninger for den samlede porteføljen.
- Handler skal gjennomføres innenfor kravene i kommunens innkjøpsreglement og lov om offentlige anskaffelser. Ved tvil om unntaksregler, prosedyre og lignende kontaktes økonomiavdelingen for råd.
- Alle transaksjoner krever to underskrifter, jfr. reglement for attestasjon og anvisning. Oversikt over hvem som til enhver tid har fullmakt til å slutføre og kontrollere handler, skal fremgå av signaturliste for forvaltningstypen kortsiktig likviditet.
- Det skal sørges for atskilte funksjoner slik at de som har fullmakt til å inngå avtaler, ikke har fullmakt til å disponere bankkonto.
- Avtaler arkiveres i kommunens arkivsystem med kopi i internkontrollperm, sammen med saksutredning og evt. protokoll.

4.1.3 Etterkontroll

Rådmannen skal kontrollere at avtalen blir implementert med de avtalte betingelser.

4.1.4 Oppfølging og rapportering

Rådmannen rapporterer status vedrørende kortsiktig likviditet til kommunestyret som en del av kommunens faste finansrapportering, iht kravene i finansreglementet pkt.6.2. Herunder rapporteres også om forvaltningen er foregått uten avvik.

4.2 Innlån og gjeld

4.2.1 Styring av gjeldsporteføljen

Rådmannen har ansvar for at det legges opp til en årssyklus der det tidlig i året foretas en drøfting av strategi og legges planer for gjennomføring av nye låneopptak og oppfølging av gjeldsporteføljen for året.

4.2.2 Låneopptak og sikringsavtaler

Rådmannen har ansvar for:

- Kommunestyrets vedtak knyttet til årets budsjett fastlegger årets låneramme, dvs administrasjonens fullmakter til å ta opp nye lån i budsjettåret. Nye innlån skal gjennomføres innenfor de gitte rammer, og sett i sammenheng med kommunens helhetlige gjeldsforvaltning.
- Dersom investeringsaktiviteten avviker fra planene, kan lånebehovet også avvike ift vedtatt låneramme. Oppdatert lånebehov fremkommer i de tertialvise rapportene til kommunestyret, og gir rammer for låneopptaket for året.

- Det skal gjennomføres en forsvarlig saksutredning, sett i forhold til avtalens omfang og kompleksitet, før avtaler inngås.
- Før enhver handel skal det kontrolleres at avtalen er i overensstemmelse med reglement for finansforvaltning, og at endringen heller ikke medfører at en kommer i konflikt med reglementets rammer og begrensninger for den samlede porteføljen.
- Det søkes å oppnå gunstigst mulige priser i markedet gjennom å innhente konkurrerende tilbud, jfr reglement for finansforvaltning.
- Handler skal gjennomføres innenfor kravene i kommunens innkjøpsreglement og lov om offentlige anskaffelser. Ved tvil om unntaksregler, prosedyrer og lignende kontaktes økonomiavdelingen for råd. Det føres protokoll for anskaffelser i henhold til de alminnelige interne innkjøpsregler.
- Alle transaksjoner krever to underskrifter, jfr reglement for attestasjon og anvisning. Oversikt over hvem som til enhver tid har fullmakt til å slutføre og kontrollere handler, skal fremgå av signaturliste for forvaltningstypen gjeld.
- Det skal sørges for atskilte funksjoner slik at de som har fullmakt til å inngå avtaler, ikke har fullmakt til å disponere bankkonto.
- Avtaler arkiveres i kommunens arkivsystem med kopi i internkontrollperm, sammen med saksutredning og evt. Protokoll.

4.2.3 Oppfølging og rapportering

- Økonomiavdelingen har ansvar for at alle låne- og sikringsavtaler registreres og følges opp gjennom kommunens økonomisystem.
- Rådmannen skal føre kontroll med at den faktiske forvaltningen overholder de aktuelle rammene. Dette skjer minimum i forbindelse med den faste finansrapporteringen, ved hvert kvartal og ved årsslutt.
- Rådmannen rapporterer status vedrørende gjeldsporteføljen til kommunestyret som en del av kommunens faste finansrapportering, i henhold til kravene i finansreglementets pkt 7.8. Herunder rapporteres også om forvaltningen er foregått uten avvik.

4.3 Håndtering av avvik og uforutsette hendelser

- Avvik mellom faktisk finansforvaltning og finansreglementets rammer, skal lukkes umiddelbart. Ved konstatering av brudd skal dette omgående rapporteres rådmannen, og løsning for å komme innenfor reglement avtales og gjennomføres uten ugrunnet opphold.
- Ved hver rapportering til kommunestyret skal det informeres om eventuelle brudd i perioden, og håndtering av dette.
- Ved svært alvorlige avvik skal kommunestyret orienteres uten ugrunnet opphold, og rutinene skal gjennomgås med sikte på å redusere sannsynligheten for slikt avvik i fremtiden.

4.3.1 Uforutsette hendelser

- Ved akutte markedshendelser skal saksbehandler informere overordnet leder og rådmann om situasjonen omgående. Videre oppfølging avtales.

5. Kvalitetssikring

Kvalitetssikring av finansreglementet og tilhørende rutiner skal finne sted ved hver endring av reglementet og/eller rutinene og før kommunestyret vedtar nytt endret finansreglement eller rutiner for finansforvaltning. Rådmannen vil da forespørre revisjonen om å foreta en ekstern kontroll i henhold til finansforskriften § 8 og reglementet for finansforvaltning med tilhørende rutiner.

Saksfremlegg

Utvalg	Utvalgssak	Møtedato
Kommunestyret i Torsken	24/17	13.06.2017

Kommunedelplan for kulturminner "fortid møter fremtid"

Rådmannens innstilling

Torsken kommune vedtar kommunedelplan for kulturminner – fortid møter fremtid. Vedtaket fattes med hjemmel i Plan og bygningsloven § 11-1.

Saksopplysninger

Kommunedelplan for kulturminner skal ligge til grunn for kommunens videre arbeid med kulturminner, men også være et verktøy for å gjøre kulturminnene i kommunen mer kjent i befolkningen. Denne planen gir oversikt over de kulturminner man kjenner i kommunen og gir forvaltningen et verktøy for ta vare på de viktigste kulturminnene og kulturmiljøene i kommunen.

Kulturminner er alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Kulturminner, kulturmiljøer og landskap er viktige fellesgoder for lokalsamfunnene. De gir kunnskap, opplevelse og mulighet for bruk, er ressurser for verdiskaping og god samfunnsutvikling. Kulturarven gir også lokalområder særpreg som er viktig å ta vare på.

Å ta vare på kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap er en investering for framtida. De kan legge grunnlag for næringsutvikling, turisme og vekst for lokalsamfunn. De er viktige for folks livskvalitet og identitet, og bidrar til å skape attraktive byer og bygder.

Mange av kulturminnene trues av forfall, inngrep og riving. Målsetningen for kulturminnevernet at tap og skade ikke skal overgå 0,5 % i året. For å unngå flere skader og tap av kulturarven, er det behov for å øke kunnskapen både i forvaltningen, men og kommunens innbygger, hvordan en tar vare på og sikrer kulturarven vår.

Det har innkommet 4 innspill.

1. Vidar Trædal
2. Fiskeridirektoratet
3. Kystverket
4. Fylkesmannen i Troms

Fylkesmannen i Troms
Romssa Fylkkamánni

Saksbehandler
Lone Allen Høgda

Telefon
776422136

Vår dato
06.04.2017
Deres dato
27.02.2017

Vår ref.
2017/1738 - 0
Deres ref.

Arkivkode
421.3

Torsken kommune
Servicetorget
9380 GRYLLEFJORD

TORSKEN KOMMUNE	
SENTRAL ADMINISTRASJONEN	
Løpnummer	Opplysningsvesen
12 APR. 2017	
Ansvarlig	
Ansvarlig	
Ansvarlig	
Ansvarlig	

Høringsuttalelse til kommunedelplan for kulturminner 2017 – 2021 for Torsken kommune

Fylkesmannen i Troms viser til oversendelse av kommunedelplan for kulturminner 2017-2021 for Torsken kommune.

Det er positivt at kommunen har utarbeidet en slik plan. Den gir gode beskrivelse av området og blir viktig i framtidig forvaltning av kulturminner i kommunen.

Vi kan ikke se at kommunedelplanen for kulturminner følger kravene til planprosess i plan- og bygningsloven ved at den ikke er varslet oppstart slik loven krever. Formålet med planprosessen er å sikre størst mulig medvirkning av alle berørte parter.

Vi vil likevel komme med følgende innspill til planforslaget:

I beskrivelsen av kulturminner i kommunen og kort historikk for Torsken, bør det tas med en kort og oppdatert beskrivelse av kulturminnene i Ballesvika og Teistevika på grunnlag av kartleggingen som Troms fylkeskommune gjorde i 2016.

Nederst på side 3 vises det til områder som har vernestatus. Det bør presiseres at dette er naturvernområder, til forskjell fra f.eks. kulturvernområder. Områder som har status som naturvernområder der Fylkesmannen er forvaltningsmyndighet er: Sandsvika naturreservat, Holmenvær landskapsvernområde, Teistevika landskapsvernområde (som omfatter Nonsvika, Teistevika, Sildevika og vestre deler av Ballesvika). Ørja er ikke er naturvernområde. I tillegg kommer deler av Ånderdalen nasjonalpark der et eget lokalt styre er forvaltningsmyndighet.

Det er viktig å få fram hvilke virkemidler kommunen har for å ta vare på og forvalte kulturminnene de har ansvar for. F.eks. hvor det er aktuelt å sette av hensynssoner, og hvor det er aktuelt med båndlegging.

I Ballesvika er det nylig registrert mange kulturminner, og det er avgrenset automatisk freda kulturminner og kulturminnefelt. Mellom kulturminnefeltene ligger kirkegården og kommunal vei. Det bør gå fram av kommuneplanen hvordan kommunen tenker å forvalte dette arealet. Jf også forvaltningsplan for Teistevika landskapsvernområde. Forvaltningsplanen har nettopp vært på høring, og vil snart bli vedtatt. I forvaltningsplanen er

FISKERIDIREKTORATET

Torsken kommune
Kommunehuset
9380 GRYLLEFJORD

Adm.enhet: Kyst og havbruksseksjonen i
region Nord
Saksbehandler: Tom Hansen
Telefon: 97589511
Vår referanse: 17/3487
Deres
referanse:
Dato: 06.04.2017

TORSKEN KOMMUNE	
SEKSTASJONEN	
18 APR. 2017	

Att: Jørn Aarsland

Høringsvar - kommunedelplan kulturminner 2017-2021 - Torsken kommune

Fiskeridirektoratet region Nord (FIN) viser til høring av kommunedelplan for kulturminner for Torsken kommune.

Fiskeridirektoratet er forvaltningsmyndighet for fiskeri og akvakultur. Vi har et overordnet ansvar for marine ressurser og marint miljø.

I planforslaget gis det en oversikt over kulturminner i Torsken kommune. Det vises til at det kan avsettes hensynssoner i arealplankartet for ivaretagelse av bestemte landskap og kulturmiljø. Videre vises det til at områder kan båndlegges i begrensede tidsperioder i påvente av vedtak etter plan- og bygningsloven.

Vi oppfatter planforslaget slik at det ikke er tatt stilling til utstrekning av eventuelle hensynssoner, eller om det er områder som bør båndlegges.

Mange av områdene med kulturminner omfatter også arealer i sjø. Eventuelle hensynssoner eller båndlegging av arealer i sjø vil kunne få konsekvenser for sjømatnæringene.

451#2773-88732417-d714-4ae9-bbe0-2dea8bcc12253

Vidar Trædal
Sørilgata 8c
0577 OSLO
vidar-tr@online.no

TORSKEN KOMMUNE SENTRALADMINISTRASJONEN	
10 APR. 2017	

Oslo, 08.04.2017

Torsken kommune
postmottak@torsken.kommune.no

Kommunedelplan for kulturminner i Torsken kommune 2017-2021 – høringsuttalelse ved offentlig ettersyn

Det vises til oppslag på Torsken kommunes hjemmesider datert 28.02.2017, med melding om at kommunedelplan for kulturminner i Torsken kommune 2017-2021 – *Fortid skaper framtid* – legges ut til høring og offentlig ettersyn. Som huseier i kommunen, og antikvar til daglig, ønsker jeg å gi noen kommentarer til planen.

Det er svært positivt at Torsken kommune med dette tar initiativ til å innarbeide kulturminner i det kommunale planarbeidet. Videre er det positivt at plandokumentet peker ut og dels dokumenterer et bredt utvalg av kulturminner i kommunen, inkludert enkelte som ikke umiddelbart gjenkjennes fra tradisjonelle kulturminnekategorier. Innmåling og kartfesting, som det refereres til på s. 3, er et viktig arbeid.

Det er imidlertid ikke enkelt å se noe helhetlig kulturminnefaglig eller planfaglig grep i framstillingen. Dokumentet er først og fremst deskriptivt: Over 43 sider er brukt på å beskrive ulike kulturminner i tekst og bilder, mens i underkant av to tekstsider kan med noe godvilje sies å være brukt på «Handlingsprogram» (en punktliste i stikkordsform) og «Satsingsområder, prioriteringer og oppfølging». Det er ikke gjort noe forsøk på å redegjøre for metodikk eller innfallsvinkel, og hvilke faglige vurderinger som ligger bak det utvalget – og den oppfølgingen – som anbefales.

I presentasjonen av planen på kommunens hjemmesider heter det bl.a.: «*Planen skal gi kunnskap og prioritering, og, ikke minst, er planen et viktig redskap for byggesaksbehandling*». Videre heter det at planen skal «*sikre forsvarlig bruk og vern av materielle og immaterielle kulturminner, gjøre kommunen i stand til å være en god støttespiller for eiere av kulturminner, sikre forsvarlig forvaltning og enklere saksbehandling, gi god informasjon til innbyggere, grunneiere, eiere av kulturminner og interesseorganisasjoner i kommunen, gi kommunen et redskap for aktive valg til det beste for framtidige generasjoner*». Jeg kan dessverre ikke på noen måte se at planen som nå er lagt ut på høring gir tilfredsstillende svar på ett eneste av disse punktene.

Presisjonsnivået i dokumentet er lavt. Det er vanskelig å få tak i om planen er ment å kun omfatte etterreformatorske kulturminner, slik man får inntrykk av på side 3 – «*Kommunens kulturminneplan gjelder oversikt over kulturminner etter den tid [1537], og som kommunen har ansvar for å forvalte på en bærekraftig måte*» – mens resten av dokumentet har en lang rekke eksempler på arkeologiske kulturminner fra alle perioder. På side 3 heter det også «*Områder med vernestatus*», men uten at det er

bygningssmassen i kommunen, kombinert med brutale om- og tilbygg på den øvrige delen. Kommunedelplanen bør belyse dette, ikke minst med tanke på at kommunen selv presenterer planen på sine hjemmesider med at den skal være «et viktig redskap for byggesaksbehandling» og «gjøre kommunen i stand til å være en god støttespiller for eiere av kulturminner».

Avslutningsvis vil jeg understreke at selv om undertegnede har klare oppfatninger av hvilke kulturminner og -miljøer i Torsken som er mest interessante, og gjerne hadde sett opplistingen i kommunedelplanen supplert på en god del punkter, så er mine innvendinger primært at dokumentet vurdert som *plan* er gjennomgående faglig svakt, og at man skusler bort den muligheten som ligger i planverktøyet til å sikre en forsvarlig kulturminneforvaltning i kommunen. Med en forventet, ytterligere desentralisering av ansvaret for kulturminner (som planen for øvrig ikke nevner noe om) i årene som kommer, er behovet for en kommunedelplan av høy faglig kvalitet påtrengende. Den svarer ikke på de punktene kommunen selv lister opp som sentrale i presentasjonen av planen. Videre er konklusjonene i kommunedelplanen så lite forpliktende for kommunen at det er vanskelig å se at den vil ha noen som helst effekt for kulturminnevernet i Torsken. Med tanke på at arbeidet med kommunedelplanen har vært finansiert av statlige midler (via Riksantikvaren) vil jeg se det som svært betenkelig og beklagelig dersom planen vedtas i den form den har nå.

Mvh

Vidar Trædal

KOPI:

Riksantikvaren (Kulturminne i kommunen-prosjektet)

Troms Fylkeskommune v/Randi Ødegård

Fortidsminneforeningen, Troms avdeling

KYSTVERKET

Troms og Finnmark

Torsken kommune

9380 GRYLLEFJORD

TORSKEN KOMMUNE	
SENTRAL- og KONTOR RAS KJØREN	
20 APR. 2017	
17/24	

Deres ref.:

Vår ref.:
2017/958-2

Arkiv nr.:

Saksbehandler:
Ruben Alseth

Dato:
10.04.2017

Uttalelse fra Kystverket - Offentlig ettersyn og høring - Kommunedelplan kulturminner 2017-2021 - Torsken kommune - Troms fylke

Viser til Deres henvendelse 27.2.2017 vedrørende overnevnte. Torsken kommune utarbeider kommunedelplan for kulturminner og har lagt denne ut for offentlig ettersyn og høring med frist for uttalelse 10.4.2017. Kystverket deler oppfatningen at vern av kulturminner er veldig viktig og støtter slike planer om å synliggjøre den identitetsskapende delen av områdets historie. Kystverket ønsker med dette å synliggjøre våre interesser, samt komme med innspill til planarbeidet.

Kystverkets virksomhet

Kystverket er en nasjonal etat for kystforvaltning, sjøsikkerhet og beredskap mot akutt forurensing. Sentrale mål er å bidra til effektiv sjøtrafikk, sikre trygg ferdsel og å hindre miljøskade som følge av akutt forurensing.

Kystverket har det faglige ansvaret for sikkerhet og fremkommelighet i norske farvann og havner og forvalter havne- og farvannsloven med forskrifter, losloven med forskrifter mv.

Kystverket legger til rette for de som bruker sjøen eller ferdes langs kysten. Dette gjøres ved utbygging, vedlikehold og drift av infrastruktur (fiskerihavner, farleder, navigasjonsinstallasjoner mv.) og tilbyr tjenester som los- og sjøtrafikk tjenester.

Kystverket deltar i nasjonal, regional og lokal samfunnsplanlegging som fagkyndig sektormyndighet.

Innspill til planarbeidet

Kystverket har siden slutten av 1800-tallet bygget fiskerihavner langs norskekysten. I alt er det bygget nær 800 statlige fiskerihavner. De statlige fiskerihavner ligger spredt langs hele norskekysten, og varierer mye både i størrelse, beliggenhet og bruksintensivitet. Mange ulike aktører har interesser i fiskerihavnene. Kystverket er naturlig nok en av de sentrale aktørene, både som forvalter av statens privatrettslige eier- og bruksrettigheter og som offentlig forvaltningsmyndighet etter havne- og farvannsloven. Hver av disse fiskerihavnene har sin unike historie. I dag er det Kystverkets eget etatsmuseum – Kystverkmusea - som har ansvar for å dokumentere og formidle norsk havnehistorie. Herfra kan og bør relevant informasjon fremskaffes.

Region Kystverket Troms og Finnmark

Sentral postadresse:	Kystverket Postboks 1502 6025 ÅLESUND	Telefon:	+47 07847	Internett:	www.kystverket.no
For besøksadresse se	www.kystverket.no	Bankgiro:	7694 05 06766	E-post:	post@kystverket.no
Brev, sakskorrespondanse og e-post	bes adressert til Kystverket, ikke til avdeling eller enkeltperson	Org.nr.:	NO 874 783 242		

Torsken kommune

Fortid skaper framtid

Kommunedelplan for kulturminner i Torsken kommune 2017-2021

Flyfotos: Jens Kristian Nilsen
Historiske fotos (s/hv): Digitalarkivet, andre arkiv og internett
Øvrige fotos kulturminner: Hans Peder Pedersen
Registreringer og planansvarlig: Hans Peder Pedersen
Fotos kan bare brukes etter avtale med rettighetshaver

INNHold:

	Side
Forord/kort historikk	2
Hvorfor kulturminneplan?	5
Bakgrunnen for prosjektet	5
Definisjoner og begreper	6
Visjoner og mål	7
Handlingsprogram	8
Retningslinjer og bestemmelser	9
Generell oversikt	10
Satsingsområder,	
Prioriteringer og oppfølging	50
Registreringer	51
Kart	58
Kilder	58

Selfjorden, grensa mellom Torsken (t.v.) og Tranøy kommuner

Forord/kort historikk

Kommunedelplan for kulturminner i Torsken kommune 2017 - 2021

Ytre Senja, og ikke minst Torsken kommune, er særdeles rik på spor fra tidligere tiders bosetting og aktiviteter.

I karrige kår, på smale landstriper mellom fjell og hav, har mennesker bodd og livnært seg til alle tider. De begrensede arealene kommer godt fram på flyfotos som er lagt inn i planen. Gjennom befaringer, registreringer, et tallrikt materiale av løsgjenstander og utgravinger har man skaffet seg sikre bevis for at de eldste bosettingene er minst 6000 år gamle. Bare her i kommunen er det funnet og delvis registrert rundt et par hundre tufter fra steinalderen. Mange av disse ligger i grupper, er delvis gravd ned i grunnen og er runde i formen. Små voller etter sammensunkne vegger er også

vanlig å finne. På noen områder kan tuftene være opptil 12-14 m i diameter. De tydeligste og flotteste finner man på Skarlandet, på Banhågen i Veidmannen og på sørsida av Grunnfarnesfjorden.

Rundt år 0 fikk befolkninga her ute etter hvert kjennskap til jernproduksjon, noe som ble ei ny tidsregning, kalt jernalderen. Jernet kom nok først til områdene her nord gjennom byttehandel, muligens med landene i øst eller sørfra. Man trodde at kunsten med å ta ut myrmalm og smi jern var ukjent for nordlendingene i århundrer, inntil man flyttet historia om dette flere hundre år bakover i tid, ved at det på Flakstadmyrene ble funnet ei jernvinne med mye slagg i kanten, datert til 200-300-tallet. Dette er nok ikke den eneste her på ytre Senja, ettersom det er grunn til å tro at det også har foregått jernvinning i Grunnfarnesbotn. Ved utgravinger der i ei tuft fra 400-tallet, ble det funnet mange jernfragmenter. Dette tyder på at en lokal smed har holdt til her. I terrenget rundt Grunnfarnesfjorden er det funnet mange hustuffer og gravhauger, spesielt fra den delen av jernalderen som benevnes som Folkevandringstida (ca. 400-600 e. Kr.). Lengden på tuftene varierer fra over 40 m lengde (antakelig den største i Troms) og ned mot 12-15 m. Noen av gravhaugene framtrer som tydelige forhøyninger i terrenget, ofte med fotkrans av stein. I Grunnfarnesbotn finner man også ei grav med bautastein. Tre samla graver, ei meget omfangsrik med bautastein (1,32x0,49x0,20) i Sifjord, er alle ødelagt for 60-70 år siden og steinen brukt som brostein over en liten bekk. Det er også ei stor jernaldertuft i Kjerringvika, 33 m lang. Det fins mange nausttuffer over hele kommunen. Tre godt synlige på Flakstadvåg, den største 22x10 m, kunne nok romme båter opptil 40-50 fot. Den siste store oppdagelsen fra jernalder/vikingetid ble gjort på gårdshaugen i Sifjord, hvor man ved utgraving fant godt bevarte golvbord og rester av takstolper og annet materiale etter hus fra ca år 1000.

Etter hvert glir historia over i Middelalderen, som regnes fra ca år 1050 til 1536 (Reformasjonens inntredelse i Norden). De mest framtrepende minnesmerker fra Middelalderen finner man i de gamle fiskeværerne langs kysten, i form av gårdshauger. Det er i realiteten svære avfallsdynger, hvor hovedbruket kvittet seg med alt fra alle typer redskaper, middagsrester, husgeråd, møkker osv. I Torsken er gårdshauger registrert mange steder: Teistevika («Dungan» to hauger h.h.v. 55x30x3,5 m og 16x25x1 m), opptil 5 m.), Sandsvika (150x40x5 m), Kjerringvika (50x55x3,5 m), Grunnfarnes (95x60x2 m – noe utgravd museet), Kaldfarnes (65x45x2 m), Sifjord (35x40x5 m – noe utgravd av museet), Torsken (75x30x3m) og Leikvika (65x40x3,5 m). De fleste gårdshaugene er delvis ødelagte av senere bosetting og aktivitet, mens de i Teistevika og Kjerringvika er godt synlige og framtrer stort sett som intakte. Gryllefjord gårdshaug var størst i Troms med opprinnelig lengde 250 m, bredde 45 m og 5 m høyde. Den er det bare små rester igjen av.

Den delen som hittil er omtalt omfatter kulturminner fra oldtid fram mot slutten av middelalderen (til 1537). De regnes som automatisk freda og forvaltes etter lovverk fastsatt av Klima- og Miljødepartementet.

Kommunes kulturminneplan gjelder oversikt over kulturminner etter den tid, og som kommunen har ansvar for å forvalte på en bærekraftig måte. Prosjektleder har i alt registrert 282 kulturminner og fotografert og samlet foto av rundt 500 objekter. Arbeidet er for omfattende til at alt kan legges inn i selve kulturminneplanen, men noe av dette materialet legges ved som digitalt vedlegg. Der finner en også tilleggsinformasjon som ikke framkommer i plandokumentet. De fleste enkeltobjekter er målt inn med GPS. Områder med vernestatus (Sandsvika, Holmenvær og Teistevika/Sildevika) og Ørja er undersøkt av andre og er derfor bare delvis omtalt i planen.

Innover Årbergsnakken mot Bjørga. I fortsettelsen Store og Lille Salberget. Leikvika t.v.

F.v. nærmest: Skarlandet, Lendepollen, Flesen og Blåstranda mot Leikeneset ytterst

Hvorfor kulturminneplan?

Utarbeidelse av kulturminneplan er et oppdrag fra Riksantikvaren, som også har finansiert planarbeidet. Troms fylkeskommunes kulturretat har vært kontaktledd og har fulgt opp arbeidet gjennom kurs og møtevirksomhet.

Bakgrunnen for dette initiativet er beskrevet slik:

«Kommunane er viktige som forvaltarar av kulturminne og kulturmiljø. For å vere best mogleg rusta til forvaltingsoppgåvene, er ein kulturminneplan eit godt verktøy.

Målet er at 90 % av alle kommunane i landet skal ha stadfesta planar med eit særskild fokus på kulturminne innan 2020.

Ein kulturminneplan gir oversikt og kunnskap

Ein kulturminneplan er kommunen si oversikt over viktige kulturminne og kulturmiljø i kommunen og inneheld ein plan for forvaltinga av desse.

Kommunane definerer sjølve kva kulturminne som er verneverdige og som skal inngå i deira kulturminneplan.

Gjennom arbeidet med å lage ein kulturminneplan får kommunen sett temaet på den politiske dagsorden og aktualisert kulturarven si rolle i samfunnsutviklinga. Ein kulturminneplan gir kommunen kunnskap om lokalhistoria og prioriterer kulturminna som ein vil ta vare på for framtida.

Bakgrunnen for registreringsprosjektet

Det er ei nasjonal målsetting å redusere tapet av verneverdige kulturminner jf. Nasjonalt miljømål 2.1. For å nå dette målet, må ein ha oversikt over desse kulturminna i kommunen.

St. meld. 35 (2012-2013) Framtid med fotfeste legg vekt på styrking av den kommunale kompetansen på kulturminnefeltet, og på kor viktig det er at kommunane skaffar seg oversikt over verneverdige kulturminne i kommunen gjennom kulturminneplanar.

KIK-prosjektet er ein del av Kunnskapsløftet for kulturminneforvaltinga som er Riksantikvarens satsing for ei kunnskapsbasert, målretta og effektiv kulturminneforvalting».

I Torsken kommune ble arbeidet med registreringer i forbindelse med planen igangsatt sommeren 2014 og slutført høsten 2016.

Mye registreringsarbeid gjenstår, men de registreringer som er gjort, danner et godt grunnlag for å kunne prioritere kulturminner og kulturmiljø.

Det er viktig å plukke ut kulturminner som representerer relevant aktivitet i eldre tider og som er typiske for våre områder.

Definisjoner og begreper

Med kulturminne menes alle spor etter mennesker sine liv og virke i det fysiske miljøet. Begrepet omfatter også steder som det knyttes historiske hendinger, tro eller tradisjoner til. Automatisk fredete kulturminner er freda direkte etter lov, uten særskilt vedtak. Kulturminner som er automatisk freda er faste kulturminner fra før 1537, samiske faste kulturminner eldre enn 100 år, skipsfunn eldre enn 100 år, stående byggverk med erklært opphav fra perioden 1537-1649 og faste og løse kulturminner på Svalbard fra før 1946. Kulturminneplanen har som mål å skaffe oversikt over kulturminner som ikke faller innenfor denne kategorien.

Vedtaksfredete kulturminner er kulturminner som ikke er automatisk fredet, men fredet gjennom enkeltvedtak etter kulturminneloven. Vedtak fattes av Riksantikvaren.

Faste kulturminner er kulturminner som er jord- eller stedfestet. Arkeologiske funn inngår som deler av et fast kulturminne så lenge det ligger i jorda eller under vann. Løse kulturminner er kulturminner som kan flyttes. Kulturmiljøer er områder hvor kulturminner inngår i en større helhet eller sammenheng, som for eksempel områder og bygningsmiljøer i byer og tettsteder og jord-, skog- og sæterlandskap. Kulturlandskap er alt landskap som er påvirket av mennesker. I forhold til begrepet landskap fokuserer begrepet kulturlandskap mer på menneskets påvirkning. Immateriell kulturarv er praksis, framstillinger, uttrykk, kunnskap og ferdigheter. Disse er knyttet til det vi ikke kan ta på ved et kulturminne. Dette gjelder for eksempel tro, tradisjoner, sagn og hendinger. SEFRAK er en benevnelse som ble brukt om bygninger som var registrert i regi av SEFRAK (Sekretariatet for registrering av faste kulturminner) i årene 1975-1995. Registreringene omfatter i prinsippet alle bygninger som er bygd før 1900. Det eneste kriteriet for registreringen var alder på bygningen.

Fra venstre i hver sin fjord: Torsken, Gryllefjord, Ballesvika/Sildevika.

Visjoner og mål

Torsken kommune har ankerkorset i sitt kommunevåpen. Det er et eldgammelt kristent symbol, som har blitt brukt i religiøse sammenhenger, særlig langs kysten i mange land. Ankerkorset symboliserer på den ene siden kampen for tilværelsen (korset) og på den annen side ei trygg havn (ankeret). På denne måten sier våpenet noe om kommunens beliggenhet på ei værhard og utfordrende kyststrekning og om et folk som har funnet fotfeste og ei trygg havn klemt inne mellom fjell og hav.

I de siste åra har kommunevåpenet i forbindelse med informasjon og markedsføring, også blitt satt sammen med teksten « Torsken kommune – ytterst på eventyrøya Senja».

Vår visjon er i kommunevåpenets ånd å få fram hvilke utfordringer folket her ute til alle tider har stått overfor, ved synliggjøring av vår rike kulturarv, og med ei målsetting om å bevare for etterseleken noe av dette.

Vår kulturarv er en ressurs også for framtida, både for å kunne vite noe om vår historiske bakgrunn, om våre røtter og for å kunne utnytte dette gjennom ulike tiltak innen for eksempel reiseliv.

En del av Sifjorden med fjordarmen Veidmannsfjorden. Nærmest bygda Veidmannsbotn, deretter Medby og ytterst Kaldfarnes. I bakgrunnen øyværene Ørja og Holmenvær. Andøya ytterst i horisonten.

Handlingsprogram

- Kommunedelplan for kulturminner behandles i politiske fora
- Et utvalg kulturminner/kulturmiljø vedtas for oppfølging
- Oppmåling av valgte kulturminner/kulturmiljø
- Legge valgte kulturminner inn i databaser (Askeladden)
- Sikring/bevaring og skjøtsel av kulturminner
- Tilgjengeliggjøring, formidling og eventuell skjerming av sensitive kulturminner
- Synliggjøring og markedsføring av kulturminner i ulike sammenhenger (eks. barnehager, skoler, reiseliv, andre...)
- Vedlikeholdsplan for kulturminner
- Sette planen i sammenheng med øvrig planstatus i kommunen
- Kommunal rullering av kulturminneplanen
- Eventuelt videre kartlegging og registrering

Grunnfarnesfjorden med Ørja t.v. og Holmenvær i bakgrunnen. Mot horisonten; Andøya. Rundt hele fjorden fins svært mange tufter og graver fra yngre steinalder og jernalder. Middelaldergårdshaugen ligger ytterst til høyre i fjorden.

Retningslinjer og bestemmelser

I forhold til kulturminner og kulturmiljø, bør man benytte muligheten til å fastsette bestemmelser og retningslinjer, slik at plan- og bygningsloven dermed kan medvirke til at kulturminnelovens intensjon og formål blir ivaretatt i en helhetlige miljø- og ressursforvaltning i kommunen. Da en kommunedelplan er å betrakte som en del av kommuneplanen, vil hjemmelen for bestemmelser og retningslinjer først og fremst være å finne i pbl § 11-8: § 11-8. Hensynssoner. Kommuneplanens arealdel skal i nødvendig utstrekning vise hensyn og restriksjoner som har betydning for bruken av areal.

Når det gjelder kulturminner er det særlig to temaer som er aktuelle:

- 1) *Hensynssoner.* I medhold av pbl § 11-8 bokstav c) skal det settes av soner i arealplankartet hvor det tas hensyn til bestemte landskap og kulturmiljø, med angivelse av interesse.
- 2) *Båndlegging.* I medhold av pbl § 11-8 bokstav d) kan det avsettes sone for båndlegging i påvente av vedtak etter plan- og bygningsloven eller andre lover, eller som er båndlagt etter slikt rettsgrunnlag, med angivelse av formålet. Båndlegging i påvente av vedtak etter plan- og bygningsloven eller andre lover er tidsbegrenset til fire år, men kan etter søknad til departementet forlenges med fire år.

Sifjord

Det er ikke tatt stilling til utstrekning av vernesoner. Her må det foretas en vurdering av hvert enkelt område eller objekt.

Følgende kulturminneområder kan være interessante i fredningsammenheng (for utfyllende informasjon; se litteraturlista og vedlegg med registreringsfakta):

Generell oversikt

- Holmenvær

Holmenvær er landskapsvernområde og derfor underlagt spesielle bestemmelser. Øyværet har ei lang historie som et av de største og viktigste fiskeværerne i landsdelen. Været hadde si storhetstid fra siste del av 1800-tallet og fram mot 1920. Den siste væreieren la ned aktiviteten og reiste derfra i 1941, og etter det har ingen bodd der ute. Bygningene ble nyttiggjort andre steder, men sporene etter aktiviteten er omfattende. Det fins mye litteratur og annen informasjon om bosettinga og aktiviteten på Holmenvær. Se ellers fylkeskommunens omfattende registreringer.

Holmenvær var også sentrum for russehandelen på vestsida av Senja. Det var et populært og til tider nødvendig innslag for byttehandel og senere handel med rubler i trange tider langs kysten. Denne foregikk i årene fra ca 1740 til 1917 (ved den russiske revolusjonen ble slik handel forbudt). Navn fra den tida har man flere steder langs kysten hvor denne type handel var tillatt av kongen. Vi har for eksempel Russekeila på Ørja, hvor det sies at russeskutene hadde ankerplass i ly for vær og vind. Noen navn er også mye eldre og kan skrive seg fra den tida da tsjudene herjet i fiskeværerne langs kysten.

Noen fotos fra Holmenvær ca. 1890-1900:

Til venstre: Hovedbrønnen med pumpe

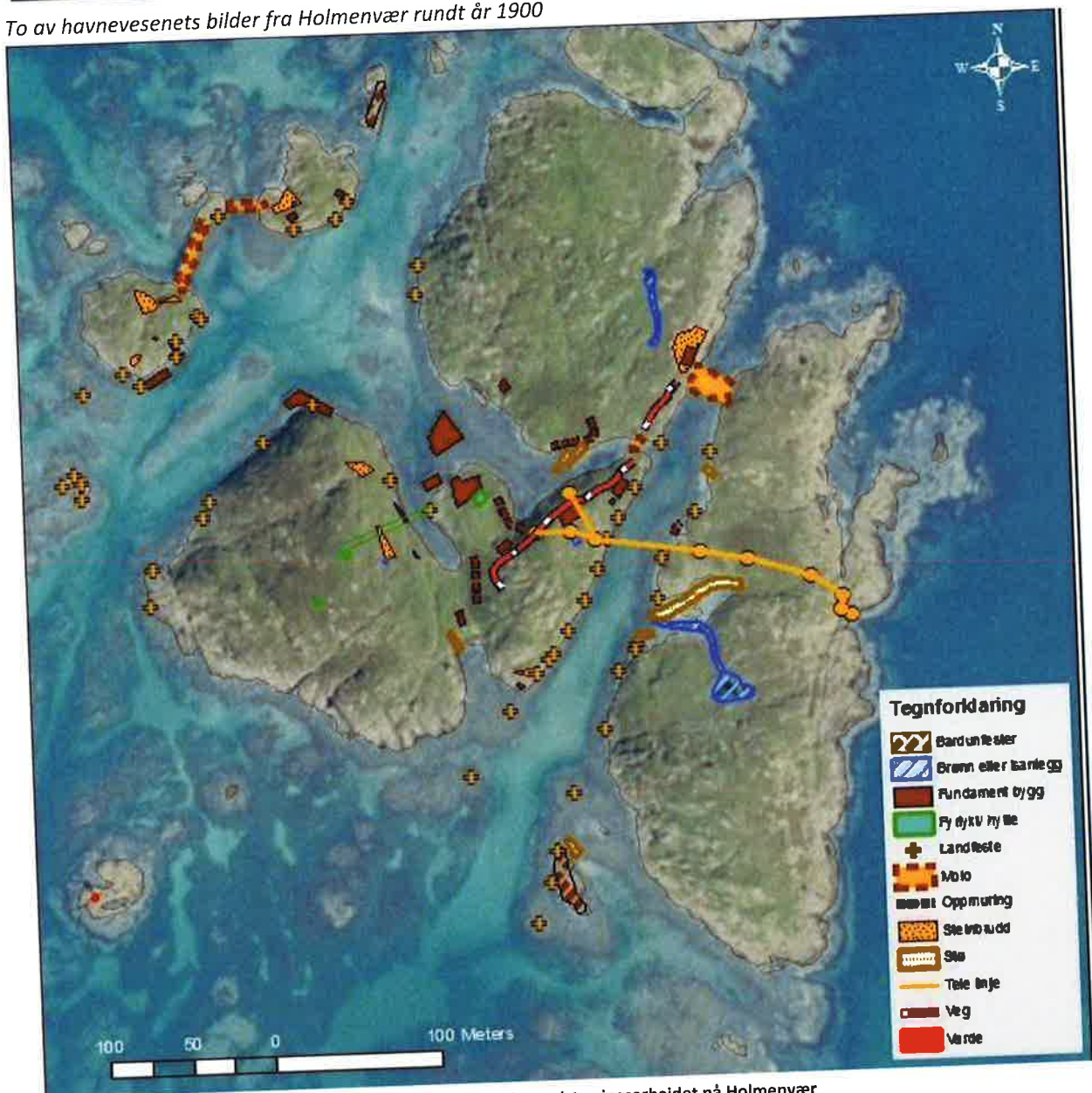
Under: Handelsskuter fra Russland, her på havna i Tromsø i samme tidsrom. På neste side flere bilder fra Holmenvær si storhetstid

To av havnevesenets bilder fra Holmenvær rundt år 1900

Fylkeskulturetatens oppsummering av strukturer funnet under registreringsarbeidet på Holmenvær

- Svellingan

er en gruppe holmer rett ut av Årbergsodden. Var fra gammelt av en viktig stasjon for seifisket, men også torskefisket hadde betydning for været. I 1885 ble det her ført opp en rekke rorbuer og mottaksstasjon med salteri. Fra før var det ført opp et stort antall såkalte «seigammer» som tilreisende fiskere brukte. Så tidlig som utover 1700-tallet kunne det sommerstid være samla 20-30 seinotlag på Svellingan. Hvert av disse besto av rundt åtte mann. Fortsatt fins en del spor etter aktiviteten der ute. Kapellet i Skrolsvik er opprinnelig ei bygning herfra.

Aktivitet på Svellingan, antakelig på slutten av 1800-tallet.

Brygger ved Hammesvellingan

Oversikt nordover fra Storsvellingan

- Langværan

Langværan er en gruppe holmer like sør for Ørja. Også her var det stor aktivitet i storfiskeårene fram mot 1910. Her var fiskemottak og havnevesenet bygde moloer for å få ei roligere havn. Alle bygninger ble fraktet bort da aktiviteten tok slutt, en del av molosystemet er nå delvis ødelagt av vær og vind, og den eneste innseilinga som kan brukes i dag, er smal og grunn. Det er få spor igjen etter aktiviteten på Langværan. Mest synlig er molorester og et delvis forfalt kaifundament/steinkai.

Forrige side: Langværan på 1890-tallet: Havna og vestre molo. Nedenfor: Langværan i dag, havna og brønnhull

- Samiske kulturminner, Gjeska

Stedet har fra gammelt av hatt samisk bosetting. I manntallet for 1701 går det fram at det bodde flere samefamilier i kommunen, og alle holdt til i Gjeska. I 1718 nevnes blant annet Arnt Finn, Sivert Finn og Tomas finn og i 1927 nevnes i et tingvitne at det bor 3 finnefamilier i kommunen, antakelig i Gjeska. Innerst i Gjeska og oppover i høyden fins en rekke spor etter samisk aktivitet. Nede på Gjeskejorda ligger flere godt synlige tufter etter gammer og naust, samt en oval steinsetting av ukjent opprinnelse. Muligens er dette en form for innhegning, eller som noen har tatt til orde for: Et offersted. Etter at den nomadiske reindriften tok til, og svensksamene dreiv reinen utover Senja, var det vanlig å slå leir oppe i Gjeskeheia, mens de dreiv byttehandel med folket nede i Viken. De kunne også bo i torvgammer nede på gården eller de hadde losji hos husbonden mens de dreiv fiske for han. Gjeska ble avfolka i 1808.

Gammetuft nede på Gjeskejorda

- Andre samiske kulturminner

I foten av Rundhaugen og på en tidligere samlingsplass for rein oppe i Gjeskedalen, langs stien mot Sørkaperdalen, ligger steinformasjoner som man antar kan være offersteder. Det samme kan man finne på et platå oppe i Lille Rishågtuva ovafor Sifjord. På det første platået ved Tverrelva, under en berghammar, hadde samene Jon Jonsen ofte tilholdssted under vandringene mot yttersida. Her hadde han symaskin og dreiv med lærarbeid. Navn, ett fra Høgda i Sifjord og ett fra Innerdalen i Veidmannsbotn: «Bjørnegrava», tyder på samisk opprinnelse. Bjørnegraver hørte til i samisk førkristen kultur. Bjørnen (guovza) hadde en særstilling i samisk tro. Samene hadde et ritualer rundt bjørnejakten, hvor det går fram at etter at bjørnen var spist skulle bjørnebeina samles og gravlegges,

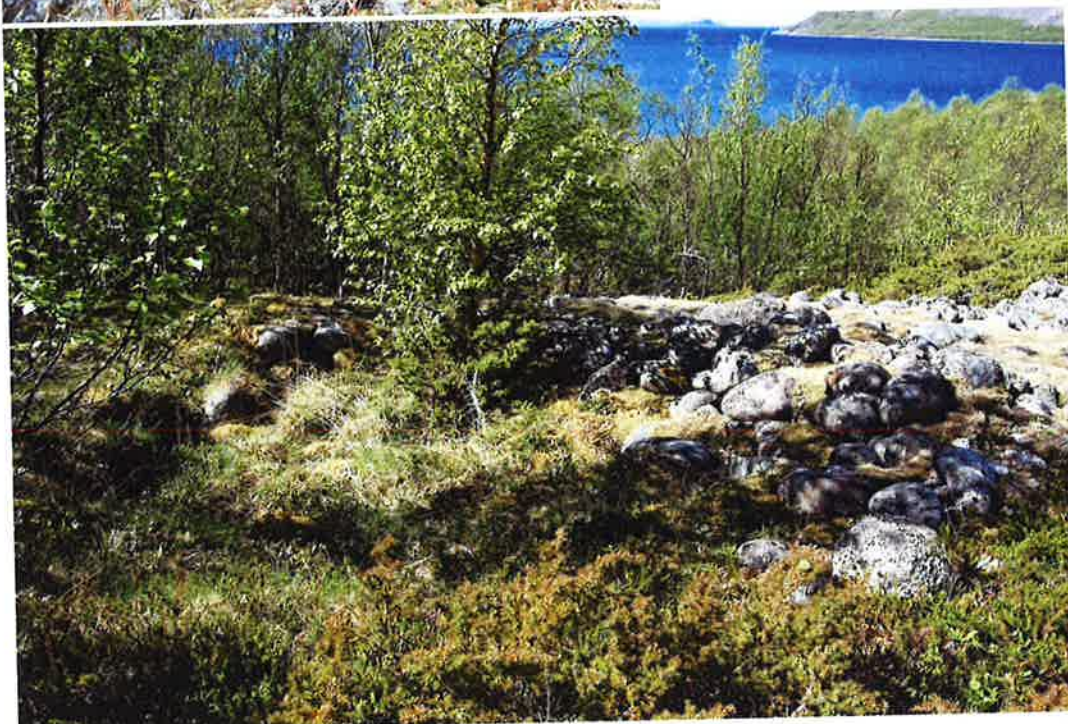
akkurat som mennesker. Slike graver er funnet i ur og hulrom i berg, og det var også vanlig å legge ved gravgaver, slik som også mennesker fikk. Bjørnegraver som er funnet viser at de hører til tidsrommet 200 e.Kr. og fram mot slutten av middelalderen. De fins altså også her hos oss.

Steinhellaren ved tverrberget som ofte benevnes som «nerste pallen». Her holdt samene Jon Jonsen (kalt Finne-Jon) ofte til på sine vandringer ut mot yttersida. Han hadde råvedsstenger satt opp mot berget, kledd med skinn. Tilsvarende krypinn hadde han også i Nordkaperdalen og på Steinjorda

---

Fra Lavika: Benevnt som oppkastet jernaldergrav. Andre mener det er en type samisk offerplass.

- **Offersteinen på Finnes**

Rundt 1990 ble det ved en tilfeldighet oppdaget en samisk offerstein på et platå lengst ute på Finnes. Det var under navneinnsamling hvor man blant annet snakket om navn på steiner i området, at navnet offersteinen ble nevnt. Navnet var kjent fra gammelt av, men ingen visste hvorfor steinen hadde det navnet. Ved nærmere befarig viste det seg at dette var en samisk offerstein med steinkrans rundt på framsida. Det er den eneste sikre samiske offersteinen som hittil er funnet på Senja. Det skal også finnes en offerstein ved Blyfjordvatnet. Navnet på bygda, Finnes, er nok ikke tilfeldig, og steinen kan nok settes i forbindelse med at her har vært samisk bosetning på et sted like i nærheten av steinen, og som i dag kalles Toften. Offentlige dokumenter viser at det bodde samer på Finnes senest på 1500-tallet.

Offersteinen på Finnes, ca 30 m.o.h. 1,5 m høy. Tydelig buet steinkrans rundt, ca 2,5 m fra steinen

- **Kulturminner og opplevelser Grunnfarnesbotn-Stryøyra**

Området rundt Grunnfarnesfjorden er unikt når det gjelder fornminner fra ulike tidsperioder. Se informasjon under innledningen. Et større sammenhengende område ut fra fjordbotnen og mot lykta peker seg ut fordi det ikke vil komme i konflikt med dagens etableringsbehov når det gjelder næringsaktivitet og boligbygging. Derimot vil området ha store kvaliteter som grunnlag for rekreasjon, reiseliv og opplevelser. Det er allerede etablert turløyper utover langs fjorden mot Hamneset og Stryøyra. Den langstrakte strandlinja byr på spennende oppdagelser og opplevelser for både gammel og ung. På steinryggen ovafor stranda ligger et stort antall urørte steinaldertufter på rekke og rad. Ned mot strandkanten finner man tydelige spor etter gamle båthus. Kanskje stammer de fra storhetstida til nessekongen Gabriel Moursund, som hadde jekt og annen aktivitet i bukta på denne sida av fjorden. Bak lykta er det ei stor gresslette, hvor Grunnfarnes IF hadde opparbeidd fotballbane på 1950-tallet. Og så har vi selve botnen av fjorden, hvor monumentale tufter og gravhauger fra jernalderen er godt synlige i terrenget. På et høyere platå ovafor grustaket her ligger steinaldertufter på rekke og rad.

Grunnfarnes: Sørsida av fjorden med tufter og spor etter aktivitet fra flere tidsaldrer. Steinalder er dominerende her. Langs fjellfoten på nordsida, ovafor bebyggelsen, ligger jernalderens hustufter og gravrøyser på rekke og rad

- **Kulturmiljø Årberg**

Stedet Årberg har ei uklar forhistorie. Det fins ingen sikre kilder for når gården opprinnelig ble tatt i bruk på grunn av manglende funn etter aktivitet på stedet før 1400-1500-tallet. Men det er ikke urimelig å anta at området her har vært bebodd like lenge som andre steder på ytre Senja. Det vil si at man kanskje kan se helt tilbake til yngre steinalder. En indikasjon får man ettersom det under nyridding på Justebakken utfor Finnelva ble funnet et steinsøkke 33 m over havet. Det kan stamme fra eldre steinalder, noe som tilsier at det er 7-8000 år gammelt.

Fra gammelt av, før Flakstad ble skilt ut, lå hele området fra Selfjordbotn til Årbergsneset under gården, i tillegg til Svellingan. På grunn av dårlige landingsforhold i Leikvika, ble Årberg etter hvert lokalitet for fiskebruk, post, butikk og dampskipsanløp. Leikvika, med sine til dels store jorder, lå gunstig an for kombinasjonsbruk og hadde mange flere innbyggere enn Årberg. Her lå også skolen og telefonsentralen. Likevel ble Årberg en form for senter for disse to bygdene. Leikvikfolket måtte ofte rundt odden i båt eller gå over Årbergsnakken for de fleste nødvendige ærend.

Deler av det gamle fiskebruket og butikklokalet står fortsatt og brukes til fritidshus. Den gamle såkalte Tinastua er eneste gjenværende hus. Det er i svært dårlig forfatning. Et gammelt stabbur, som sies å være fra 1700-tallet er nå falt sammen og bare noe av veggene står igjen. Andre bygninger er flyttet og bygd opp igjen andre steder. Mange murer fra bebyggelsen her er fortsatt godt synlige. Den siste som bodde på Årberg, helt alene, var ho Tina Rasmussen, som døde på Harstad sykehus i 1961. Nabobygda Leikvika ble folketom 5. oktober 1966.

Årberg rundt 1980

- **Verneverdige bygninger, eksempler**

Mange av de tidligere SEFRAK-registrerte bygningene i kommunen er revet eller har fått fasadeendringer. I dette utvalget ligger bygninger som man antar har en viss kulturhistorisk verdi og som for noen få kanskje bør vurderes som museumsobjekt. Noen av disse er dessverre i dårlig forfatning. Kirker og kapeller behandles i eget avsnitt. Noen få bolighus er tatt med. Et stort utvalg av disse og andre bygninger ligger i registreringsoversikten som legges ved planen. Her fins også beskrivelsen av objektene. Noen eksempler:

Alverbrygga i Gryllefjord

Tidl. Materiallager Gryllefjord

Alverhuset Gryllefjord

Tidl. mellager, ds ekspedisjon, butikk m.v. Gryllefjord

Rogdebrygga. Tidl. fiskebruk, butikk m.v. Gryllefjord

Leirvågbygga. Tidl. Rekefabrikk, fiskebruk, handel Gryllefjord

Tidl. Karl Pedersen fiskebruk m.v. Gryllefjord

Tidl. Trandamperi, kolleleveranser m.v. Gryllefjord

Ballesvika. Hus flyttet fra Teistevika. Oppført her rundt 1900. Hus til venstre oppr. stabbur og skomakerverksted

Ballesvika Hus fra nikkelverket. Tidligere skole. Ballesvika. Renoverte naust fra beg. 1900

Barbogen. Svært gammelt hus. Tidl. torvtak Barbogen eldre hus oppr. Teistevika

Barbogen. Eldre hus Barbogen. To førkrigshus

Barbogen: Naustmiljø

Torsken: Legebolig fra 1898

Torsken: Eidebrygga fra 1946

Torsken: Olalbrygga fra 1932

Torsken: Prestestua fra 1898

Torsken: Petterbutikken, opprinnelig: Olai Andreassen Torsken: Naust, stø og ankerfeste

Grunnfarnes skole bygd 1956

Grunnfarnes gamle skole, nå fritidshus fra 1892

Kaldfarnes: Tingstue fra 1800, senere verksted

Kaldfarnes, tidl. butikk og brygge, opprinnelig fra Holmenvær

Elvejorda: Naustmiljø

Medby: Ds ekspedisjon med kai og brygge(1948)

Veidmannsbotn: Eldre naustmiljø

Sifjordeidet: Den gamle fellesstøa

Sifjord: Barkekar for nøter Jensinganotlaget

Sifjord: Naust og ytterst brygga Arnesennotlaget

Sifjord: Brygga til Almar Jensen

Sifjord: Brygga til Odin Jensen

Årberg: Bygningsmiljø Tinastua m.m.

Årberg: Brygga. Tidl. fiskebruk, ds. eksp., butikk m.m.

- Bygningsmiljø

Det er flere interessante og spesielle bygningsmiljø som man bør ta hensyn til i plansammenheng. Spesielt interessant er den tette fiskeværbebyggelsen i Gryllefjord og bebyggelsen i Barbogen, Ballesvika, Kaldfarnes, Årberg og Leikvika.

Barbogen

Barbogen: Sandsvikskaret og i bakgrunnen Sandsvika

Gryllefjord, hovedgata

Gryllefjord ytre bebyggelse

Ballesvika

Ballesvika: Eldre bygningsmiljø med sjøhus (veienden)

- Sandsvika

Sandsvika er ei stor sandbukt, beliggende mot nordvest ytterst på Måneshalvøya, uten noen som helst skjerming mot storhavet. Sanddynene strekker seg langt oppover landområdet, og flygesanden har til tider vært så plagsom at hele bosetningen, hele 10 våningshus, måtte flyttes lengre sørover i bukta rundt år 1900. I kildematerialet finner man informasjon om folkelivet der ute og den evige kampen mot elementene. Det er også knyttet flere interessante sagn til stedet, bl.a. om et spansk skip som skal ha havarert der «en gang i tiden», noe det ennå skal finnes spor etter på ytre Senja. Her kan nevnes tradisjonen med siesta som var vanlig helt opp mot 1960-70-tallet, eksotiske planter oppetter rabbene og mennesker med «sydlandsk» utseende, som det sies skal være etterkommere etter spanjolene.

Også andre forlis der ute er beskrevet. Der den gamle bebyggelsen lå kan man ennå se konturene av en middelaldergårdshaug, og sør i bukta fins en rekke murer etter hus og andre bygninger. Sandsvika ble fraflyttet i 1934. Stedet har status som naturreservat.

Sagnomsuste Sandsvika i dag.

- **Teistevika, Dungan og tufteområde**

Teistevika ligger nordvendt, utsatt til mot vær og vind og med dårlige landingsforhold. Tre støer opp gjennom steinstranda var tidligere i bruk. Ennå kan de til nød brukes når værforholdene er brukkbare. Stedet hadde forholdsvis stor bosetning rundt år 1900, men ettersom båtene ble større og motoren gjorde sitt inntok var det ikke boende på et slikt sted. De gamle fortalte at den eldste bosettinga lå inne ved Dungan, som er en stor og urørt gårdshaug fra middelalder. Her skulle det etter tradisjonen bo så mye som 8-10 familier på 1400-1500-tallet. Etter et formidabelt uvær ble det sittende igjen sju enker der, som etter hvert flytta bort. Gården lå nå øde i 70-80 år, før ny bosetning oppsto lenger nordøst i bukta. Flere sagn fra stedet forteller om forlis, gjengangere og russegraver (de såkalte «gravsteinan»), hvor det skal ha blitt funnet mannebein. Teistevika har en rekke kvaliteter som kulturminneområde. De siste flytta fra Teistevika i 1927. Stedet har status som landskapsvernområde.

Teistevika: Gårdshaugen «Dungan»

Teistevika i dag med to små hytter og ei sjøbu.

Kjerringvika

Kjerringvika har eldgammel bosetning, men har også i lange perioder ligget øde. Landingsforholdene er problematiske på grunn av storsteinet strand og et par støer som storhavet til tider har fylt igjen av store steiner. Midt i bukta ligger den store og urørte gårdshaugen fra 13-1400-tallet, da folketallet var på det høyeste på grunn av godt fiske på heimhavet. Ellers finnes det minst 11 sammenhengende tufter fra yngre steinalder på et platå mot nordvest, og ei tuft av en stor jernaldergård (33x8 m) er godt synlig øverst på jorda. Også andre tufter er synlige, herunder også ei 14 m lang nausttuft. Kjerringvika ble avfolket i 1803. Senere brukte bl.a. Holmenfolket Kjerringvika til slåttemark og vedhogst.

Kjerringvika

Sommerfjøsrufer Kaldfarnes, Sommarlandet og Stølen

I «gamle dager» hvor bjørn og ulv var vanlig på ytre Senja, brukte folk å lage innhegninger (såkalte grinder) nede ved bebyggelsen, hvor husdyra oppholdt seg i perioder om sommeren til vern mot rovdyra. Derav lever fortsatt navn som Grindevika, Grinta, Grindhågen osv. Noen steder ble det også bygd «vaktbuer» ved grinda, hvor særlig ungdommen hadde som oppgave å sitte vakt. Melkinga foregikk da ute i det fri. Grindegangen, som de kalte det, kom bort da rovdyra ble utrydda, og i stedet ble melkinga foretatt på bestemte steder ute i terrenget. Senere ble det vanlig med sommerfjøsrufer, i nær tilknytning til utmarka og ofte et stykke unna heimjorda. Her ble kyrne lært opp til å møte opp to ganger i døgnet for melking, og så fikk de sove inne i båser om natta. Denne praksisen varte opp mot slutten av 1900-tallet. Fortsatt står noen gamle og skakke sommerfjøsrufer igjen. For at kyrne ikke skulle komme inn på innmarka og skade jordene ble det satt opp utmarksgjerder. Noen steder ble kyrne ført med båt over fjorden til sommerfjøsrufer der, og de ble der til høsten kom. Ulempen var at kvinnfolka, både unge og gamle, måtte ro over fjorden i all slags vær, både morgen og kveld, for å melke. Sommarlandet rett overfor Torsken og Stølen rett overfor Sifjord er slike eksempler.

En av mange sommerfjøløstuffer utfor Kaldfarnes

En av sommerfjøløstufte på Stølen over fjorden i Sifjord

- **Blåstranda**

Rishågen danner grensen mellom Indre og Ytre Blåstranda. Hele sjøområdet framfor Blåstranda er storsteinet og langgrunn, og selv i godt vær kan det være problematisk å komme seg på land her på grunn av sjødrag fra nord og vest. Det tryggeste stedet å lande er ved et berg som ligger på vestsida av ei lita keile i innerkant av Rishågen. Denne keila har fra gammelt av blitt kalt Finnkeila. Området ligger under gården Leikvik, men skal i «gammel tid» ha tilhørt Holmenvær. På stranda utfor Rishågen er det flere små tufter etter tidligere aktivitet. Det fortelles blant annet at det skal ha bodd samer her. Mest iøynefallende er imidlertid en stor og tydelig grunnmur av stein, oppdelt i flere rom. Hele komplekset er på over 100 m². Stedet kalles Skrivargården, men ingen kan i dag fortelle hva dette skal ha vært. Det fins heller ingen ting i kildematerialer som beskriver et slikt byggverk her på den værharde stranda. Hvorfor brukes f.eks. navnet «gård»? Tradisjonen forteller at rikmannen Mikkel Skrivar (tidlig 1600-tall) fra Innerholmen i Holmenvær hadde seter på Blåstranda. Dette synes å være adskillig større enn et seterhus, og minner mest om grunnmuren til et bolighus. På området ovafor rullesteinfjæra ligger et stort jorde, som ble kalt Prestjorda. Det er nå helt overgrodd. Se ellers artikkel om Blåstranda av Hans Peder Pedersen i Årbok for Senja 2000.

Et av «rommene» på Skrivargården

- **Støanlegg Sifjordeidet, Barbogen, Kongsnes, Grunnfarnes, Korsvika, Årberg og Ørja**

Det fins hundrevis av båtstøer over hele kommunen. Noen få er fortsatt delvis i bruk, mens de aller fleste er minner fra en svunnen tid. Her er foretatt et lite utvalg av steder for å vise hvor viktige de var for trygg landing med de små nordlandsbåtene som var vanlige blant fiskerne fram mot 1920/-30-tallet. Flere av støene der aktiviteten var størst og landingen vanskeligst, ble bygd av staten. I tillegg til statsstøene som ble bygd i øyværene, ble også disse bygd av havnevesenet i tidsrommet 1890-1910: Korsvika i Leikvika, heimstøa i Ørja, Grunnfarnes ytre og to i Barbogen. Korsvikstøa ble bygd ute på nordvestsida av bukta fordi landingsforholdene var problematiske på den storsteinete stranda inne i Leikvika. Langs nordlandet på Grunnfarnes var det værhardt og langgrunt og vanskelig å komme til. Derfor ble det bygd ei statsstø her. Det samme gjaldt for de to støene i Barbogen. Før dette brukte ofte bygdefolket i dårlig vær å legge til innafor gården, i området Lenningan. På Kongsnes har det vært stor aktivitet i eldre tider og godt synlige private støer ligger innover i rekke og rad i le av selve neset. Under Sifjordeidet på Sifjordsida hadde folket fra Veidmannsbotn støer og sjøhus for fiske på Sifjorden. Der var også anlagt ei fellesstø til bruk for folket som skulle ferdes mellom bygdene Sifjord, Finnes, Vikan og Medbyområdet. Fra støa ble det bygd vei over eidet mot Botn og Medby (se gamle veier: «Kjærliheitsstien").

Anlegg av stø i Barbogen – slutten av 1800-tallet

Kongsnes: Støer opp på begge sider av Kongssteinen

Årberg: Støa

Kaldfarnes: Støa øst for brygga

Grunnfarnes ytre: Statsstøa fra 1902

☐ **Fyrlykter, seilingsmerker, ankerfester, strukturer**

I kyst- og fiskerikommunen Torsken er det så store mengder av sjørelaterte anordninger at det vil være umulig å skaffe seg oversikt over alt, fra små fortøyningsbolter i fjell og til store seilingsmerker langs Senjaleia, i utværene og inne i fjordene. Det vil derfor være nødvendig å begrense oversikten over mangfoldet til et bestemt område. Holmenvær har status som landskapsvernområde og er derfor underlagt spesielle fredningsbestemmelser. For noen år siden ga Fylkesmannen i Troms i oppdrag til kulturetaten i fylket å foreta registreringer av ulike kulturminner og kulturmiljø på Holmenvær. Det ble gjort et svært grundig arbeid. Kartet under Holmenvær på side 11 viser en oversikt over hvilke strukturer som ble registrert.

Grunnfarnes: Fyrlykta på Hamneset og ett av flere landfester i Hamnesbukta, hvor også flere nausttuffer er synlige

- **Krevende fagarbeid av lokale arbeidere på veier/natursteinmurer**

Flere av veiene som i dag er i bruk og har stor trafikk, er anlagt i ei tid der bruk av maskiner var et ukjent begrep. Med handkraft og stor entusiasme bygde man veier mellom bygdene og anla veien på steinmurer som fortsatt holder i dag med stor daglig trafikk med tunge kjøretøy. Den nedlagte veien gjennom Sifjordura er anlagt på flere slike steinmurer som ble bygd av lokale arbeidere. Den mest imponerende er storsvingen på Gryllefjordsida opp mot Torskenskarret. For rundt 70 år siden startet man veibygginga mellom Gryllefjord og Torsken. Særlig «storsvingen» var krevende, for her måtte man bygge en gedigen steinmur for å legge veien oppå. Det var mye arbeid med å finne rett stein og få lagt den på plass. Også dynamitt ble brukt. De som bygde denne var alle fra sørbygda i Torsken. Særlig imponerende var det at veien opp mot svingen ikke var bygd, slik at de måtte gå opp lia og ha med utstyret fra Gryllefjordsida. All trafikken, og ikke minst mye tungtransporten, gjennom mange år utpå svingen har ikke påvirket dette fantastiske byggverket. Også ved veibygging i Sifjordura var det tungt og krevende, ettersom man til tider måtte henge i tau for å kunne bygge opp steinmurene.

Murverket sett fra brufoten i Gryllefjord

- Gravplasser

Mange har stilt seg spørsmålet om hvor folk i tidligere tider hadde sine gravplasser. Ut fra befaringer og gamle tradisjoner om gravsteder, har man funnet noe av dette. Den eldste gravplassen man kjenner til, er steinaldergrava på sørsida av Grunnfarnesfjorden. Og det fins nok ellers et stort antall som ikke er funnet fra disse tidligste bosetningene. Når det gjelder jernalder, og spesielt folkevandringstida (ca. 400-600 e. Kr.), er det funnet mange gravsteder langs hele kysten. Vi har Lavika, Kaldfarnes og Grunnfarnes som de mest framtrepende og synlige i dag. Utover i Middelalderen skal det i følge tradisjonen ha vært kirkegårder inne på Haugen i Torsken, muligens der den gamle middelalderkirka i Gryllefjord lå og i et område ovafor Høyryggen i Gryllefjord. Stedet her benevnes ennå som «Kjergården». Den ble nedlagt før 1770. Her ble det på 1930-tallet funnet skelettrester og rester etter kister. Ellers var kirkegården ved og ovafor kirka i Torsken lenge i bruk, antakelig helt fram til andre halvdel av 1800-tallet. Da ble det bygd ny kirkegård på Kongsnes, muligens på kirkens eiendom. Noen år senere ble det bygd kirkegård for hele kommunen på Grunnfarnes. Ny kirkegård for nordbygda ble anlagt på midten av 1950-tallet i Ballesvika. Ved ombyggingen av Torskenkirka i 1784 ble det laget en likkjeller under kirka. Dette gravstedet ble brukt til etter år 1900. Det var imidlertid bare bygdas beste menn og kvinner som fikk plass der inne. I 1883 skrev presten Lutke til kommunestyret og klaget på vond lukt i kirken. Han ba om at likene under kirka måtte bli fjernet. De døde ble senere tatt ut og lagt i en fellesgrav på kirkegården. Det ble fortalt at noen av kistene var hele og hadde navneplater. Ingen noterte navnene da kistene ble flyttet. En vet imidlertid at legendariske Gabriel Moursund og hustru var blant de som ble flyttet. Likeså ble presten Sveve, prestenska Maren Wang Ursin, prestefrua Anna Nodtler Suhrlund og prestesønnen Lars Kofoed Ursin flyttet ut av kirkekjelleren. Noen få jernkors med navn på «storfolk» er flyttet fra sitt opprinnelige sted og satt opp like inntil kirka. Det er også senere funnet gravplasser under, eller like utenfor, steingjerdet rundt kirkegården. De gamle fortalte at to brødre som tok selvmord ble gravlagt der, fordi de ikke kunne legges i kristen jord. Det er ikke funnet samiske gravsteder, men det skal ha vært ei grav (muligens samisk) like ovafor brua som går over Gjeskeelva. Den var synlig helt inntil for 50-60 år siden, fortelles det. Ellers er nok mange gravplasser fra gammelt av blitt borte av forskjellige grunner i tidens løp.

Steinaldergrav på sørsida av Grunnfarnesfjorden

Grunnfarnes: To graver fra jernalderen, den øverste antakelig fra rundt 400 e.Kr. (Folkevandringstid). Grava med bautastein er gravd ut. Her fant man spor etter ei branngrav. Den nederste er noe utgravd på toppen, men ikke arkeologisk undersøkt.

En av flere titalls jernaldergraver ovafor bebyggelsen på Grunnfarnes. Denne er spesielt omfangsrik.

Stedet hvor middelalderkirkegården i Gryllefjord lå. Området benevnes også i dag som «Kjergården», og det er under grøftegraving kommet fram kisterester og menneskebein

Bilde fra det gamle kirkegårdsområdet ovafor Torskenkirka. Gravmerker plassert tilfeldig utafor kirka.

Den gamle kirkegården på Kongsnes er i sterkt forfall. Bare noen få gravmerker er synlige. Svært mange kors og steinmerker ligger i jordbunnen

Kirkegårder i bruk: T.v. Flakstavåg, t.h.Grunnfarnes

Ballesvika kirkegård, hvor fylkeskulturetaten har satt stopper for utvidelse på grunn av mange spor etter jernaldergårder og andre strukturer

- Kirker og kapeller

a) GRYLLEFJORD

Allerede i middelalderen skal det ha ligget en kirke i Gryllefjord. Eneste spor etter denne er navnet Kirkebakken ute i fiskeværret, ca 260 m VNV fra dagens kapell. Kirka er nevnt i skriftlige kilder fra 1589. Den skal ha blitt ført opp av allmuen. Utover 1600 og 1700-tallet ble kirken beskrevet som en liten langkirke i tømmer og med tårn, men mye forfalt. Den skal ha blitt revet i 1786 og noe av tømmeret forært presten, slik at han kunne bygge seg en prestegård. Dagens kapell i Gryllefjord var opprinnelig bygd som fiskarheimen Betania tidlig på 1900-tallet. Bygningen ble ombygd i 1938 og utvidet med kor og sakresti samme år.

b) TORSKEN

Torsken har fra gammelt av vært regnet som hovedkirka i Torsken prestegjeld. Stedet har lange tradisjoner som kirkested og er første gangen nevnt i kildemateriale fra 1589. Det har antakelig stått kirke i Torsken lenge før dette, bl.a. sett ut fra alle klenodier som tilhører kirka og som for en del kan skrive seg tilbake til 1400-tallet. Middelalderkirken som er beskrevet skal ha stått 50 m lenger mot vest i forhold til dagens kirke, hvor det er i området er spor etter en større gårdshaug fra samme periode. Etter senere beskrivelser fra synfaring i 1770 skal den da ha vært i svært dårlig forfatning. Den ble beskrevet som en liten torvtekt tømmerbygning med korsformet grunnplan, takrytter og våpenhus, men uten sakristi. Kirka ble revet tidlig på 1780-tallet, og en del av materialene nyttet i den nye kirka som ble ført opp og tatt i bruk i 1784. Det er en tømmerbygning med korsformet grunnplan, takrytter over korsskjæringen, våpenhus i vest og et lite kor/sakristi i øst. Fra gammelt av lå Torsken som anneks under Trondenes kirke og ble betjent av en res.kap. i Gryllefjord. I 1665 bodde presten i Torsken og hadde Gryllefjord som "sit korshuus". I 1731 ble Torsken eget kall, og den residerende kapellan/visepastor under Trondenes skulle i tillegg betjene Gryllefjord kirke. I 1810 ble Torsken slått sammen med Berg prestegjeld.

Kirka i Torsken i dag. Den er noe skadet av stor tungtrafikk på veien og generell slitasje

c) ØRJA

På det høyeste punktet av et skar ligger ei tuft som i all tid har vært benevnt som «kirketufta». Det skal etter tradisjonen være spor etter ei kirke som fiskerne samlet inn penger til, kanskje allerede så tidlig som på 1300-1400-tallet, da rikt fiske i området gjorde øya til et viktig utgangspunkt for fiskeriene. Mange spor etter fiskergammer rundt øya bekrefter det, og det samme bekreftes av skriftlige kilder som viser at Ørja på den tida var det mest verdsatte stedet i hele Torsken. Andre ting som tyder på at dette er ei kirketuft, er kirkenavn i tilknytning til tufta, som Kjerkevollen, Kjerkemyra og Kjerkekeila. Navneforskere påpeker at slike navn har lang tradisjon og er ikke oppstått ved en tilfeldighet. Det er senere funnet løsgjenstander fra stein- og jernalder i tufta, noe som kan tyde på at stedet har hatt ulik bruk en gang i fortida, eller at man har samlet

funngjenstander i kirka. Beliggenheten på et høyt og værutsatt sted tyder på at dette ikke har vært noe bolighus, men at bygget skulle være synlig ned mot området der hovedaktiviteten foregikk. Tufta er målt innvendig til 16x4,5 m, det er stein i muren og døråpning som vender mot hovedkeila. På vestgavlen kan man se antydning til et utbygg.

Ørja: Litt av Kjerketufta t.h.. Området framfor kirketufta med Kjerkevollen og Kjerkekeila ute t.h.

d) GRUNNFARNES

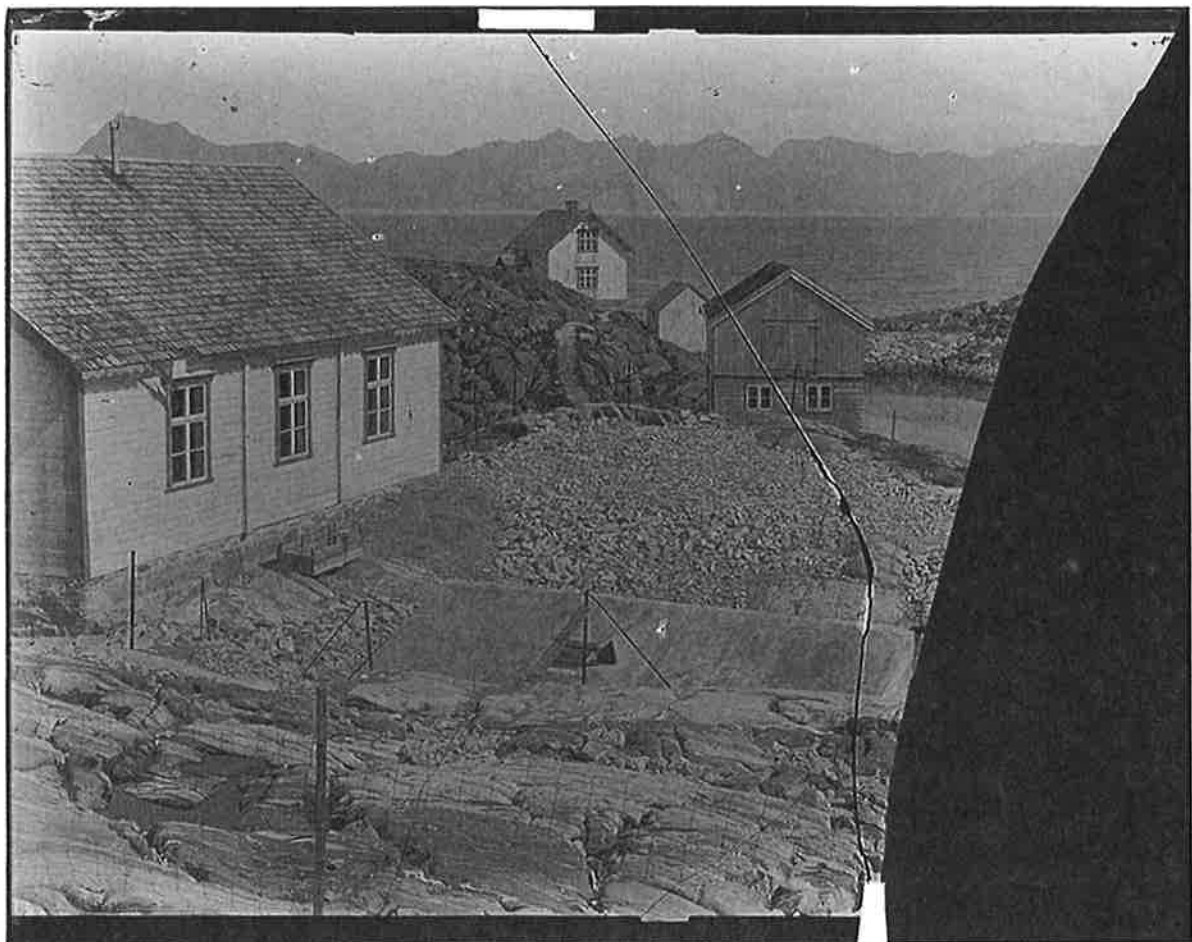
Kapellet på Grunnfarnes ble bygd på dugnad og sto ferdig i 1948. Materialene ble hentet i Namsos, og med stor innsats fra bygdefolket klarte man på kort tid å få opp det som den gangen ble kalt for bedehuset. I 1970 ble det foretatt ytterligere forbedringer på huset, og man fikk bygd klokketårn og kjøpt inn klokke. Den ble så viet til kapellkirke.

Grunnfarnes kapell

e) **HOLMENVÆR**

Bedehuset på Holmenvær ble ført opp på 1880-tallet. Holmenvær hadde sterk vekst fra da av og utover og ble etter hvert regnet som det største og viktigste av Senjaværene og kanskje også i hele Troms. Huset tjente også som fiskarheim og var i bruk til 1933.

Holmenvær rundt år 1900. Nærmest: Bedehuset, så fjøset til hovedbruket, ei fiskarbu og sykestua ytterst

f) **MEDBY**

Bedehuset på Medby sto opprinnelig i Holmen (s.d.). Etter å ha stått ubrukt der noen år ble det gitt vederlagsfritt til folket i Veidmannsfjorden. Det ble så revet på dugnad og fraktet til Medby. Her ble det bygd opp på nytt og innvidd i 1937. I 1967 ble huset utvidet med kor, sakrest, kjøkken, toalett og et tilbygg med en mindre sal, som ga totalt rundt 200 sitteplasser. Materialene til dette kom fra den gamle skolestua på Kaldfarnes. Bedehuset ble vigslet til kirkelig bruk samme år.

g) **SIFJORD**

Under siste krig ble det satt i ang pengeinnsamling med tanke på å få bygget et bedehus i Sifjord. Det ble gitt gratis tomt og stein til grunnmuren ble hentet med båt fra Rognan. Og gjennom gaver, utlodninger og en svær dugnadsinnsats av både kvinner og menn kunne huset innvies i 1961. Orgel og altersølv ble gitt av to ektepar fra bygda. Senere er det bygd bårhus.

Medby

Sifjord

h) FLAKSTADVÅG

Kapellet på Flakstadvåg kommer opprinnelig fra Halvardsøya. Der hadde væreieren ført opp et forsamlingshus i 1913, hvor det også ble holdt innvielsesgudstjeneste samme år. Nedgangstider i øyværene førte til at drifta på øya opphørte og bygningene flyttet bort. Det gjaldt også forsamlingshuset, som ble gjenreist på Flakstadvåg og innvidd til kirkelige handlinger i juni 1926. Ungdomslaget Utsyn sto for riving, frakting og gjenoppbygging. Nå benevnes bygget som kapellkirke.

- **Bogastiller**

Oppe bak høyeste Stortinden og Småtindplatået ovafor Sifjord ble det for noen få år siden oppdaget en rekke såkalte bogastiller, d.v.s. små oppmurte halvsirkelformede skjul fra ei tid med fordums villreinjakt. Foran de 14 bogastilene som hittil er oppdaget går en flere hundre meter lang opptråkket gressbevekst reinsti mellom steinete terreng, ca 650 m.o.h. Bogastillene er orientert mot sør, noe som tilsier at reinen ble jaktet på mens den var på vårtrekket mot nord. Det er vanskelig å anslå hvor gamle disse kan være, men man har fra andre steder kunnet tidfeste denne type jakt så langt tilbake som til

yngre steinalder. Det har vist seg at også tamreinen fra Sør-Senja reinbeitedistrikt til dels bruker de samme gamle reintråkkene.

To av bogastillene. Legg merke til den mosebevokste og hardtrakka reinstien over fjellet

- Ledegjerder for rein

Mellom Lavika og Vikan svinger det seg et gammelt steingjerde fra nåværende fylkesvei og opp mot fjellfoten i 150 m lengde og opptil 1 m høyde. Det er ikke skillegjerde mellom bygder, fordi det ligger godt innpå Vikaneieendommen, og det synes heller ikke å ha noen funksjon i forbindelse med husdyrhold. Det er anlagt etter naturlige små berg i terrenget, og innimellom bygd opp av stein. Det er bygd slik at dyr ikke kan komme seg fra Finnessida mot Vikan, mens det lett å komme motsatt vei. Etter veibygging synes noe av gjerdet å være forsvunnet. Muligens har det tidligere endt ned mot et bratt berg i Lavika. Det er ikke unaturlig å sette det i forbindelse med tidligere villreinjakt. Ingen av de eldre i Vikan kjenner til hva slags funksjon gjerdet kan ha hatt. Et annet mulig ledegjerde for villrein er funnet i framkant av Rishågen i Veidmannsbotn. Det starter forholdsvis høyt oppe og skrår nedover mot Svarthammaren på Sifjordsida av eidet. I området der fins også ei jaktgrop/bogastille.

Under: Ledegjerde mellom Kolsaren og Vikan

- Krigsminner:

Tragedien på Svensgrunnen:

12. april 1943 dukket plutselig den sovjetiske ubåten K21 opp midt i fiskefeltet på Svensgrunnen og tok til å skyte mot norske fiskefartøy med kanoner. Det var tung sjø og dårlig sikt den dagen, så det gikk noe tid før båtene, som lå langt fra hverandre, oppfattet hva som var i ferd med å skje.

Det var fullstendig uventet at en ubåt tilhørende en nasjon som kjempet sammen med oss mot en felles fiende, skulle angripe venner og drepe fullstendig uskyldige fiskere. 10 fiskere ble drept. Flere ble såret. 7 ble tatt som fanger og ført til Murmansk. De levde i Sovjet under hele krigen under umenneskelige forhold. Bare 4 av disse kom tilbake etter krigen. Det blodige overfallet er beskrevet i Paul Einar Vatnes bok «Ukjent ubåt» fra 1968 og supplert med nye opplysninger i boka «Svensgrunnen 12. april 1943, - uskyldige måtte ofte lide» av Bjørn Bratbak. Andre kilder er Årbok for Senja og diverse avisartikler skrevet av historieforsker og orlogskaptein Marcus E. Osen. I tillegg har man skildringer fra de overlevende.

En annen del av historien, er om den unge russiske marinegasten som falt over bord fra den russiske ubåten. Gasten ble senere i en meget forkommen tilstand, berget av fiskeskøyta «Baren» fra Mefjordvær. De hadde hørt hans skrik om hjelp. Kåre Kristoffersen, som tok gasten opp av sjøen, trodde han var død. Han var nesten stiv av kulde, men de fikk liv i ham. Bergingen ble observert av ubåten. Den stoppet da skytingen mot «Baren» og rettet angrepet mot andre båter i stedet. Unggutten ble brakt i land og levert til tyskerne, som ville skyte fangen, men sognepresten fikk dette avverget. Han visste at batterisjefen hadde «svin på skogen» og truet med å rapportere dette for sjefens overordnede. Derved berget fangen livet. Han kom til fangeleiren i Tromsø, og klarte under krigen å rømme fra fangeleiren til Sverige og videre til Sovjet. Lenge etter krigen ble denne personens store ønske å komme til Mefjordvær og takke sine redningsmenn fra krigens dager. Det lyktes i mai 2000. Et besøk til Gryllefjord ble avlyst.

Mange har spekulert i hva som fikk en alliert ubåt til å angripe uskyldige norske fiskere. Teoriene har vært mange, som at man trodde at nordmennene fisket for tyskerne, at ubåtkapteinen hadde hatt et mislykket tokt og ville hevne seg på hvem som helst, eller som den bergede russiske gasten senere har uttalt, at kapteinen på ubåten var full da han ga ordre om angrep og at det norske flagget ble forvekslet med det tyske marineflagget. *Under: Minnestøtta ved kapellet i Gryllefjord*

Engelske flykrasj i Høystakktinden:

T.v. Gloster Gladiator
T.h. Fairey Swordfish

Det var liten krigsaktivitet i søndre del av kommunen, men folk var likevel forsiktige og passet på å gjøomme skytevåpen og radioer når tyskerne kom på kontroll. En del fra området her, sammen med flere andre fra kommunen, ble å delta i krigshandlinger på Gratangsfjellet og kom under ild mange ganger. Heldigvis kom alle velberget heim derfra. Dessverre omkom Birger Solvang fra Medby, da hospitalskipet Dronning Maud ble senket i Gratangen 1. mai 1940..

Det som eldre i bygda husker best, var noe som hendte helt i starten av krigen, nærmere bestemt 21. mai 1940. Flere engelske fly gjorde seg klare til å lette fra det britiske hangarskipet "Furious", som lå i havet utenfor Senja. Det hadde 18 Gloster Gladiator jagerfly og ett Fairy Swordfish torpedobombefly om bord. Med oppdrag om å gi troppestøtte mot tyskerne, lettet første gruppe fra hangarskipet mot Bardufoss. Denne besto av torpedobombere og 3 jagerfly. Men da de kom inn over Senja, som var innhyllet av tett tåke, fikk de problemer med å orientere seg. De skjønnte at de lå altfor lavt og la bratt stigning opp for å komme over fjellene, som de ikke kunne se.

Bare kort tid etter fløy ett av jagerflyene rett inn i fjellsida i Høystakktinden mellom Sifjord og Osteren. Flygeren omkom øyeblikkelig da flyet eksploderte. Nå snudde ett av de andre jagerflyene, mens de to siste flyene steg bratt opp mot toppen av skaret mellom Osteren og Sifjorden. Men de klarte ikke å komme seg over. Først gikk torpedobombere med 3 manns besetning rett i bakken, mens det skled på snøunderlaget oppover. Flyet tok fyr, men mannskapet kom seg unna i siste liten, selv om de hadde fått en del skader etter krasjlandinga. Det siste enmanns Gladiatorflyet styrtet på samme måten. Flyveren overlevde, men slo seg i svime i da han snublet ned den bratte lia. Han var helt blindet og følte seg i så elendig forfatning at han ville skyte seg selv, men kunne ikke finne pistolen. Men da han fikk tørket seg i ansiktet, skjønnte han at han bare var blindet av blod som rant nedover ansiktet.

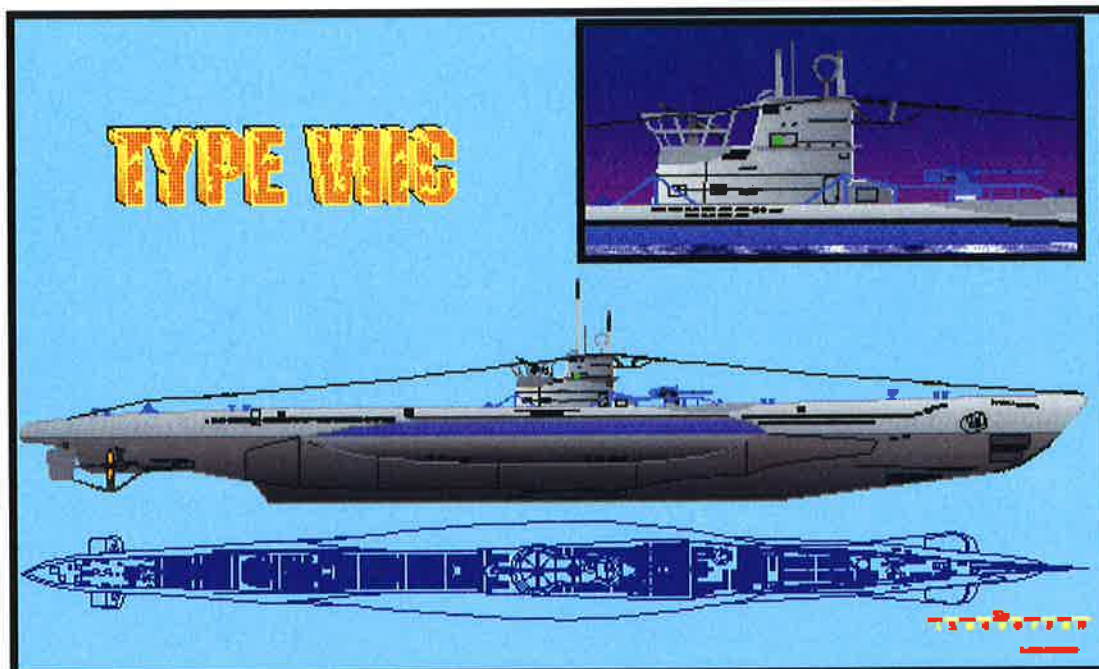
De 3 første mennene var allerede på vei ned fjellsida mot havet. Gladiatorflygeren tok samme retning alene. Han visste ikke hva som hadde skjedd med de andre. Et stykke nede i lia så han spor etter folk på vei nedover og at noen nylig hadde "slått lens" i snøen. Da skjønnte han at det muligens var flere overlevende. Snart var alle 4 forent, og de la i vei videre ned mot fjordbotnen i Osteren. Her fant de fram til kraftstasjonen, som viste seg å være bemannet med en maskinist. For å være sikre, pekte de på maskinisten med våpen, men skjønnte snart at det var en fredelig nordmann.

Fra Osteren ble de skyssa til distriktslegen i Torsken, og derfra til bar det med en lokal fiskebåt til et britisk feltsykehus i Harstad. De 3 karene fra torpedobombere ble kort tid etter sendt tilbake til England, mens jagerflygeren måtte være noe lengre på sykehuset og kom seg over til England på krysseren "Devonshire", sammen med kongehus og regjering.

Nå ville det seg slik at en måned senere ble hangarskipet "Glorious" senket i havet like utenfor Vesterålen. Det hadde tatt om bord en mengde fly, bl.a. de som kom nordover med hangarskipet "Furious" og som hadde vært stasjonert på Bardufoss. Så godt som alle om bord, både flygere og bakkepersonell, ble drept. Dermed skulle det vise seg at de som i utgangspunktet syntes å være de mest uheldige og som krasjlandet i fjellet vest på Senja, var omtrent de eneste som overlevde, med unntak av flygeren i flyet som gikk rett i fjellveggen. Han er gravlagt i Harstad.

Folk fra bygdene omkring tok seg etter hvert fram til flyene, hvor de fant mye som kunne «komme til nytte» i ei tid med knappe ressurser. Til og med hele flyvinger ble gjemt unna for senere bruk, og etter som tida gikk ble de fleste større vrakrestene borte. De senere åra har flyentusiaster samlet restene. Nå ligger bare noen små deler spredt rundt i et større område.

Tysk ubåt senket i Andfjorden:

En lite kjent hendelse under krigen fant sted i Andfjorden, like vest av Holmenvær, den 11. november 1944. En tysk ubåt med kjennetegn U 771, type VIIC, var på oppdrag i Andfjorden da den ble oppdaget av den engelske ubåten HMS Venturer. Det ble sendt torpedoer fra den engelske ubåten mot den tyske, noe som førte til at den sank med 51 operatører om bord på posisjon N 69,17 og E 016.28. Mer om dette i Enoksen: Bygdebok 3 for Berg og Torsken.

Andre krigsminner:

Ytterst på Grunnfarnes, under fjellformasjonen Mannen, hadde tyskerne en observasjonspost, besatt med rundt 10 soldater. Herfra var det god utsikt både sørover og nordover i Andfjorden og god beliggenhet for kommunikasjon til omliggende forlegninger og over til Andøya. Man kan ennå se natursteinmurene der de holdt til. Ellers var det opprettet flysikringstjeneste i Gryllefjord med utsatt fortøyningsbøye for sjøfly som hadde ulike behov for å ligge der. Også to tyske patruljebåter med mannskaper var stasjonert i Gryllefjord.

Rester av steinmurer et stykke utpå Hågan utafor bebyggelsen på Grunnfarnes, lagt i 90 graders vinkel mot vest og nord

- Murverk, varder og gammer

Flere steder både i fjellet og ut mot havet kan man finne spesielle menneskeskapte steinsetninger. Det lever ennå fortellinger om at det skal ha vært en varde på toppen av Ørjekollen. Det må ha vært en ideell plass for varsling til alle samfunn rundt Andfjorden, dersom fremmede fartøyer skulle dukke opp. Det har nok utvilsomt også vært varder på andre strategiske steder langs kysten her. Som varslingsystem har vardebrenning hatt stor betydning gjennom historia. I Norge er det antatt at vardene var vanlige så tidlig som rundt Kristi fødsel, men de kan også ha vært i bruk tidligere. I Norge er det spesielt to perioder som er kjent for vardebygging og vardetjeneste. Den første er fra Håkon den godes tid fram til begynnelsen av 1300-tallet, mens den andre er fra Kristian IV av Danmark-Norge si tid fram til 1814, dvs. under Napoleonskrigene. Vardetjenning kunne i gammel tid være et signal på at leidangen skulle forberede seg til strid. Leidangen var et system der bøndene langs kysten utrusta skip og stilte mannskap.

Det første vardesystemet i Norge skal ha gått langs heile kysten fra Båhuslen til Varangerfjorden. Det var òg avgreininger innover fjordene. En varde ble stort sett satt sammen av 3–3,5 meter lange trestokkar stabla i ring på mellom fire og fem meter. Ved vardene kunne det settes opp vardehytter av tre eller stein.

Vi har også en steinkonstruksjon på Leikeneset, som folk i Leikvika sier var en utkikkspost etter hval. Her kunne folk sitte vakt for å speide etter lensmannsbåten når det foregikk tyvfisket av laks i tidlige vårkvelder. Det sies også at det lå steiner i området «etter noe gammelt», som de bygde opp igjen. Leikeneset har en særdeles god strategisk beliggenhet, og det kan godt tenkes at denne steinkonstruksjonen opprinnelig har hørt til et gammelt vardesystemet.

Varder på fjelltoppene har eksistert i mange generasjoner. Folk ville markere at de hadde vært på toppen, og senere kunne andre legge på flere steiner. Noen steder la man også inn ei bok hvor de som kom dit kunne skrive seg inn. Nå er turer til slike varder blitt organisert av turlag og andre organisasjoner. Ellers kan en ved fjellvatn finne levegger av stein og også til dels huler med steinskjerming foran. Bålplasser av stein er også vanlige over alt hvor folk ferdes. Noen er svært gamle og har vært brukt i mange generasjoner. Det skal også være funnet samiske Árran, d.v.s. ringmurte bålplasser, flere steder hvor flyttsamene (svenskesamene) har hatt sine leirplasser.

Gammer og gammetufter finner vi mange steder i kommunen og langs de gamle ferdselsstiene.

Toppen av Istinden, 851 m.o.h.; grensefjell mot Tranøy kommune. Mange turgåere har laget sine personlige varder

Skjul, bygd opp av stein på Leikeneset. Usikker opprinnelse

Til venstre: Varder på toppen av Ytste (Tredje) Svanfjellet. Grensetopp mellom kommunene Berg, Tranøy og Torsken. Til høyre: Rester av regn- og vindskjul med bål plass i øverkant av Strupvatnet i Krabbekjeften

Oppmurt skjulested ved Lendepollen. Opprinnelig bygd i forbindelse med oterjakt

Gamme under Kollkjerka. Fortsatt i bruk.

- **Uferdige og nedlagte veier**

Mange av de gamle veiene som ikke lenger er i bruk, ble bygd som kjerreveier. Her kan nevnes den gamle veien utover mot Kaldfarnes og veien fra Veidmannsbotn, over eidet og ned mot sjøen på Sifjordsida (den såkalte «Kjærlighetsstien»). Disse to er fortsatt godt synlige i terrenget.

Så har vi to veier som ble påbegynt, men aldri fullført og som var ment å binde to bygdesamfunn sammen: Veien Leikvika-Årberg og Vikan-Finnes. Begge er typiske kjerreveier og den delen av disse som er ferdig vitner om godt og grundig fagarbeid. An andre veier kan nevnes de interne bygdeveiene i Leikvika og i Barbogen. Det er også delvis spor etter nedlagte veier flere andre steder, både internt i bygdesamfunn eller mot utmarka. Den siste nedlagte veien går gjennom den rasfarlige Sifjordura, ved at tunnel gjennom ura ble bygd i 1993.

Øverst: To bilder fra «Kjærlighetsstien» ned mot fellesstøa under Sifjordeidet

Nederst: Fylkesveien gjennom den rasfarlige Sifjordura, som ble nedlagt i 1993. Stein fra ura ovenfor har fylt veien på store deler av den 1,5 km lange strekninga

Leikvika: Nerveien ovafor fjæra var bl.a. skolevei og øverveien («Bakkerøra») fra 1800-tallet går gjennom bygda. Den er anslagsvis 400-500 m lang

Del av den gamle kjerreveien mot Kaldfarnes

Veien Finnes-Vikan Kolsaren som aldri ble ferdig

Den flotte veien fra Leikvika opp mot Årbergsnakken. Ca 1,3 km lang og 3-3,5 m bred. Murt opp enkelte strekninger

- **Gamle vandringsveier**

Fra gammelt av hadde folket på yttersida av Senja forskjellig behov for internt samkvem. Mye av kommunikasjonen foregikk med båt, men når været var lunefullt ble det å ta beina fatt over skarene mellom bygdene. Særlig problematisk var det når befolkningen hadde behov for doktor, jordmor, lensmann og prest når uværet herjet vinterstid. Det ble å gå fram til steder der det var hjelp å få, og heller ikke de offentlig ansatte hadde noen tanker om å svikte sine plikter. Det ble å gå lange strekninger i timesvis for å nå fram. Det er mange fortellinger om slike dramatiske turer, og ei av jordmødrene her ute, Anna Lunde, har skrevet bok («Jordmor i nord») om forholdene. Søndagene var kviledager, og mange fra forskjellige bygdesamfunn tok seg fram til kirka, kanskje aller mest for å høre nyheter om fiske og annet som hadde skjedd. Derfor ble også flere av de gamle ferdselsveiene kalt Kjerkeveien.

Noen av de mest brukte vandringsveiene fra gammelt av, var strekningene
Flakstad-Leikvika/Årberg (over Leikvikskaret)
Leikvika-Årberg (over Årbergsnakken)
Flakstad-Sifjorden (over Sifjordskaret)
Vikan-Finnes-Sifjord (langs stranda)
Sifjord-Veidmannsbotn (gjennom Sifjordura/over eidet)
Veidmannen-Botn (langs stranda)
Medby-Kaldfarnes (langs stranda)
Elvejorda-Grunnfarnes (over Grunnfarnesskaret)
Grunnfarnesbotn-Kongsnes (over Kongsnesskaret)
Sifjord-Osteren (over Osternskaret/Sifjordskaret)
Kjerringvika-Grunnfarnes (over Kjerringvikskaret)
Torsken-Gryllefjord (over Torskeskaret)
Gryllefjord-Ballesvika (over Ballesvikskaret)
Sandsvika-Barbogen (over Sandsvikskaret)
Sandsvika-Teistevika (over høgda)
Teistevika-Ballesvika (langs stranda via Tortenberget)

I tillegg har vi de lange strekningene som gikk mot nabokommunene gjennom dalene mot innersida.
Av disse kan nevnes

Fra yttersida og gjennom Svandalen
Gjennom Nordkaperdalen
Gjennom Sørkaperdalen og Ånderdalen
Over Heia og Ånderdalen

- **Navnetradisjonen**

Det er samlet flere tusen lokale stedsnavn, først i forbindelse med oppdatering av kartverket på 1980-tallet, ved at det ble valgt personer fra hvert område i kommunen for å supplere med navn. Senere er dette fulgt opp av prosjektleder, som gjennom en tiårs periode har snakket med eldre i alle bygdesamfunn for å finne ut hva slags navn de bruker i sitt lokalmiljø. Dette er kartfestet og beskrevet bla. i en rekke artikler i Berg og Torsken menighetsblad.
Det viser dessverre at mange feilplasserte navn fortsatt ikke er rettet opp i offisielle kart.
Navnene er ikke digitalisert, men er lagt inn på kartblad.

Et eksempel fra menighetsbladet på neste side.

Navn i naturen

Av Hans Peder Pedersen

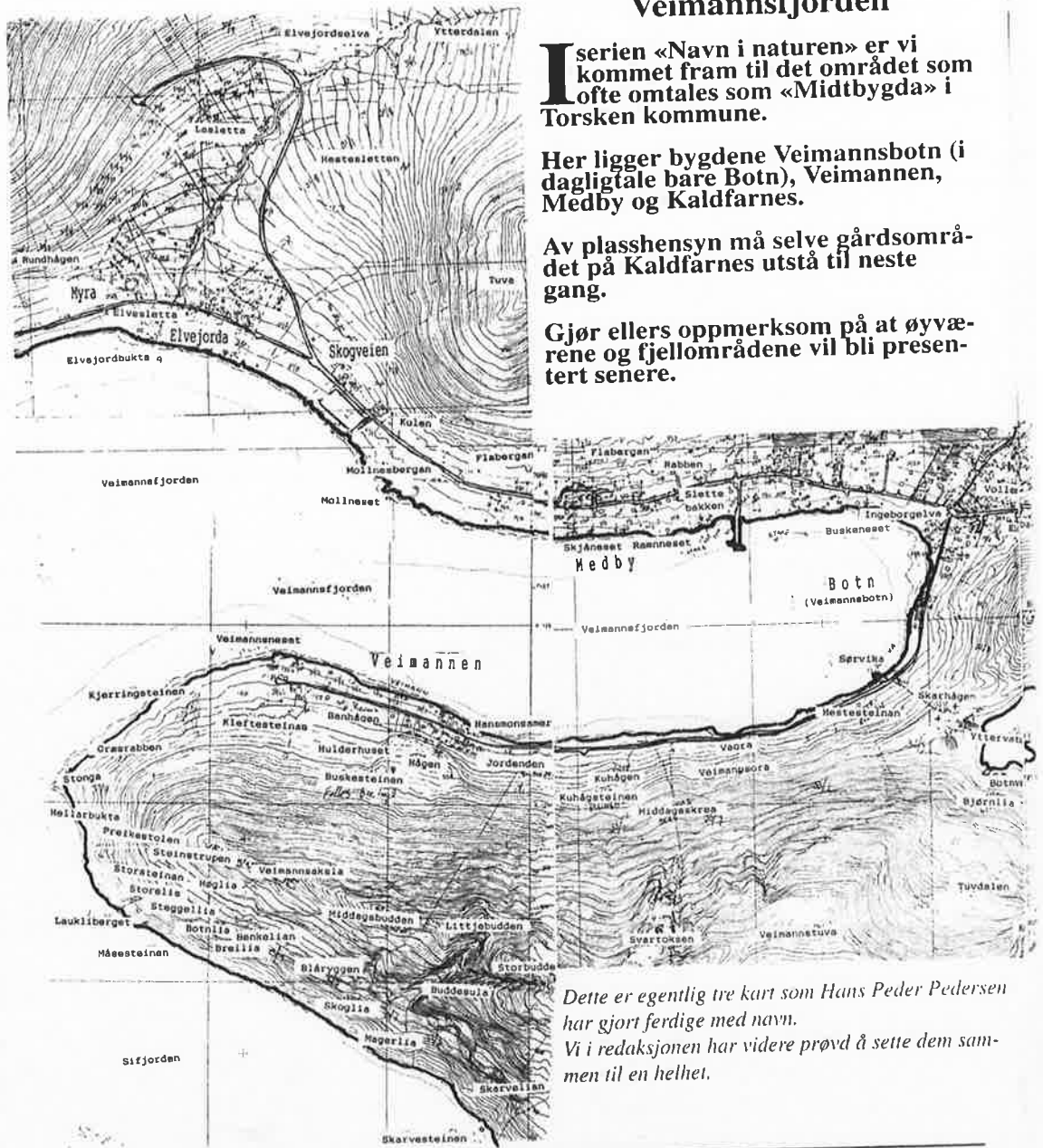
Del 5: Bygdene rundt Veimannsfjorden

Iserien «Navn i naturen» er vi kommet fram til det området som ofte omtales som «Midtbygda» i Torsken kommune.

Her ligger bygdene Veimannsbotn (i dagligtale bare Botn), Veimannen, Medby og Kaldfarnes.

Av plasshensyn må selve gårdsområdet på Kaldfarnes utstå til neste gang.

Gjør ellers oppmerksom på at øyverene og fjellområdene vil bli presentert senere.

Dette er egentlig tre kart som Hans Peder Pedersen har gjort ferdige med navn. Vi i redaksjonen har videre prøvd å sette dem sammen til en helhet.

6

Pyttroia, Menighetsblad for Berg og Torsken, nr 2, 1994

- Fiskemeder

Prosjektleder har samlet et antall fiskemeder fra Andfjordområdet. Disse er ikke lagt inn digitalt, men fins i hefteform. Eksempel fra heftet neste side.

FINNINGEN

Storklakken på Grytøyas vestende.
Bollholmen i Stryneset.
(Arne J. Arnesen)

HOLLA

Storklakken på Grytøyas vestende.
Storsvellingen i Fiskeneset.
(Arne J. Arnesen)

INNERSTØ (straumen bør bære mot nord)

Langt utfor Ørja.
Bollholmen i Strya.
Storklakken i Gryta.

YTTERSTØ

Storklakken på Grytøyas østende (Feneset)
Bollholmen i Stryneset.
(Arne J. Arnesen)

Meget dypt – bl.a. sei og uer.
Bollholmen i Strya.
Storklakken i Innergryta.
(To små skjær SV for Klakken kommer fram på vestsida).

RAMN (47 m)

Høyeste Teistetuva klar av Månesodden.
Holmenlykta i Årbergsnakken (omtrentlig – området er stort).
(Arne J. Arnesen)

ANGVAREN (22 m)

Teistetuva på Månestuva.
Skjolden på Stryneset; eller: Årbergsneset på vestsiden av Ørja.
(Arne J. Arnesen)

OKSESKOLTEN (27 m)

Holmenlykta overrett med Hamneslykta (Grunnfarnes).
Leikeneslykta på Leiskjæret.
(Arne J. Arnesen)

- **Satsningsområder, prioritering og oppfølging**

Det må være riktig i første omgang å plukke ut noen få kulturmiljø som man kan ha ressurser til å ta godt vare på for kommende generasjoner. Her kan det være formålstjenlig å gjennomføre tiltak i områder som allerede har en vernestatus. Dette gjelder Sandsvika naturreservat, Nonsvika, Teistevika, Sildevika og Ballesvika landskapsvernområde og Holmenvær landskapsvernområde. Her er det også til dels foretatt, eller skal foretas, en del registreringer av kulturetaten i fylket, i regi av fylkesmannen som miljøansvarlig. Dette vil forutsette god dialog med de nevnte instanser.

Av andre kulturmiljø som ikke umiddelbart vil komme i konflikt med dagens aktiviteter, vil prosjektansvarlig foreslå det gamle gårdsområdet med handel og fiskebruk m.v. på Årberg. Også Svellingan og Langværan med sin rike fiskerihistorie kan være aktuelle kulturmiljø. Ellers er bygningsmiljøene i deler av Gryllefjord, Ballesvika og Barbogen interessante. Det samme gjelder en del av bebyggelsen på Kaldfarnes, som tidligere var et bygdesentrum med flere samfunnsfunksjoner. Hele Kongsnesområdet med kirkegården, mange spor etter tidligere stor fiskeriaktivitet og tidligere bebyggelse, kan også være et aktuelt kulturmiljø man bør ta vare på.

Av enkeltstående kulturminner, bør man kanskje som en start ha spesiell oppmerksomhet mot de gamle veiene og deres betydning for samhandling i og mellom bygdesamfunn. Flere av disse er i ferd med å bli ødelagte av forskjellige inngrep, ras og vegetasjon. Det samme gjelder spor etter utmarksaktivitet, som sommerfjøsletter, hvor en del eksempler er tatt med. Støer som har vært brukt i generasjoner er noen steder godt bevarte minner fra ei tid da fisket foregikk med nordlandsbåter med årer og seil som framkomstmiddel. Vi er også så heldige å fortsatt ha stående en del flotte, gamle brygger og naust som bør vernes. I det store og hele vil kulturminneplanen kunne gi en brukbar oversikt over hva som fins av kulturminner og kulturmiljø. Når det gjelder eldre bolig-/fritidshus er bare en del eksempler tatt med, ofte hvor bygningene for en del hører sammen i et boligmiljø.

Det får bli kulturetaten i kommunen sin oppgave å foreslå en tiltaksplan med prioritering, finansiering og oppfølging av kulturminneplanen.

- **Registreringer foretatt**

Følgende registreringer (i digitalt vedlegg) er gjort i forbindelse med prosjektarbeidet:

- BALLESVIKA, bygning 2
- BALLESVIKA, BYGNINGER 1

- BALLESVIKA, bygninger 3
- BALLESVIKA, bygninger 4
- BALLESVIKA, bygninger 5
- BALLESVIKA, bygninger 6
- BALLESVIKA, bygninger 7
- BALLESVIKA, bygninger 8
- BALLESVIKA, bygninger 9
- BALLESVIKA, bygninger 11
- BALLESVIKA, fjøstuft
- BALLESVIKA, husmur 1700
- BALLESVIKA, KJERKEGÅRDEN
- BALLESVIKA, naust 1
- BALLESVIKA, naust 2
- BALLESVIKA, bygninger 10
- BARBOGEN 6
- BARBOGEN, bygninger 1
- BARBOGEN, Eldjusholla
- BARBOGEN, fjøsen
- BARBOGEN, gårdsvei
- BARBOGEN, hus 1
- BARBOGEN, hus 2
- BARBOGEN, hus 3
- BARBOGEN, hus 4
- BARBOGEN, hus 5
- BARBOGEN, hus 6
- BARBOGEN, hus 7
- BARBOGEN, hus 8
- BARBOGEN, hus 9
- BARBOGEN, hus 10
- BARBOGEN, hus 11
- BARBOGEN, hus 12
- BARBOGEN, hus 13
- BARBOGEN, hus 14
- BARBOGEN, hus 15
- BARBOGEN, Innerodden
- BARBOGEN, inste Klemmingen
- BARBOGEN, Månesodden 1
- BARBOGEN, Mådesodden 2
- BARBOGEN, naustgruppe
- BARBOGEN, statsstø 1
- BARBOGEN, statsstø 2

- BARBOGEN, Vottholla
- BARBOGEN, Ølningsskar
- Brygge, Hamnan Sifjord
- ELVEJORDA, naustmiljø
- ELVEJORDA, støer
- FELLESSTØA
- FINNES, Skolebygning
- FINNES, Samisk offerstein
- GJESKA, fjellhammar
- FLAKSTADVÅG, kapellet
- FLAKSTADVÅG, kirkegården
- GJESKA, brygge
- GRUNNFARNES, skolen
- GRUNNFARNES, storstøa
- GRUNNFARNES, bedehuset
- GRUNNFARNES, fiskehjellene
- GRUNNFARNES, fotballbane Hamnnesbukta
- GRUNNFARNES, gamle skolen
- GRUNNFARNES, Hamnnesbukta, nausttuft 3 og 4
- GRUNNFARNES, Hamnnesbukta, tuft
- GRUNNFARNES, Hamnnesbukta nausttuft 2
- GRUNNFARNES, Hamnnesbukta, ildsted, grue
- GRUNNFARNES, Hamnnesbukta nausttuft 1
- GRUNNFARNES, Hamnnesbukta, landfeste 1
- GRUNNFARNES, Hamnnesbukta, landfeste 2
- GRUNNFARNES, Hamnneset lykt
- GRUNNFARNES, kirkegården
- GRUNNFARNES, skolen
- GRUNNFARNES, steinmurer
- GRUNNFARNESBOTN 25
- GRUNNFARNESBOTN, nausttuft
- GRUNNFARNESBOTN, stortufta
- GRUNNFARNESTUNNELEN
- GRYLLEFJORD molo
- GRYLLEFJORD, Alverbrygga
- GRYLLEFJORD, Alverhuset
- GRYLLEFJORD, brygge 15
- GRYLLEFJORD, brygge 1
- GRYLLEFJORD, brygge 6
- GRYLLEFJORD, brygge 8
- GRYLLEFJORD, brygge 9

- GRYLLEFJORD, brygge 10
- GRYLLEFJORD, brygge 11
- GRYLLEFJORD, brygge 12
- GRYLLEFJORD, brygge 13
- GRYLLEFJORD, brygge 14
- GRYLLEFJORD, brygger 2
- GRYLLEFJORD, brygger 3
- GRYLLEFJORD, brygger 4
- GRYLLEFJORD, brygger 5
- GRYLLEFJORD, brygger 6
- GRYLLEFJORD, brygger 7
- GRYLLEFJORD, butikk mv
- GRYLLEFJORD, bygningsmiljø 1
- GRYLLEFJORD, bygningsmiljø 2
- GRYLLEFJORD, bygningsmiljø 3
- GRYLLEFJORD, bygningsmiljø 4
- GRYLLEFJORD, bygningsmiljø 5
- GRYLLEFJORD, bygningsmiljø 6
- GRYLLEFJORD, bygningsmiljø 7
- GRYLLEFJORD, bygningsmiljø 8
- GRYLLEFJORD, bygningsmiljø 9
- GRYLLEFJORD, bygningsmiljø 10
- GRYLLEFJORD, bygningsmiljø 11
- GRYLLEFJORD, bygningsmiljø 12
- GRYLLEFJORD, bygningsmiljø 13
- GRYLLEFJORD, bygningsmiljø 14
- GRYLLEFJORD, bygningsmiljø 15
- GRYLLEFJORD, bygningsmiljø 16
- GRYLLEFJORD, eldre molo
- GRYLLEFJORD, fergekai
- GRYLLEFJORD, fryseriet
- GRYLLEFJORD, gammelt hus
- GRYLLEFJORD, herredshuset
- GRYLLEFJORD, innerste brygga
- GRYLLEFJORD, kapellet
- GRYLLEFJORD, Karl Persabruket
- GRYLLEFJORD, kirkested
- GRYLLEFJORD, Kjergården
- GRYLLEFJORD, mellageret
- GRYLLEFJORD, minnestøtte
- GRYLLEFJORD, nedlagt verksted

- GRYLLEFJORD, sykehjemmet
- GRYLLEFJORD, talestasjonen
- GRYLLEFJORD, ungdomshus
- GRYLLEFJORD, Yttersia vekst mv
- Høystakktinden fly
- KALDFARNES tuft 3
- KALDFARNES tuft 4
- KALDFARNES YTRE, steingjerde
- KALDFARNES YTRE
- KALDFARNES, butikken
- KALDFARNES, den gamle kjerreveien
- KALDFARNES, sommerfjøs 1
- KALDFARNES, sommerfjøs skjå 2
- KALDFARNES, tingstua
- KALDFARNES, tuft 5
- KALDFARNES, tuft 6
- KALDFARNES, tuft 7
- KALDFARNES, tuft 8
- KALDFARNES, tuft 9
- KALFARNES, VIKAN, Lendepollen jaktskjul
- KONGSNES, hustuft 1
- KONGSNES, hustuft 2
- KONGSNES, kjerkegården
- KONGSNES, landfeste 2
- KONGSNES, nausttuft 2
- KONGSNES, steinfundament brygge
- KONGSNES, steinmur for sjøhus
- KONGSNES, stø 1
- KONGSNES, stø 2
- KONGSNES, stø 3
- KONGSNES, stø 4
- KONGSNES, stø 5
- KONGSNES, stø 6
- KONGSNES, stø 7 og 8
- KONGSNES, stø 1
- KONGSNES, vei mot kirkegård
- KONGSNES, ødelagt landfeste
- KRIGEN U 771
- KRIGEN, flykrasj
- KRIGEN, massakren på Svensgrunnen
- LEIKVIKA, fjøsmur og låvebru

- LEIKVIKA, steingjerde 1
- LEIKVIKA, steinrøys 1
- LEIKVIKA, enslig hus
- LEIKVIKA, fjøsmur 1
- LEIKVIKA, gammel vei 3
- LEIKVIKA, låvebru og fjøstuft
- LEIKVIKA, skolen
- LEIKVIKA, ungdomshuset
- LEIKVIKA, 1
- LEIKVIKA, tur juni 2016
- LEIKVIKA, fjøsmur 2
- LEIKVIKA, gammel vei 1
- LEIKVIKA, Leikvikfjellet, hytte
- LEIKVIKA, Skrivargården, Blåstranda
- LEIKVIKA, utedo
- MEDBY, badehuset
- BEDBY, dampskipskaia
- SANDSVIKA, oversikt 2
- SANDSVIKA, oversikt
- SIFJORD, barkekar
- SIFJORD, badehus
- SIFJORD, brygge 1
- SIFJORD, brygge 2
- SIFJORD, brygge 3
- SIFJORD, brygge 4
- SIFJORD, brygge 5
- SIFJORD, brygge 6
- SIFJORD, brygge 7
- SIFJORD, brygge 8
- SIFJORD, brygge 9
- SIFJORD, brygge 10
- SIFJORD, bryggemiljø og molo
- SIFJORD, brygger 6
- SIFJORD, Finnes Nothjell
- SIFJORD, grendehus og brygge
- SIFJORD, havnemiljø
- SIFJORD, molo
- SIFJORD, naust og brygge
- SIFJORD, naust
- SIFJORDURA, veien
- SIFJORDEIDET, skjåer

- Stølen, tuft 1
- Stølen, tuft 3
- Stølen, landfeste
- Stølen, tuft 2
- Stølen, tuft 4
- TEISTEVIKA, Dungan
- TEISTEVIKA, hytter
- TEISTEVIKA, sjøbu
- TORSKEN, Doktorlunden
- TORSKEN, Eidebrygga
- TORSKEN, fiskeriaktivitet før og nå
- TORSKEN, gamle støer
- TORSKEN, gammel kjerkegård
- TORSKEN, kirkegården
- TORSKEN, kjerka
- TORSKEN, naust og ankerfeste
- TORSKEN, nedlagt brygge og kai
- TORSKEN, nedlagt butikk
- TORSKEN, Olalbrygga
- TORSKEN, prestestua
- TORSKEN, steinmur storsvingen
- TORSKEN, tidligere butikk
- VEIDMANNSBOTN, storstøa
- VEIDMANNSBOTN, torvesjå 1
- VEIDMANNSBOTN, stø 2 av 8
- VEIDMANNSBOTN, stø 3 av 8
- VEIDMANNSBOTN, stø 8 av 8
- VEIDMANNSBOTN, stø 1 av 8
- VEIDMANNSBOTN, eldre naustmiljø
- VEIDMANNSBOTN, jaktskjul
- VEIDMANNSBOTN, steingjerde 1
- VEIDMANNSBOTN, stø 5 av 8
- VEIDMANNSBOTN, stø 6 av 8
- VEIDMANNSBOTN, støer i fjordbotnen
- VEIDMANNSBOTN, torvesjå 2
- VEIDMANNSBOTN
- VEIDMANNSBOTN, stø 7 av 8
- VEIDMANNSBOTN, stø 4 av 8

- VIKAN, ledegjerde
- VIKAN, indre Skarlandet steinalder VIKAN, jaktgrop Kvænbukta
- VIKAN, Kvænbukta grav og tuft
- VIKAN, Skarlandet indre tuft 2
- VIKAN; steinring Lavika
- VIKAN, vei Kolsaren
- Årberg, brygga
- Årberg, Bygningsmiljø
- Årberg, fjøsrester
- Årberg, fjøstuft 3
- Årberg, Gårdsmiljø
- Årberg, hus og fjøsrester
- Årberg, sjøvei
- Årberg, stabbursrester
- Årberg, Tinastua
- Årberg, Tobiashuset
- Årberg, tuft etter skjå
- Årberg, tuft hus, fjør
- Årberg, tuft sommerfjøs
- Årberg, hustuft 1
- Årberg, hustuft 2
- Årberg, posthus, hytte
- Årberg, stabbur 1
- Årberg, større tuft

Kart over Torsken kommune

Kilder:

Eldre informanter (møter, intervjuer, samtaler m.v.)
Bygdebok 1, 2 (A. Brox) og 3 (Enoksen) for Berg og Torsken
Folkeminne frå ytre Senja (A. Brox)
Folkeminne frå ytre Senja 2 (A. Brox)
Årbok for Senja, div. årganger
Håløygminne, div. årganger
Håløygminne, div. særprent (A. Brox)
Moursundslekta i Berg og Torsken (A. Brox)
Torsken gjennom 1000 år (Andreassen)
Vikan gårdshistorie (Hansen)
Ei hjemmestrikka strømpe (Ringdal)
Skisser og minne frå Gryllefjord i hardåra 1927-1940 (Kleiva)
Museumstidsskriftet Ottar
IKAT – interkommunalt arkiv Troms
Havnevesenets arkiv
Lofotmuseet
Div. rapporter, skriv og kompendier
Egne bilder, registreringer og notater fra tidligere

Saksfremlegg

Utvalg	Utvalgssak	Møtedato
Kommunestyret i Torsken	25/17	13.06.2017

Høringsdokument kommunedelplan kultur, oppvekst og helse

Rådmannens innstilling

Kommunedelplan kultur, oppvekst og helse for Torsken kommune legges, med hjemmel i plan- og bygningslovens § 11-13, ut til offentlig ettersyn. Høringsfristen er seks uker fra annonsering.

Saksopplysninger

I Torsken kommunes planstrategi, vedtatt i kommunestyret desember 2016 utarbeidet en matrise som viser prioriterte planoppgaver i perioden 2016-2019.

Etter plan-og bygningsloven kan det utarbeides kommunedelplan for bestemte områder, temaer eller virksomhetsområder.

Kommunedelplanen skal:

- Ta stilling til langsiktige utfordringer mål og strategier
- Ha en handlingsdel som angir hvordan planen skal følges opp de fire påfølgende år eller i et lengre tidsperspektiv og revideres.

Det er derfor besluttet å fremme kommunedelplan kultur, oppvekst og helse for Torsken kommune som en kommunedelplan fremfor å rullere temaplaner eller opprette nye temaplaner. Det er naturlig å definere planen som en kommunedelplan på grunn av det sektorovergipende ansvaret for

kultur, oppvekst og folkehelse som fremmes både i Plan og bygningsloven, og i Folkehelseloven.

Folkehelseloven gir de viktigste formelle rammene for folkehelsearbeidet. Den pålegger kommunen som helhet ansvaret for folkehelsearbeidet, jfr. kap 2, § 4. Kommunen skal ha nødvendig oversikt over helsetilstanden i befolkningen, samt de positive og negative faktorer som kan virke inn på denne, jfr. kap. 2, § 5.

Kommunen skal fastsette overordnede mål og strategier for folkehelsearbeidet som er egnet for å møte lokale folkehelseutfordringer med utgangspunkt i oversikten etter § 5, 2. ledd i Folkehelseloven. Loven pålegger kommunen å iverksette nødvendige tiltak for å møte egne helseutfordringer, jf. § 5.

I Folkehelseloven vektlegges kommunens helhetlige ansvar for det brede, helsefremmende folkehelsearbeidet. Ansvar for forebyggende tiltak rettet mot ulike risikogrupper og utvikling av ulike sykdommer er først og fremst lagt til helsetjenestene, og reguleres av Helse og omsorgstjenesteloven. Det er likevel vanskelig å trekke en absolutt grense mellom folkehelsearbeid og forebyggende tiltak.

Folkehelse defineres som «befolkningens helsetilstand og hvordan helsen fordeler seg i en befolkning» Folkehelsearbeid defineres som «samfunnets innsats for å påvirke faktorer som direkte eller indirekte fremmer befolkningens helse og trivsel.

Vurdering

Formålet med planarbeidet var å utarbeide kommunedelplan for folkehelse med tydelige innsatsområder, mål og tiltak. Kommunedelplanen skal svare på kravene i folkehelseloven ut fra hvilke behov Torsken har.

Folkehelsearbeidet skal bygge på kunnskap og fakta om hva som virker og hva kommunen faktisk kan gjøre noe med.

Prioriteringer, tiltak og ansvarsområder må være tydelige og synlige i alle kommunens planer og andre styrende dokumenter, og inngå som et viktig element i all samfunnsplanlegging.

Seksjonsplaner skal rettes mot spesifikke mål, mens strategisk folkehelseplan skal gi føringer for ivaretagelse av folkehelsehensyn i planverket.

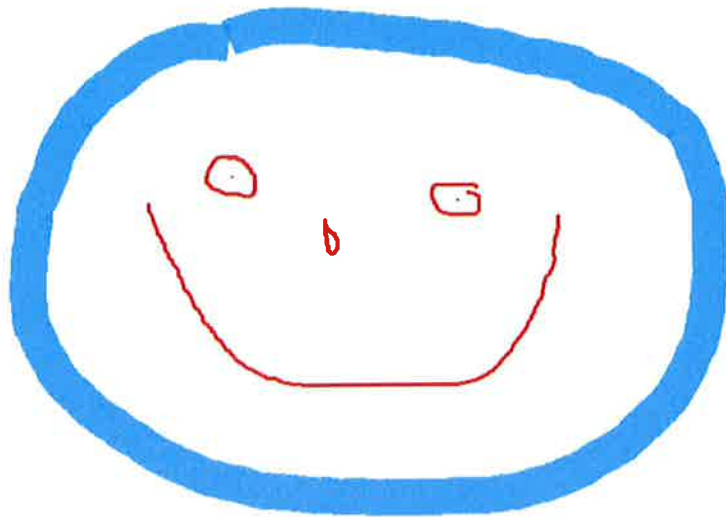
Folkehelse og helsefremmende arbeid som overordnet begrep, må få en sentral plass i de enkelte virksomheters egen planlegging. Et av målene med planen var å lokalisere folkehelseutfordringer og lokale ressurser i kommunen.

Ved hjelp av helsestatistikk, levekårskartlegginger og lokale erfaringer er det definert hvordan kommunen bør jobbe for å oppnå bedre helse og økt levealder i Torskenbefolkningen, og i størst mulig grad utjevne sosiale helseforskjeller.

TORSKEN KOMMUNE

- ytterst på eventyrøya Senja

Kommunedelplan
Kultur, oppvekst og helse
2017 -2027

Høringsdokument

Innholdsfortegnelse

Forord	3
1.0 Innledning	4
1.1 Formål	4
1.2 Lovverk	5
1.3 Nasjonale føringer	6
1.4 Forhold til regionale og kommunale planer	7
2.0 Grunnprinsipper og påvirkningsfaktorer	8
2.1 Innledning	8
2.2 Bærekraftig utvikling	8
2.3 "Helse i alt vi gjør"	9
2.4 Helsefremmende eller forebyggende arbeid?	12
3.0 Folkehelse i Torsken kommune	14
3.1 Befolkningssammensetning	15
3.2 Helsetilstand	17
3.3 Vurderinger av konsekvenser og årsaker	18
3.4 Sosial ulikhet i helse	20
4.0 Satsingsområder oppvekst og levekår	23
4.1 Satsingsområder folkehelse	24
Del 2 Kultur	
5.0 Innledning	25
5.1 Formål med planen	26
5.2 Det kulturelle Torsken	28
5.3 Slik vil vi ha det	33

Forord

Begrepet folkehelse defineres av Regjeringen som følger;

Folkehelsearbeid er samfunnets innsats for å påvirke faktorer som direkte eller indirekte fremmer befolkningens helse og trivsel, forebygger psykisk og somatisk sykdom, skade eller lidelse, eller som beskytter mot helsetrusler, og arbeid for en jevnere fordeling av faktorer som direkte eller indirekte påvirker helsen. (Regjeringen.no)

Definisjonen er svært vid, og noe ullen. En tydeligere definisjon for å få forståelse av hva dette er vil vi dele dette begrepet i to, hovedsakelig fordi det er preget av to ulike retninger, det humanistiske og det biomedisinske. Innenfor hver retning er det utviklet ulike teorier, men de bygger på noen grunnprinsipper. Det humanistiske perspektivet begrunner helse som *noe* mer enn fravær av sykdom, og vektlegger et helhetlig syn på helse som inkluderer ulike dimensjoner som fysisk, psykisk, sosialt og åndelig og økonomiske forhold. Individet lever i en sammenheng, og helsen skapes og opprettholdes i det daglige livet som leves. Menneskesynet som ligger til grunn er at mennesket ses som aktivt handlende og med fri vilje. Det biomedisinske perspektivet som legger til grunn en forståelse av at helse er fravær av sykdom bygger implisitt på menneskekroppen som et mekanisk system.

Verdens helseorganisasjon (WHO) har vært en aktiv pådriver i diskusjon og utvikling av helsebegrepet. WHO deklamerte i 1948 en ny definisjon på helse som på mange måter representerer et paradigmeskifte i forhold til det etablerte syn om helse som fravær av sykdom. *“A state of complete physical, mental and social wellbeing and not merely the absence of disease or infirmity”* (Earle, Lloyd, Sidell & Spurr, 2007). Denne definisjonen inkluderer både mentalt og sosialt perspektiv sammen med det biologiske og fysiske. Og velværeaspektet understreker at helse er en subjektiv opplevelse. Denne definisjonen av helse var proaktiv da den kom, men kritikken er at den i realiteten synes å være utopisk. Å oppleve fullstendig psykisk, fysisk og sosialt velvære er få forunt.

Helse er ikke lengre noe som ensidig kan relateres til helsevesenet, men fokuset må rettes mot alle arenaer hvor mennesker lever sine liv. Det sektorovergripende perspektivet blir derfor viktig.

Ser vi helsebegrepets utvikling rent historisk kan det synes som om vi igjen er tilbake til utgangspunktet, et helhetlig syn på menneskets helse hvor dagliglivet har stor betydning, jamfør Galenos` tilnærming allerede f.Kr.

I Peter Hjorts helsedefinisjon fra 1994 heter det: *«Helse er å ha overskudd i forhold til hverdagens krav»* (Hjort, 1994). Antonovsky (2012) tar utgangspunkt i at det å være et levende menneske innebærer å bli utsatt for stress, kaos og påkjenninger, og at det må betraktes som normalt. Opplevelse av helse relateres til individets opplevelse av sammenheng, SOC, og balansen mellom påkjenninger og motstandsressurser sier noe om opplevelsen av helse. Begge disse definisjonene har samme utgangspunkt som WHO`s definisjon; helse er en ressurs og skapes i hverdagen hvor livet leves og formes.

Vi er fortrolig med en tilnærming om at hverdagen i seg selv stiller krav til den enkelte, og at individets overskudd eller opplevelse av sammenheng, uttrykker grad av helse. Denne tilnærmingen understreker også det individuelle aspektet i forhold til opplevelse av egen helse, og at helse er bevegelig og påvirkelig.

Jørn Aarsland, juni 2017

1.0 Innledning

Kultur, oppvekst og helseplan for Torsken 2017-2027 er en overordnet strategisk plan. Folkehelse delen gjelder all kommunal aktivitet og alle kommunens virksomheter. Planen har sitt utgangspunkt i ny lov om folkehelsearbeid som trådte i kraft 1.1.2012, Helse og omsorgstjenesteloven og samhandlingsreformen. Planen kultur, oppvekst og helse er inndelt i del 1 som innbefatter folkehelse og oppvekst. Del 2 omfatter kultur. Begge delene er avgjørende for en helhetlig plan over hvordan mennesket skal ha et mest mulig meningsfullt liv.

Planen skal være Torsken kommunes overordnede strategi for å ivareta innbyggernes folkehelse i bred forstand i samarbeid med innbyggerne. Folkehelsen ivaretas ikke bare av helsesektoren, men må implementeres i alle kommunens sektorer. Et av de nasjonale grunnprinsippene i folkehelsearbeidet er "Helse i alt vi gjør". Utdanning, bolig, arbeid og inntekt er blant de viktigste påvirkningsfaktorene for helse.

Det dreier seg om "*Helse i alt man gjør*", det vil si at konsekvenser av egen aktivitet for folkehelsen skal tas med som en betraktning i beslutninger og i det daglige arbeidet, både for å unngå negative effekter av egen aktivitet og for aktivt å fremme folkehelsen..

Definerte folkehelseutfordringer skal (jf. Plan- og bygningsloven § 10) brukes som grunnlag for drøftinger i forbindelse med kommunens planstrategi. Utfordringsbildet skal med andre ord benyttes som utgangspunkt for en diskusjon rundt hvilke planer kommunen har bruk for. Det skal sikres at innhold og retning på målene for kommunens budsjetter, og samfunnsutvikling, står i forhold til definerte folkehelseutfordringer.

Folkehelseplanen skal ikke erstatte, men gi føringer for kommunens øvrige planverk, og gi føringer innen folkehelsearbeid for kommunale virksomheter, også de som ligger utenfor helse- og omsorgssektoren.

Samhandlingsreformen og endringer i lovverket stiller nye krav til folkehelsearbeidet. Ny folkehelselov innebærer at Torsken kommune har fått et tydeligere og helhetlig ansvar for å fremme folkehelse, og for å ha oversikt over ulike faktorer som påvirker befolkningens helse. Planen søker å dreie folkehelsearbeidet i retning av et påvirkningsperspektiv. Planen skal støtte opp under og løfte frem det helsefremmende og forebyggende arbeidet som allerede skjer i Torsken. Den skal være et verktøy for videreutvikling av gode folkehelse tiltak og sikre at samhandling og koordinering på tvers av sektorer bidrar til at Torsken kommune etablerer en god struktur for folkehelsearbeidet. Forankring, helseovervåking, målrettet satsning og tiltak skal bedre innbyggernes helse og utjevne sosiale forskjeller i helse og levekår, synliggjøre muligheter og anbefale hvilke overordnede tiltak som bør aktiveres og gjennomføres.

1.1 Formål

Formålet med planarbeidet er å utarbeide kommunedelplan for kultur, oppvekst og helse med tydelige innsatsområder, mål og tiltak. Kommunedelplanen skal svare på kravene i folkehelseloven ut fra hvilke behov Torsken har. Folkehelsearbeidet bør bygge på kunnskap og fakta om hva som virker og hva kommunen faktisk kan gjøre noe med.

Prioriteringer, tiltak og ansvarsområder må være tydelige og synlige i alle kommunens planer og andre styrende dokumenter, og inngå som et viktig element i all samfunnsplanlegging. Seksjonsplaner skal rettes mot spesifikke mål, mens folkehelseplanen skal gi føringer for ivaretagelse av folkehelsehensyn i planverket. I dette høringsdokumentet er det ikke utarbeidet prioriteringer og ansvarsområder, denne delen vil først komme på plass i den endelige planen.

Folkehelse som overordnet begrep, må få en sentral plass i de enkelte virksomheters egen planlegging. Et av målene med planen vil være å lokalisere folkehelseutfordringene i kommunen. Ved hjelp av helsestatistikk, levekårskartlegginger og lokale erfaringer skal det defineres hvordan kommunen bør jobbe for å oppnå bedre helse og økt levealder i Torskenbefolkningen, og i størst mulig grad utjevne sosiale helseforskjeller.

1.2 Lovverk

Etter plan-og bygningsloven kan det utarbeides kommunedelplan for bestemte områder og temaer. Kommunedelplanen skal:

- Ta stilling til langsiktige utfordringer mål og strategier
- Ha en handlingsdel som angir hvordan planen skal følges opp de fire påfølgende år eller i et lengre tidsperspektiv og revideres.

Formålet med Folkehelseloven er å fremme folkehelse, utjevne sosiale helseforskjeller og sikre at forebyggende og helsefremmende arbeid prioriteres. Ansvar legges til kommunen ved å sørge for "helse i alt vi gjør". Kommunene skal sørge for en oversikt over helsetilstanden i befolkningen og påvirkningsfaktorer. Innbyggernes helsetilstand, utfordringer, påvirkningsfaktorer og en vurdering av årsaksforhold og konsekvenser skal inngå som et grunnlag for all kommunal planlegging. Folkehelseloven og Helse- og omsorgstjenesteloven har erstattet Kommunehelsetjenesteloven og bestemte deler av Sosialtjenesteloven. I helse- og omsorgstjenesteloven er skillet mellom helsetjenester og omsorgstjenester opphevet. Det er etablert et felles regelverk, og en klage- og tilsynsordning.

Kommunene har fått et "sørge for" ansvar, det vil si plikt til å: planlegge, gjennomføre, evaluere og korrigere tjenestene slik at tjenestenes omfang og innhold er i samsvar med krav i lov og forskrift. Kommunens ansvar er tydeliggjort. Det er stilt krav til kvalitet, forsvarlighet og pasientsikkerhet. Kravet om bestemte funksjoner er opphevet. I stedet er det kommet funksjonskrav. Det vil si at kommunen skal organisere og legge til rette for nødvendige tjenester og helsehjelp. Hvordan kommunene ønsker å organisere og tilpasse tilbudene er opp til den enkelte kommune. Loven stiller også krav om helhetlige og koordinerte tjenester og et tett samarbeid med helseforetakene. Kommunene har plikt til å oppnevne koordinator til pasienter og brukere som har behov for langvarige og koordinerte tjenester og medvirke til og tilrettelegge for forskning for den kommunale helse- og omsorgstjenesten.

Folkehelseloven er et viktig verktøy for å kunne nå Samhandlingsreformens intensjoner om å bedre helsen til den enkelte, utjevne helseforskjeller og sikre en bærekraftig velferdsstat for fremtiden. Dette skal oppnås gjennom å dreie innsatsene mot helsefremmende og forebyggende arbeid. En bedre balanse mellom behandling og forebygging og folkehelsearbeid over tid, vil føre til en reduksjon i kostbar behandling.

1.3 Nasjonale føringer og forventninger

De overordnede målene for folkehelsepolitikken i Norge er "flere leveår med god helse i befolkningen som helhet" og "reduerte sosiale helseforskjeller mellom ulike sosioøkonomiske grupper, etniske grupper, kjønn og legning". Videre skal det være et systematisk og langsiktig folkehelsearbeid på tvers av sektorer, nasjonalt, regionalt og lokalt. Regjeringen har i publikasjonen T-1497 fastsatt nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging i medhold av § 6-1 i plan og bygningsloven vedtatt i kongelig resolusjon 24.06.2011. Forventningen er plassert i seks ulike kategorier, alle med betydning for forholdet mellom planlegging og folkehelse.

De ulike kategoriene er:

1. Klima og energi
2. By og tettstedsutvikling
3. Samferdsel og infrastruktur
4. Verdiskapning og næringsutvikling
5. Natur, kulturmiljø og landskap
6. Helse, livskvalitet og oppvekstmiljø

Det er fra nasjonalt hold også gjort flere vurderinger og evalueringer av folkehelsestrategier de siste årene.

Her er i kort trekk noen av de viktigste funnene som er kommet frem:

- Sterkere innsats overfor det lokale utfordringsbildet
- Større oppmerksomhet rundt folkehelse i policy- og politikkutforming
- Viktig at kommunene aktivt bruker samfunnsplanlegging og planloven i gjennomføringen av samhandlingsreformen, i tråd med folkehelseloven og helse- og omsorgstjenesteloven
- Videreutvikle verktøy for tverrsektorielt samarbeid om folkehelse
- Kommuner og aktører på regionalt nivå må tilføres god fagkompetanse om fremming og betydning av god folkehelse i kommunen og om hvordan kommuneplaner og samfunnsplanleggingsverktøy i ny planlov kan tas i bruk
- Utjevning av sosiale helseforskjeller bør drøftes. Det må legges tydelige og klare mål og aktiviteter for utjevning av sosiale helseforskjeller i planarbeidet.

Folkehelsemeldingen (st. melding nr. 34 2012-2013) *God helse – felles ansvar* peker på at vi i Norge har en god helse og høy levealder. Kunnskapsutvikling på flere plan, lover og regler har hatt stor betydning for utviklingen av velferdssamfunnet de siste hundre årene.

Alle grupper i den norske befolkningen har fått bedre helse, men det er store forskjeller mellom ulike sosioøkonomiske grupper. Levealderen har økt mest i grupper med lang utdanning og høy inntekt. Norge og resten av verden står i dag overfor nye utfordringer som er knyttet til livstil. Utviklingen har ført til at sykdomsbyrden i befolkningen i stor grad preges av sykdommer som vi lever med, og ikke sykdommer vi dør av. Psykiske sykdommer, overvekt og fedme utgjør en stor del av sykdomsbildet. Det er hjerte og karsykdommer som forårsaker de største sosiale forskjellene i for tidlig død. Det har skjedd et skifte fra sykdommer som resultat av fattigdom, nød, kunnskapsmangel og dårlig hygiene til sykdommer som kan knyttes til utviklingstrekk.

Til tross for utviklingen av velferdssamfunnet er det i Norge i dag store sosiale forskjeller i helse. Regjeringen ønsker å møte utfordringene gjennom en folkehelsepolitikk som trekker på historisk lærdom, bygger på ny kunnskap og som er forankret i verdier om likeverd og rettferdig fordeling.

Gjennom Nasjonal helse- og omsorgsplan (2011–2015) la regjeringen den politiske kursen for helse- og omsorgstjenestene og folkehelsearbeidet de neste fire årene. Regjeringens utgangspunkt er at det er et offentlig ansvar å fremme helse og forebygge sykdom, og å sikre nødvendige helse- og omsorgstjenester til hele befolkningen. Alle skal ha et likeverdig tilbud om helsetjenester uavhengig av diagnose, bosted, personlig økonomi, kjønn, etnisk bakgrunn og den enkeltes livssituasjon.

En trygg og god helse- og omsorgstjeneste skal bidra til god helse og forebygge sykdom. Når sykdom rammer, skal helsetjenesten behandle og lindre på best mulig måte. Målet er flest mulig gode leveår for alle, og reduserte sosiale helseforskjeller i befolkningen. Regjeringen vil videreutvikle en helsetjeneste som er blant verdens aller beste medisinsk, teknologisk og når det gjelder omsorg.

1.4 Forhold til kommunale planer

Planene som er nevnt over legger sentrale føringer for den kommunale delplanen. Folkehelsearbeidet i Torsken er forankret i kommuneplanens samfunnsdel. Det er godt samsvar mellom føringer i regionalt og kommunalt, overordnet planverk i forhold til hvilke utfordringer Torsken kommune står ovenfor nå og i fremtiden. Kultur, oppvekst og helseplan for Torsken kommune skal ikke erstatte, men gi føringer for kommunalt planverk.

2.0 Grunnprinsipper og påvirkningsfaktorer

2.1 Innledning

Prinsippet om *helse i alt vi gjør* innebærer mer enn helsepolitikk, det dreier seg om å utvikle en helsefremmende politikk i alle sektorer. Befolkningen helse påvirkes av politiske og private aktørers valg som er utenfor individets rekkevidde. Fordi helsen påvirkes av samfunnsutviklingen og de kår vi lever under, handler folkehelsepolitikken om å legge til rette for at den enkelte og lokalsamfunnet skal være i stand til å påvirke forhold som er av betydning for helsen. Det bør være balanse mellom det offentlige ansvar og det enkeltes ansvar.

Grunnprinsipper – grunnmuren i folkehelsearbeidet

Den nye folkehelseloven omtaler grunnleggende prinsipper for folkehelsearbeidet. Prinsippene har ligget til grunn for nasjonale føringer også tidligere, men får med nedtegnelse i ny lov et tydeligere innhold. Kommunene får et klart ansvar for hele befolkningen og ikke bare for det individrettede forebyggende arbeid. Prinsippene blir i dette kapittelet presentert sammen med et utvalg av sentrale påvirkningsfaktorer med betydning for innbyggernes helse og som vil være avgjørende for det fremtidige folkehelsearbeidet i Torsken.

På folkehelseområdet er det spesielt fem prinsipper som er av særlig betydning.

1. Utjevning
2. Bærekraftig utvikling
3. Medvirkning
4. "Føre var"
5. "Helse i alt vi gjør"

Utjevning

Å forbedre utsatte gruppers helse og levekår er et viktig mål for folkehelsearbeidet. I Stortingsmelding nr. 34 (2012-2013) har regjeringen et bredt perspektiv på utviklingen av et helsefremmende samfunn. Det handler om alt fra barnehage og skole, nærmiljø og fritid som for eksempel idrett og kulturtilbud, til arbeidsplasser og trafikk, arealplanlegging og næringsinteresser. Dette går til kjernen av politikken, til betydningen av rettferdig fordeling og vilje til omfordeling. I henhold til ny folkehelselov er utjevningsprinsippet vesentlig i alt folkehelsearbeid. Dette innebærer at vi skal arbeide for å motvirke helseforskjeller, uten at gjennomsnittshelsen eller helsen i befolkningen blir dårligere.

2.2 Bærekraftig utvikling

Folkehelseloven referer til helse som et grunnleggende behov og en rettighet, som også er grunnlovfestet gjennom bestemmelser om bærekraftig utvikling i Grunnlovens § 110 b. "Enhver har Ret til et Milieu som sikrer Sundhed". Ser vi på definisjonen av bærekraftig utvikling; "en utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov", blir det tydelig at menneskelige behov er utgangspunkt for begrepet. Bærekraftig utvikling betyr i folkehelsesammenheng at man tilrettelegger for en samfunnsutvikling som sikrer grunnleggende behov over tid.

I dette ligger det å opprettholde et miljø som fremmer individets helse. Eksempelvis vil helsefremmende og sykdomsforebyggende arbeid være viktig for samfunnsutviklingen ved at friske og arbeidsføre mennesker skaper produksjon, som igjen legger grunnlaget for økonomien og nye generasjoners levekår.

Torsken kommunes evne til å takle forventet befolkningsøkning og sammensetning, og konsekvenser dette får for samfunnsstrukturer og enkeltindivid, har betydning for en bærekraftig utvikling.

Medvirkning

Medvirkning er et viktig prinsipp i folkehelsearbeidet. Menneskers mulighet og frihet til å ytre egne tanker, ønsker og behov er grunnleggende ut fra et rettighetsståsted, men også ut fra et helsemessig ståsted. Alternativet til medvirkning og det å ha en stemme, kan være maktesløshet og umyndiggjøring. Menneskerettserklæringen artikkel 19 og Grunnlovens § 100 sikrer grunnleggende prinsipper om medvirkning. Barnekonvensjonen skal ivareta de unges stemme, og plan- og bygningsloven er med å sikre innbyggernes medvirkning i plan- og byggeprosesser.

Føre var

Dersom man er usikker på hvordan noe vil utvikle seg eller påvirke en utvikling, vil man med utgangspunkt i en "føre var"-tankegang, sette inn tidlige tiltak for å være på den sikre siden. En grunnleggende tanke er at tidlig intervensjon og innsats har en stor samfunnsøkonomisk verdi. Prinsippet legger føringer for hvilke innsatser som igangsettes, når de settes inn og for hvilken retning innsatsene skal ha. Oversikt over utfordringer og tilgjengelige ressurser i lokalsamfunnet vil kunne sette Torsken kommune i stand til å ta riktige valg, legge strategier og utvikle treffsikre planer som sikrer bærekraft og positiv utvikling spesielt med tanke på å redusere sosiale forskjeller.

2.3 "Helse i alt vi gjør"

Dårlige eller vanskelige levekår kan få sosiale og helsemessige konsekvenser. Dette er en utfordring som ikke kan løses av helsesektoren alene, men som må møtes med en bred tilnærming på mange områder. Løsningen ligger i samfunnsplanleggingen og er dermed ikke et ansvar for helsevesenet alene. Som nevnt tidligere er overordnet mål for folkehelsepolitikken i Norge "flere leveår med god helse i befolkningen som helhet", og " redusere sosiale helseforskjeller mellom ulike sosioøkonomiske grupper, etniske grupper, kjønn og legning". Ved å vektlegge også de sosiale påvirkningsfaktorene, dreies dermed folkehelsearbeidet fra et sykdomsperspektiv til et påvirkningsperspektiv. For Torsken innebærer dette at bevissthet, planer og tiltak i alle sektorer skal legge grunnlaget for gode leve- og oppvekstvilkår. Det må legges til rette for at innbyggerne kan treffe sunne valg, etablere gode holdninger, fremme felleskap, trygghet og deltakelse. Prinsippet må ses i sammenheng med føringer lagt i plan- og bygningsloven og i folkehelseloven.

Påvirkningsfaktorer

Å bygge opp en sunn helsepolitikk – det vil si "plassere 'helse' på sakslisten til de bestemmende organer på alle områder og nivåer".

Å skape et støttende miljø – "helsefremmende arbeid skaper leve- og arbeidsforhold som er trygge, stimulerende, tilfredsstillende og trivelige".

Å styrke lokalmiljøets muligheter for handling – "helsefremmende arbeid skal styrke lokalsamfunnet når det gjelder å prioritere, avgjøre, planlegge tiltak og gjennomføre dem for å kunne oppnå en bedre helse".

Å utvikle personlige ferdigheter – "helsefremmende arbeid skal støtte personlig og sosial utvikling ved å sørge for informasjon, helseopplysning og kunnskap om mestringsteknikker".

Å tilpasse helsetjenesten – "helsesektorens rolle må i økende grad bevege seg i en helsefremmende retning, utover ansvaret for å yte kliniske og kurative tjenester".

Et mer helsefremmende samfunn krever en utvikling som fremmer helse og trivsel. Det innebærer en utjevning av levekår, redusert økonomiske forskjeller, grunnleggende økonomisk trygghet, et godt boligtilbud, tilknytning til arbeidslivet, sosial deltakelse og medvirkning.

Etter den nye folkehelseloven skal kommunene selv velge sine mål og tiltak for å fremme befolkningens helse på kort og lang sikt. Slik bør det være. Den enkelte kommune vet best hva dens innbyggere trenger for å leve gode, lokale liv. Folkehelseloven gir kommunene ansvar, samtidig som

den åpner muligheter for en koordinert folkehelsesatsing der alle sektorer er med, ikke bare helsetjenestene. Det kreves god ledelse, forankrede planer og gjennomføringskraft.

Det enkelte menneskets helse blir påvirket av og utvikles i de omgivelsene der det lever sitt liv. De siste årene har det vært en økende forståelse av at folkehelsepolitikken må ta utgangspunkt i ulike påvirkningsfaktorer for helse, også omtalt som helsedeterminanter. Dette gjenspeiles i folkehelseloven som i § 5 pålegger kommunen å holde oversikt over befolkningens helsetilstand og påvirkningsfaktorer.

Konsekvensen er at folkehelsearbeidet må ses i lys av en bred og sammensatt påvirkning. En rekke positive og negative påvirkningsfaktorer skal avdekkes for å skape et fullverdig bilde av individets og befolkningens helse. Forhold som utdanning, arbeid, bolig, tilgang til tjenester, ren luft, tilgjengelig natur, idretts- og aktivitetsanlegg og sykkelveier vil være avgjørende faktorer. Det er viktig å synliggjøre at tiltak som ikke nødvendigvis kobles direkte til helse, kan ha store helsemessige konsekvenser for mange og for enkeltpersoner.

De sosiale nettverkene omfatter samspillet mellom enkeltmennesker og mellom enkeltmennesker og deres nærmiljø. Menneskenes evne til å ivareta egen helse bestemmes i stor grad av faktorene som for eksempel utdanning, arbeid, helsetjenester og boligforhold. I tillegg er den en rekke samfunnsmessige forhold som generelle sosioøkonomiske, kulturelle og miljømessige betingelser som også har innvirkning folkehelsen.

Ved å analysere årsaken til en bestemt sykdom eller lidelse finner man ofte et komplekst samspill mellom ulike faktorer. I tillegg til faktorer som oppvekst, utdanning og arbeid, kan bakenforliggende faktorer også handle om forhold som tilgjengelighet, strukturer og systemer.

Ernæring må for eksempel vurderes med utgangspunkt i tilgjengelighet. Det handler om alt fra matforsyning til utvalget i nærbutikken og hva barnet får i seg fra matpakken. Alt dette er forhold som ikke alene har med individets adferd å gjøre, men som også påvirkes av samfunnsmessige forhold.

Livsstilssykdommer

Livsstilssykdommer er en samlebetegnelse på sykdommer eller lidelser et menneske kan få som resultat av egen, selvvalgt livsstil. Livsstilssykdommer blir ofte omtalt som vår tids store helseutfordring. Både folkehelseinstituttet og WHO bruker begrepet epidemi for å beskrive uroen over utviklingen. Livsstil er en betegnelse for måten et menneske ut fra egne valg forholder seg til eget levesett, gjennom kosthold, fysisk aktivitet, inaktivitet og forhold til nikotin, alkohol og narkotiske rusmidler. Livsstilen er også avhengig av selvvalgt døgnrytme, søvnmengde og stressnivå. I den forbindelse blir livsstil knyttet mot livskvalitet, som kan bli forringet dersom et individ ikke har et såkalt balansert forhold til disse variablene. Sykdommer som statistisk sett kan være arvelige, og dermed genetisk betinget, blir sjelden kategorisert som livsstilssykdommer. Helsedirektoratets nasjonale retningslinjer for forebygging og behandling av overvekt og fedme sier følgende:

Forekomst av overvekt og fedme blant barn og unge er økende i Europa, også i Norge. Med det følger økende risiko for sykdom i barnealder, men ikke minst i voksen alder. Overvekt og fedme er blant de tilstander som er krevende å behandle, både for helsetjenesten og ikke minst for pasienten. Det må derfor legges stor vekt på forebyggingsstrategier blant barn og unge. Ved å etablere gode levevaner tidlig i livet reduseres risiko for sykdommer siden. Helsetjenesten står ikke alene med det forebyggende arbeidet. De fleste forebyggende tiltak ligger utenfor helsetjenestens ansvarsområde. Helsetjenesten er imidlertid en viktig premissleverandør og rådgiver for andre sektorer som planlegger og iverksetter tiltak som har innflytelse på barn og unges helse og utvikling.

Ved siden av foreldre, er barnehage og skolesektoren viktige samarbeidspartnere som har stor påvirkning på barn og unge både når det gjelder aktivitet og kosthold. Arealplanlegging som blant

annet ivaretar muligheter til fysisk aktivitet for alle aldersgrupper, sørger for gang og sykkelveier og grønne lunger i nærmiljøene, er et grunnleggende helsefremmende tiltak. For barn i risikogrupper er tidlig intervensjon gjennom individuelle oppfølgingstiltak for hele familien det som har vist seg å gi best resultater. Det er viktig å følge opp over tid.

Overvekt, fedme og bukfedme fordeler seg ulikt blant barn i Norge. Både mors utdanning, foreldrenes sivilstatus og om barnet bor i by eller på landsbygda har betydning viser resultater fra Barnevekststudien ved Folkehelseinstituttet..

Overvekt og fedme i barneårene kan ha alvorlige konsekvenser for barns helse og er en risikofaktor for sykkelighet i voksen alder. Det er en fare for at utviklingen av overvekt og fedme i deler av barnebefolkningen vil kunne bidra til opprettholde sosiale helseforskjeller fremover.

Barnevekststudien som ble gjennomført i 2012 viste at 15 prosent av guttene og 18 prosent av jentene i tredje klasse var overvektige. Resultatene fra 2012 tydet på at det ikke er økning i andelen overvektige tredjeklassinger i 2012. For begge kjønn samlet var andelen med overvekt 16 prosent – mellom hver femte og hver sjette tredjeklassing. Andelen med fedme holdt seg uforandret hos begge kjønn og var cirka 4 prosent, viste landsgjennomsnitt etter tre målinger. Studien viste også at det var sosioøkonomiske og geografiske skillelinjer i utviklingen av overvekt og fedme, også blant barn (folkehelseinstituttet).

Andelen som er fysisk aktive øker i takt med sosial status, inntekt og utdanningslengde. Barn av foreldre med høy sosial status er også mer aktive.

Betydningen av fysisk aktivitet for folkehelsen

For personer som er friske, vil regelmessig fysisk trening gi økt velvære, bedre evne til å takle stress, gi mer energi og bedre søvn. For personer som har en mild til moderat depresjon eller kronisk trøtthetssyndrom, er fysisk aktivitet et godt dokumentert behandlingsalternativ. Også for andre lidelser kan fysisk aktivitet ha virkning og virke forebyggende for videre utvikling av sykdom. Generelt er mennesker med psykiske lidelser oftere inaktive og i dårligere fysisk form enn normalbefolkningen (Martinsen 2000). Ved noen psykiske lidelser er risikoen for overvekt økt, blant annet fordi enkelte medisiner gir økt appetitt og vektøkning som bivirkning. Fysisk aktivitet kan være et motvekt mot slike bivirkninger.

Anbefalinger

Helsedirektoratet har gitt anbefalinger for ulike grupper:

Voksne bør drive fysisk aktivitet med moderat intensitet minimum 30 minutter daglig, for eksempel i form av en tur med rask gange der en blir varm og får økt puls. Dette er nok til å gi en helsegevinst for dem som tidligere bare har hatt lette daglige aktiviteter. Aktiviteten kan deles opp i mindre bolker, f. eks. 3 x 10 minutter. Den største helsegevinsten kommer når man går fra å være inaktiv til å bli aktiv, deretter vil økt fysisk aktivitet gi ytterligere gevinst.

60 – 90 minutter per dag anbefales for å forebygge overvekt.

For barn og unge anbefales minst 60 minutters variert daglig fysisk aktivitet med både moderat og høy intensitet. Aktiviteten kan deles opp i mindre bolker i løpet av dagen.

Både mengden fysisk aktivitet og mengden stillesitting påvirker helsen. Det er i dag godt dokumentert at fysisk aktivitet fremmer helse, gir overskudd og kan brukes i forebygging og behandling av over 30 ulike diagnoser og tilstander (Bahr, 2009).

Helsegevinster ved tilstrekkelig aktivitet

Helsegevinstene ved å være i regelmessig fysisk aktivitet gjelder for alle aldersgrupper. Fysisk aktivitet gir flere leveår med god helse (kvalitetsjusterte leveår), både lengre levetid og økt livskvalitet, sammenlignet med inaktivitet. En ytterligere økning av fysisk aktivitetsnivå utover anbefalingene kan gi enda flere kvalitetsjusterte leveår (Helsedirektoratet, 2014). Redusert total tid med inaktiv adferd og hyppige, korte bolker med ståing, samt fysisk aktivitet mellom inaktive perioder, gir helsegevinst. Dette gjelder også for personer som allerede er fysisk aktive. Nivået av fysisk aktivitet øker i barnealderen og når en topp tidlig i tenårene. Om lag 70% av 13 åringene er aktive to timer eller mer per uke utenom skoletiden. Andelen aktive faller så frem til ung voksen alder. 30- 60% av de voksne er aktive to timer eller mer per uke på landsbasis. Blant voksne og eldre faller aktivitetsnivået med alderen. Utviklingsdata tyder på at andelen nordmenn som er fysisk aktive har økt noe de 10-15 siste årene.

Kommunikasjon for bedre helse, trivsel og livskvalitet

Kommunikasjon er viktig for å skape engasjement, involvering og tverrfaglig samhandling i folkehelsearbeidet. Befolkningens og de ansattes forståelse av hva som påvirker helsen må heves. Dette stiller store krav til verktøy og metoder for god kommunikasjon. Ulike nasjonaliteter, kulturer og forskjeller i utdanning og erfaringsbakgrunn krever en bevissthet i dialog med andre. God kommunikasjon fører til at innbyggerne evner å skaffe seg tilgang til, forstår, vurderer og kan bruke informasjon som har betydning for å oppnå og opprettholde god helse og trivsel.

2.4 Helsefremmende eller forebyggende arbeid?

Folkehelsearbeidet ses på som samfunnets samlede innsats for:

- å fremme helse
- å redusere risiko for sykdom og skade
- å beskytte mot ytre helsetrusler

Helsebegrepet er sammensatt og avhengig av en rekke forhold. Folkehelsearbeidet i Torsken skal ha hovedfokus på populasjonsbaserte og strukturelle tiltak hvor ansvaret ligger til ulike virksomheter for å fremme god helse. Samtidig skal det være økt fokus på og styrking av det sykdomsforebyggende arbeid i helsetjenestene. Skillet mellom helsefremmende og forebyggende arbeid er ikke alltid like tydelige. Tilnærmingene spenner vidt, fra tiltak som fremmer livskvalitet og mestring, til forsøk på å eliminere eller begrense en uønsket utvikling av folks helse- og helseatferd. I praksis vil de to tilnærmingene overlappe og utfylle hverandre. Mens helsefremmende tiltak ofte har en forebyggende effekt, vil effekten av forebyggende arbeid også kunne styrke og fremme helsen.

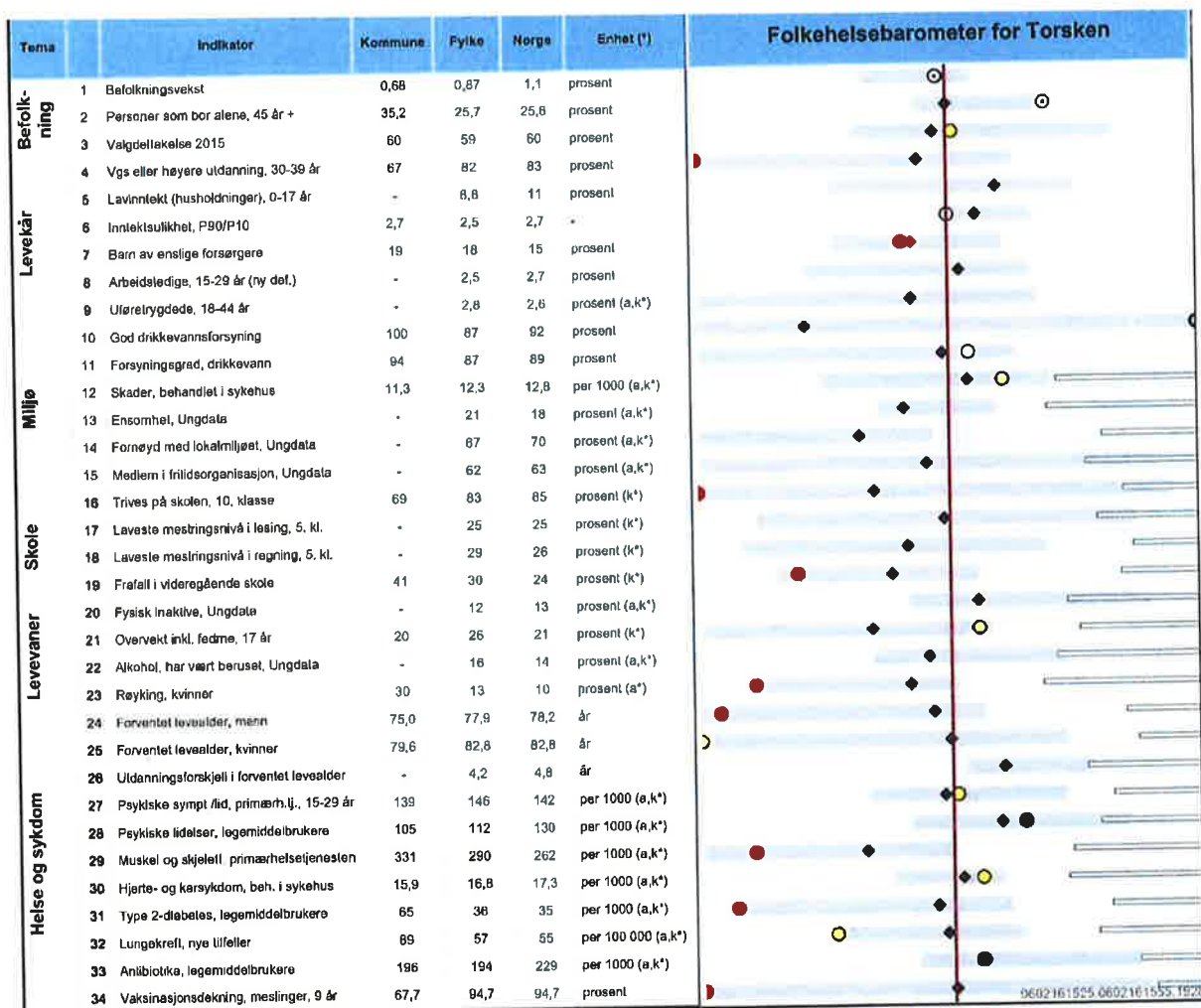
WHO har definert helsefremmende arbeid som "den prosessen som gjør folk i stand til å bedre og bevare sin helse", mens sykdomsforebyggende arbeid "dreier seg om tiltak som skal forhindre at sykdom eller skade oppstår. Dette omfatter sykdoms- skade- og problemforebyggende tiltak". Målet med det forebyggende arbeidet i helsetjenestene vil være å oppnå god helseatferd, være frisk, unngå sykdom og skade. Arbeidet skal forebygge tilbakefall og opprettholde helsen. Mens samfunnets helsefremmende arbeid har som hovedfokus at flest mulig unngår sykdom, bidrar forebyggende helsetjenester til at mennesker som har sykdomsrisiko, kronisk eller langvarig sykdom lærer seg å leve med dette på en god måte. Helsefremmende og forebyggende arbeid vil foregå i alle samfunnssektorer, men helsesektoren har en viktig oppgave i å medvirke til at andre samfunnssektorer bidrar til å fremme folkehelsen. Oversikt over helsetilstand og helseovervåking i er i denne sammenheng avgjørende.

Uansett om man definerer et arbeid som helsefremmende eller forebyggende vil man måtte vurdere hvilke strategier som fungerer best for å oppnå resultater. På universelt nivå dreier det seg om befolkningsrettede strategier for hele befolkningen eller større befolkningsgrupper. På selektert nivå benyttes populasjonsstrategier rettet mot befolkningsgrupper kjennetegnet ved identifiserte risikofaktorer. Ved bruk av individuelle strategier rettes tiltak mot enkeltindivider eller grupper med symptomer.

3.0 Folkehelsa i Torsken kommune

Torskens folkehelseprofil

Torsken sin folkehelseprofil er i sin helhet hentet fra Folkehelseinstituttet.

Torsken ligger *bedre* an enn fylkesgjennomsnittet i forhold til:

- God drikkevannsforsyning
- Valgdeltakelse, noe som gjenspeiler befolkningens samfunnsengasjement.
- Overvekt
- Psykiske lidelser, legemiddelbrukere
- Hjerter- og karsykdommer

Torsken ligger *dårligere* an enn fylkesgjennomsnittet i forhold til:

- Utdannelse
- Frafall i videregående skole
- Trivsel på skolen

- Røyking
- Levealder
- Vaksinasjonsdekning
- Personer som bor alene, 45 år +
- Type 2-diabetes

3.1 Befolkningssammensetning

Oppvekst og levekårsforhold

Boligstruktur

Torsken er en kommune med flest eneboliger. Torsken har en gjennomsnittlig kvadratmeterpris som ligger omtrent på snittet med kommunene Berg og Tranøy, men lavere enn Finnsnes og Bardufoss som er mer sentrert. Dette kan både være positiv fordi boligpris - og det man får for pengene er et viktig insentiv for flytting til kommunen. Samtidig kan det også være en utfordring.

Kommunale bygg og tilgjengelighet på kommunale boliger

Kravene til universell utforming i plan – og bygningsloven følges. Alle kommunale bygg har blitt kartlagt våren 2017. En videre plan for utføring av lavt hengende frukter vil utarbeides.

Det er god kapasitet på trygde- og omsorgsboliger i kommunen, men en lav andel boliger med bolig sosialt formål. Det benyttes i liten grad boligsosiale virkemidler i dag for å utjevne sosial forskjeller.

Arbeidsledighet

Det er lav arbeidsledighet i Torsken. Nav Torsken har et spesielt fokus på unge uten arbeid. Det arbeides målrettet med denne gruppen. I april 2017 utgjorde arbeidsledige 2,6 % arbeidsledige.

Arbeidsplasser

Torsken har et ensidig arbeidsmarked med stor dominans innen fiskeri. Primærnæringen utgjør 14,3 % sekundærnæringen 32,4 % mens tertiær utgjør 15,6 %. Det resterende vektet med helse og sosialtjenester med 19,6 %, undervisning 11,8 %.

Sykefravær og uføre

Torskens befolkning hadde i 4.kv 2016 et sykefravær på 5,3 % mot Troms fylke som i samme perioden lå på 6,04 %.

Vi ligger i Torsken omtrent på fylkessnittet med 7,0 % med nedsatt arbeidsevne mot fylkes 6,8 %.

Barnehager og dekningsgrad

De fleste av barna i Torsken har barnehageplass. Alle som har rettskrav på plass får det. En pedagogisk leder per barn 14-18 barn når barna er over 3 år og en pedagogisk leder per per 7-9 barn når barna er under 3 år. Omtrent 11 % av barna er minoritetsspråkelige i barnehagene.

Kosthold i barnehagene

Torsken kommune har to ordinære barnehager, en i Gryllefjord og en i Medby. Barna tilbys to eller tre måltider i løpet av barnehagedagen. Dette gir gode forutsetninger for å sikre et godt kosthold. Som eksempel kan følgende nevnes. Barnehagen jobber målrettet med kosthold. Ukene blir planlagt for å sikre variasjon i maten barna tilbys, og det etterstrebes å tilby gode ernæringsrike måltider med blant annet minst mulig salt. Jevnlige utfordres også barna på å smake ukjente smaker og matvarer for å bidra til å utvide barnas smaksrepertoar. Alle barnehagene tilbyr frukt/grønnsaker daglig. Barn med matintoleranse eller allergier får alternative matvarer i samråd med foreldrene.

Fysisk aktivitet

Begge barnehagene i Torsken kommune er lokalisert i nærheten av frie landskapsområder, og begge barnehagene har jevnlig turdager. Barnehagene har også naturlekeplasser med tilgang til grillplass og gapahuk. Uteområdet til barnehagene i Torsken er store og varierte med både lekeapparater og naturterreng som blir brukt daglig.

Barn fra innvandrerfamilier

Innvandrerfamiliene i Torsken kommune er fra Øst Europa, Syria og Somalia, de aller fleste er godt integrert i samfunnet. Helsestasjonen tar alltid kontakt med nyinnflyttede barnefamilier i Torsken kommune, også med innvandrerfamiliene. Dersom det avdekkes behov, sørger helsesøster for at tiltak blir igangsatt. Kommunen får tildelt midler til språkstimulering som fordeles på barnehagene i forhold til antall minoritetsbarn. Midlerne brukes til språkstimulerende tiltak som materiell, bøker eller eventuelt for å tilsette tospråklig assistent. Målet er å legge til rette for en best mulig språkutvikling for integrering generelt og for å være forberedt på skolestart. Arbeidet blir organisert ulikt ut i fra det enkeltes barn behov og ressursene som er tilgjengelig. Begge barnehagene har et eget opplegg i baras siste år i barnehagen før skolen. Minoritetsbarna integreres i denne med en eventuell tilrettelegging hvis nødvendig. Dersom man ser det er nødvendig for å sikre kontinuitet i oppfølgingen, og foreldrene samtykker, tar barnehagen kontakt med skolen for å sikre en best mulig overgang.

Helsesøstre og dekningsgrad

Helsesøstre har 0,40 årsverk knyttet til direkte elevkontakt. De arbeider i tillegg meget tett med skolene i alle sammenhenger hvor det er behov for bistand fra helsesøster. Totalt har vi 5,05 årsverk knyttet til helsestasjonen.

Den nasjonale minstenormen er 0,35 årsverk pr. 100 elever i barneskole og 0,18 årsverk pr. 100 elever på ungdomsskole. Slik fordeles helsesøsterressursene i Torsken pr.skole

Medbyskole: 1-10 trinn: 28 elever 0,20 årsverk helsesøster

Gryllefjord skole: 1-10 trinn 69 elever 0,20 årsverk helsesøster

Fysisk, kjemisk, biologisk og sosialt miljø

Fysisk miljø

Torsken har god luftkvalitet, og arbeider forebyggende ved deltakelse i planprosesser for å sikre at befolkningen ikke utsettes for støy som overskrider grenseverdier i Miljøverndepartementets støyretningslinje T- 1442. Kommunen behandler også støyplager fra publikum. Det er lavt omfang av støybelastede områder i Torsken.

Torsken kommune legger til grunn universell utforming i alt planarbeid forankret i plan - og bygningsloven og saksbehandling der dette anses å berøre de funksjonshemmedes behov. Rådet for eldre og funksjonshemmede er en viktig høringspart i plansaker der tilgjengelighet for funksjonshemmede er tema. Kommunen har gjennom ulike prosesser og utredningsarbeid lagt vekt på å øke kunnskapen om universell utforming internt i organisasjonen, bl.a. gjennom deltakelse på KS nettverkseminar, studietur, samt innhentet erfaringer og eksempler fra andre kommuner gjennom folkehelsearbeidet og i plansaker.

Torsken kommune har god oversikt over godkjenningsstatus for kommunens barnehager og skoler.

Kjemisk miljø

Kommunen følger opp at offentlige bygg (eks. skoler, barnehager) dokumenterer radonverdier under tiltaks grensen fastsatt i strålevernforskriften (100 Bq). Fra 2014 er det krav om Dokumentasjon av radonmåling i alle utleieboliger.

Biologisk miljø

Torsken har god drikkevannskvalitet og lav legionellafare. Kommunen har oversikt over vannkvaliteten ved de mest brukte badeplassene i Torsken. Det tas bakterieprøver hver 14. dag. Her blir det målt Termotolerante Coliforme Bakterier, (TBC) som en verdi på kloakkforurensning.

Sosialt miljø

Torsken kommune har som en viktig del av sitt planarbeid fokus på barns oppvekstmiljø og fremme av gode oppvekstvilkår. Sosiale møteplasser for lek og opphold, samt tilgang til gode rekreasjonsområder er områder kommunen har fokus på i planarbeidet, og i utformingen av det fysiske miljøet. Det arbeides aktivt med å etablere, og legge til rette for møteplasser tilpasset alle aldersgrupper i kommunen. Det stilles krav om universell utforming av utearealer og krav til lekeplasser i boligområder.

Kommunen har allerede i dag relativt mange forskjellige sosiale møteplasser som det kan bygges videre på, slik at de gjennom å brukes mer aktivt kan være med å motvirke sosial isolasjon og ensomhetsfølelse. En mer fysisk aktiv befolkning vil også kunne føre til bedre fysisk og psykisk helse, spesielt med henblikk på folkesykdommene.

Torsken har lav kriminalitet og lite synlige rusmiljøer.

3.2 Helsetilstand

Barnebefolkningen: Barna i Torsken er stort sett frisk, mange er aktive og har venner. Det er få overvektige barn og unge, men det er en del barn på hver skole som har nedsatt kroppskontroll og en motorikk som er preget av mye inneaktivitet. Det synes som om røyke- og rusproblematikk blant ungdommene er redusert.

Befolkningen er ung, tilflytningen stor, og ikke alle har norsk som morsmål slik at mange gravide og unge familier kan ha et manglende nettverk og utfordringer forbundet med det. I Torsken bor det ca. et 20 talls småbarnsforeldre med Østeuropeisk opprinnelse. Mange av disse familiene er godt integrert i lokalsamfunnet.

Svangerskap, barseltid og det første leveåret er en svært viktig tid i forhold til å få en god start på livet. Overvekt hos gravide er en tendens på landsbasis, det sees også blant kommunens gravide. Dette kan medføre helseproblemer både hos barnet og mor, fødselen blir vanskeligere og det er økt risiko for å utvikle svangerskapsdiabetes. Mange familier har store forventninger til det å få barn, og stiller samtidig store krav til seg selv i forelderrollen. I tillegg er flere pliktoppfyllende og har utfordringer i forhold til jobb og karriere. Barna kan bli stresset og urolige fra de er helt små av foreldrenes strev, og familiene kan være vanskelige å hjelpe.

Noen foreldre sliter med egen psykisk helse og bruker helsesøster som samtalepartner rundt egen helse og barnas behov. Tidligere har Torsken kommune hatt god dekning av helsesøstre.

Dekningsgrad for helsesøster har endret seg de senere årene på grunn av befolkningsveksten.

Helsesøster har ukentlig pågang av barn og unge som ønsker samtaler og en fortrolig å snakke med om små og store bekymringer i livet deres. En del familier og barn har behov for ekstra støtte og hjelp. Barna kan ha diagnoser eller annen form for vansker som krever ekstra kompetanse og samarbeidsevne. Skolen opplever barna som urolige og ukonsentrerte. De samme barna og deres familier har behov for samtaler og oppfølging.

Voksne: Gjennomsnittsalderen for alle brukerne som mottar tjenester fra seksjon Helse – og omsorg i Torsken ligger nesten 7-10 år lavere enn hos sammenliknbare kommuner.

Den delen av den voksne befolkningen i Torsken som er arbeidsføre har et høyt sykefravær sammenlignet med enkelte av våre nabokommuner.

Til tross for lavt utdanningsnivå har Torsken kommune færre husstander med lav inntekt sammenlignet med landet for øvrig. Forskning viser at lav utdanning og inntekt i stor grad forårsaker

nedsatt helsetilstand og ulik sosioøkonomisk bakgrunn bidrar til å øke sosiale helseforskjeller. Det er betydelige forskjeller mellom grupper med høy utdanning og grupper med lav utdanning i forhold til utvikling av psykiske lidelser som angst og depresjon.

Eldre : Den eldre delen av befolkningen i Torsken det vil si aldersgruppen 67 år - 80 + mottar tjenester i et relativt stort omfang. Det kan tolkes som at det ikke står så bra til med helsetilstanden i denne gruppen. På en annen side har det vært lav terskel for å tildele enkelte tjenester. Det betyr at vi ikke kan utelukke at tildelingspraksisen kan være noe av årsaken til omfanget av gitte tjenester til eldre.

Det er også mange aktive unge eldre i Torsken som deltar i frivillig arbeid, lag og foreninger. Det er høy grad av sosial kapital i denne gruppen.

3.3 Vurderinger av konsekvenser og årsaker

Torsken kommune har en eldre befolkning, lave frie inntekter, lave skatteinntekter og en lav befolkningsvekst. Kommunens økonomi fordrer i stor grad at aktivitet og tjenestetilbud nøyaktig må tilpasses innenfor de rammer kommunen har til disposisjon. Ekstra utgifter/midler til helsefremmende arbeid og tiltak, som vi vet vil føre til mindre utgifter i fremtiden, kan være vanskelig å bære samtidig som utgifter til ordinær drift og fokus på de som allerede har store utfordringer forbundet med sin helse eller sosiale status.

Økonomisk sosialhjelp

Torsken kommune har et meget lavt antall personer målt mot fylke og landet for øvrig som mottar økonomisk stønad. Lavt antall personer som mottar økonomisk sosialhjelp samsvarer med høy gjennomsnittsinntekt, til tross for lav utdanning, men avviker i forhold til gruppen som oppgir. Det kan tyde på at de som har det største behovet for hjelp ikke søker eller mottar hjelp. Det bør utvikles systemer som sikrer å fange opp de økonomisk, ressursvake innbyggerne gjennom et tverretattlig samarbeid.

Sosioøkonomiske utfordringer

Lite ressurser og mangel på boliger til familier og vanskeligstilte gir oss utfordringer med å bistå enkeltpersoner og familier på en tilfredsstillende måte. Det er utfordrende å få til en integrering av vanskeligstilte i lokalsamfunnet. Lokalsamfunnet må i like stor grad som kommunen bistå for å få til gode prosesser.

Det registreres en noe økende gjeldsproblematikk hos befolkningen i Torsken. Med tanke på befolkningsvekst og fremtidig kommunestruktur er det vanskelig å planlegge for fremtiden slik at vi kan dimensjonere tjenester riktig å samtidig treffe med hensyn til behov. Manglende ressurser – både personer med kompetanse og midler vanskeliggjør arbeidet

Boforhold

Tilfredsstillende boforhold er av avgjørende betydning i et menneskes liv for å sikre gode leve og oppvekstvilkår, Bruken av boligsosiale virkemidler bør økes for å sikre tilfredsstillende boforhold for flere.

Uføre

I Norge er nær ti prosent av befolkningen i yrkesaktiv alder uføretrygdet, og i Torsken 16%. Arbeidsuførhet varierer betydelig mellom yrkesgrupper, og vi trenger mer kunnskap om hvilke spesifikke arbeidsfaktorer som bidrar til dette. I Torsken kan det tyde på et ensidig arbeidsmarked som er knyttet opp mot fiskeri som er et tungt arbeidende og statiske arbeidsoppgaver.

I en studie fra Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) har forskere sett at nærmere 45 prosent av tilfellene der arbeidstakere sluttet på grunn av egne helseproblemer eller sykdom i løpet av en treårsperiode, var relatert til eksponering på jobb. Arbeidsuførhet ser ut til å være mer utbredt blant kvinner, eldre arbeidstakere, og yrkesaktive med færre års utdanning og høyere nivåer av psykiske plager og muskel og -skjelettlidelser.

De viktigste psykososiale risikofaktorene for arbeidsuførhet var lite støttende ledelse og ensidig arbeid. Det fremgår av Torsken kommunens folkehelseprofil at vi har mange innbyggere med slike lidelser. Noe av nøkkelen til å unngå mange unge uføre synes å kunne ligge i utdanning og aktivisering av unge arbeidsledige, Utdanning, slik at man kan ha flere valg i forhold til yrker som ikke bare er fysisk tunge (primærnæringer og industri). Aktivitet, for å tilegne seg arbeidserfaring. Tidlig intervensjon for å motvirke og forhindre videre utvikling av psykiske lidelser og bidra til utvikling av et trygt og godt arbeidsmiljø som sikrer varierte arbeidsoppgaver ved kommunale arbeidsplasser.

Fysisk utforming og møteplasser

Utbedring av turstier og opprusting til turveier med barnevogn- og rullestolstandard er en viktig oppgave. Det er en utfordring for kommunen å påta seg en slik oppgave alene. Mulighet for fysisk aktivitet knyttet til sosiale møteplasser er et satsingsområde. Slike oppgaver kan med fordel løses av kommunen i samarbeid med de frivillige organisasjonene.

Torsken har to store gjennomfartsårer nesten uten gang- og sykkelveier, slik at bil i praksis blir eneste trygge måte å forflytte seg på. Et godt utbygd gang- og sykkelveinett i kommunen vil kunne bedre folkehelsen gjennom at færre skades og drepes i trafikken, den fysiske aktiviteten vil øke og sosial isolasjon motvirkes ved at færre er avhengig av bil for å nå møteplassene. I dag er det gang- og sykkelveier på begrensede strekninger.

Skolemiljø

Skolene jobber systematisk med elevenes læringsmiljø der lærergrupper, med veiledning fra PPT, analyserer og drøfter ulike tiltak for å styrke ulike sider ved læringsmiljøet.

Dersom ansatte får mistanke om at elever blir utsatt for mobbing, blir saken tatt opp med rektor, og tiltak blir iverksatt. Opplæringsloven § 9A pålegger også ansatte ved skolene å melde fra til skoleledelsen dersom det observeres mobbing, og det skal fattes enkeltvedtak dersom det bes om tiltak fra foreldre eller elever mot krenkende atferd.

Færre rammetimer i skolen vil redusere antall timer til undervisning, og dette skaper store utfordringer for elever som har behov for tettere oppfølging enn andre ved at de opplever lavere mestring. Et ensidig fokus på læringsresultater fra politisk miljø vil kunne gå ut over mestring og trivsel for flere elever.

Kommunale bygg

Dårlig inneklime i enkelte av de kommunale byggene er en intern trussel som kan føre til dårlig form, utvikling av sykdom, dårlig trivsel og dårlige resultater. Spesielt Gryllefjord skole melder dette som et problem.

Møteplasser

Kommunen har en del sosiale møteplasser, men de er lite brukt eller lite tilgjengelige. Vi trenger aktive og attraktive møteplasser som samler befolkningen og har en sosialiseringfunksjon. Kommunen har tradisjonelt et rikt og aktivt foreningsliv, men det må arbeides aktivt for å opprettholde rekrutteringen og unngå «forgubbing» slik at kommunens «gode» sosiale kapital opprettholdes.

Utfordringen ligger i å motivere for bruk av sosial møteplasser. Det er meget viktig å fokusere på å nå de ressursvake gruppene i lokalsamfunnet for å få tak i de personene vi ikke «ser». Store avstander og spredt bosetting i kombinasjon med et manglende kollektivtilbud kan være noe av årsaken til

ensomhet i befolkningen. Det er behov for gode og differensierte informasjonskanaler, slik at eksisterende tilbud når de ulike målgruppene.

Tjenestebehov

Mange innbyggere ønsker i størst mulig grad å klare seg i eget hjem. Engstelse for at det avdekkes store hjelpebehov kan føre til en underrapportering av problemer/utfordringer til pleiepersonellet eller annet fagpersonell når de er tilstede. Fastlegen er en viktig samarbeidspartner i slike tilfeller.

Fysisk og psykisk helse

Torsken har noe mer muskel og skjelettlidelser enn landsgjennomsnittet, men ligger nær fylkessnittet. Det samme gjelder bruk av medisiner mot kolesterol, diabetes og psykiske lidelser. Dette er tall som skal tolkes med varsomhet, spesielt ettersom vi er en liten kommune. Dersom for eksempel én av kommunens fastleger er litt dyktigere til å fange opp angst og depresjonsplager eller oftere skriver ut antidepressiva enn landssnittet, kan det se ut som om folk i kommunen har mer psykisk sykdom enn landssnittet.

Det samme gjelder for livsstilssykdommer som diabetes. Det kompliserer for eksempel bildet at Torskens befolkning bruker mer kolesterolsenkende medisiner, men mindre blodtrykkssenkende medisiner enn landssnittet.

Uansett er muskel og skjelett-plager, livsstilssykdommer og psykisk uhelse folkesykdommer i Torsken som på landsbasis og bør prioriteres i det forebyggende helsearbeidet.

3.4 Sosial ulikhet i helse

Utsiktene til god helse og et langt liv på bakgrunn av levekår er ulikt fordelt, også i lokalsamfunnet. Til tross for økende materiell velstand for alle grupper, økende utdanningsnivå i befolkningen, forbedring av helsetjenestene og forbedring av den generelle folkehelsen, er de sosiale helseulikhetene økende. Sosioøkonomisk status defineres ut fra utdanning, yrke og inntekt. I Torsken ligger vi godt an i forhold til gjennomsnittlig inntekt, men det sier lite om inntektsfordelingen mellom grupper. Den viktigste faktoren for sosiale ulikheter i helse er utdanningsnivået. Utdanningsnivået i Torsken kommune er lavere enn landsgjennomsnittet. Det ligger noe under fylkesgjennomsnittet og Troms fylke har den laveste andelen av ungdom som tar høyere utdanning i hele landet.

Utdanningsnivået gjenspeiles i de aller fleste mål på helse slik som dødelighet, sykелighet, funksjonsevne, livskvalitet og helsetjenesteforbruk. Dette gjelder både egen rapportert og objektivt målt fysisk og psykisk helse for begge kjønn, og forskjellene er store og økende. Det enkelttiltaket som vil kunne forbedre alle helseparametere som Torsken kommunes innbyggere scorer dårligere på enn landsgjennomsnittet, og dermed bedre folkehelsen mest effektivt, er å utjevne sosial ulikhet i helse ved at flere tar videregående og høyere utdanning.

Studier viser at høyere utdanning bidrar til bedre økonomi, arbeidsforhold status og setter mennesker i stand til å ta helsefremmende valg. Utdanning påvirker helsen i større grad enn inntekt. Det er betydelig flere elever på landsbasis som faller ut av videregående skole. Svake grunnskolekarakterer og lavt utdannede foreldre er like fullt to faktorer som øker risikoen for frafall fra videregående skole, og elever som ikke gjennomfører er et like stort problem for samfunnet som for den enkelte. I Torsken kommune viser statistikk fra Fylkesmannen i Troms at det i stor grad er jentene som fullfører videregående og søker høyere utdanning, mens guttene i Torsken i større grad dropper ut av et videregående løp og i mindre grad søker høyere utdanning.

Lavere utdanning påvirker også, i negativ retning, interessen for å søke kunnskap om helsefremmende livsførsel og målrettet aktivitet som fremmer helse.

Flere oversikter viser et overforbruk av helsetjenester i lavere sosioøkonomiske grupper, spesielt blant kvinner, men bruken av helsetjenester er ofte mindre målrettet eller løsningsorientert og medfører liten eller ingen helsegevinst. Bildet er derfor komplisert og lite entydig på akkurat dette punktet.

Følgende momenter anses som spesielt viktig for Torsken kommune å satse på:

1. **Rekreasjon:** Binde sammen kvalitetene i et rekreativt nettverk - aktivitetstilbud og opplevelser knyttet til landskap, natur, kulturminner
2. **Møteplasser:** Etablere flere møteplasser for hele befolkningens bredde. Torsken skal kunne huse mennesker i alle faser - fra vugge til grav

Skolene i Torsken jobber systematisk og i samarbeid med helse med program/ modeller som har målsettinger om å styrke mentalhelse og minimere faktorer som skaper uhelse (kriminalitet, rus). Skolene har et godt samarbeid med skolehelsetjenesten og helsesøstrene jobber mye med elever som har behov for en god samtale om vanskelige forhold

Torsken har engasjerte frivillige lag og løpende dialog på ledernivå med frivillige fører til mange positive tiltak i lokalsamfunnet. Helse og omsorg skal utarbeide en strategi for samarbeid med frivillige i samarbeid med Kultur og. Kommunen har også velfungerende idrettslag. Kommunen har en koordinerende enhet – formalisert samarbeid mellom Helse, Nav , Hjemmetjenesten og Kultur. Koordinerende enhet har ansvar for å tildele ansvarsgruppekoordinator og individuell plan for de med behov for langvarige og koordinerte tjenester.

Økt fokus på læringsmiljø, mobbing og trivsel i barnehager og skoler sørger for tidlig intervensjon. Det gode tverrfaglige arbeidet gjør det lett å få oversikt og gir rom for god samhandling. Felles rutine for utsatte barn og unge styrker arbeid og samarbeid for utsatte barn og familier. Det er mange unge og engasjerte nyinnflyttede innbyggere som er positive bidragsyttere i lokalmiljø.

Det er i 2016 og 2017 etablert et variert aktivitetstilbud, for flere yngre og eldre brukergrupper, hvor aktivitet, mestring og arbeid står i fokus. Prosjektet Kul sjømat som fremmer bruk av fisk og helsefremmende kosthold og prosjektet Kultur i natur som fremmer bruk av natur i et helsefremmende perspektiv.

Torsken har et godt etablert kriseteam og et godt samarbeid med spesialisthelsetjenesten innen fagfeltet psykiatri og rus. Mange av de ansatte i Torsken har god kjennskap til lokalbefolkningen og dette fører til at det blir kort avstand fra bruker til saksbehandler. Torsken har gjeldsrådgiver og saksbehandlere på NAV som følger klientene tett opp i form av samtaler og rådgivning.

Innbyggere som bor på Gryllefjord og Sifjord sykehjem trives godt. Det er relativt kort saksbehandlingstid i seksjon Helse og omsorg og innbyggerne får raskt hjelp med sine utfordringer. Det er etablert et tett og godt samarbeid mellom fastlegene og sykepleiertjenesten i kommune. Samarbeidet gir rom for rask respons.

Kommunale føringer -Helsefremmende og forebyggende arbeid i kommunal regi
Tilstrekkelig oppbakking fra ledelsen og bevisst styring i alle sektorer er de viktigste suksesskriterier for et tverrsektorielt folkehelsearbeid. Før man kan tenke helsefremmende i alle sektorer, må man være i gang med å identifisere felles mål og midler, og se hvilke muligheter for samarbeid som foreligger.

Både politiske vedtak og handlingsplaner er nyttige i arbeidet for å styrke felles kultur, og følelsen av at folkehelse er et felles ansvar. Et vedtak kan gis en oversektoriell form, slik at det viser hvilket ansvar som påligger hver sektor. Alternativt kan det utformes slik at ansvaret for å ta folkehelse med i beslutninger delegeres til sektorene, og gjøres til gjenstand for prosess der.

Det ligger mange utfordringer i ønsket om å skape styringsmessige og organisatoriske koblinger mellom ulike forvaltningsområder og sektorer, det er ikke alltid lett å få en organisasjon til å trekke i én retning. Skal den politikk kommunestyret har vedtatt virkelig kunne realiseres, må den brytes ned til konkrete mål for hver sektor slik at ansvar blir tydelig.

De ulike virksomhetene i Torsken kommune arbeider systematisk innenfor sin egen virksomhet, og deltar i tverrfaglige fora som har til hensikt å fremme helse og medvirke til utjevning av sosiale forskjeller. De allerede etablerte tverrfaglige fora for samhandling er mye rettet mot

4.0 Satsingsområder oppvekst og levekår

Slik vil vi ha det:

Alle barn som vokser opp i Torsken kommune opplever trygghet, mestring, utvikling og læring

Dette innebærer at barn og unge møter anerkjennende, omsorgsfulle og tydelige voksne i familien, i barnehagen, på skolen og i fritiden. Barn og unge opplever tilhørighet og trygghet i familie, barnehage, skole og nettverk. Barnehager og skoler har et godt og inkluderende læringsmiljø. Barn og unge utvikler sosiale ferdigheter i et inkluderende og trygt miljø som er preget av aksept, lek, læring og samvær. Barn og unge utvikler sine evner til kritisk tenkning og etisk refleksjon og er aktive deltakere i eget liv. Skoleveier og skoleområder oppleves som trygge.

Torsken har en bolig-, arbeidslivs-, sosial-, og integrasjonspolitik som reduserer antall fattige barnefamilier. Torsken kommune har en politikk mot barnefattigdom som kompenserer for problemer med å vokse opp med relativ økonomisk fattigdom. Oppvekstvilkårene bidrar til at ungdom fullfører sine utdanningsløp og kvalifiserer seg til arbeid.

Dette innebærer at barn og unge har lyst til å lære, og går i barnehager og skoler som arbeider målrettet og systematisk med læring. Barn og unge har gode og funksjonelle språks- og funksjonsferdigheter, mestrer de grunnleggende ferdighetene, lesing, skriving og regning. Barn og familier får tidlig tverrfaglig hjelp når de trenger det. Tidlig innsats overfor barn med risiko styrkes. Barn og unge opplever trygge og gode overganger mellom barnehage og skole og mellom de ulike trinnene på skolen. Skoler og barnehager samarbeider godt med hjemmene etter faste rutiner, der roller og ansvar mellom partene er avklart og avstemt. Barn og unge møter engasjerte og kompetente ansatte.

Arbeidet med barn og unge i Torsken kommune bidrar til utjevning av sosiale helseforskjeller.

Dette innebærer at kommunen tilrettelegger for det enkelte barns mulighet for et liv med god helse. En oppvekst med god helse krever stimulering av fysisk, kognitiv, sosial og følelsesmessig utvikling. En helsemessig god utvikling i barneårene er en av de viktigste byggesteinene for helse gjennom livet, og bidrar til utjevning av sosiale helseforskjeller. Kommunen sikrer at barn og unge har like vilkår for læring og utvikling. Barn og unge har en meningsfull fritid som bidrar til et mangfoldig felles-skap, med fritidstilbud som alle kan benytte uavhengig av økonomi. Barn, unge og familier med behov for hjelp og støtte får dette tidlig. Barn og unge med minoritetsspråklig bakgrunn deltar aktivt og integreres i barnehage og skole.

Barn og unge i Torsken kommune har god helse.

Dette innebærer at barn og unge er bevisst sin egen rolle for å fremme god helse. Barn, unge og familier som trenger ekstra støtte, blir i stand til å hjelpe seg selv. Det gis tilbud om fysisk aktivitet gjennom allsidige og inkluderende tilbud. Barn og unge inkluderes i et allsidig fritidstilbud og andre tiltak som fremmer en god fysisk og psykisk helse. Barn og unge gjøres kjent med og lærer å bruke natur- og friluftsområder i nærmiljøet. Barn, unge og familier opplever at beslutninger fattes nærmest mulig og i samråd med dem selv. De som trenger ekstra støtte opplever at det tverrfaglige samarbeidet i kommunen er organisert, velfungerende og godt. Torsken kommune har tiltak som forebygger og behandler psykiske og fysiske vansker, og tiltak i arbeid mot vold, overgrep, rus og atferdsvansker. Torsken kommune har fleksible og tilrettelagte avlastningstilbud til familier med særlig tyngende omsorgsoppgaver.

4.1 Satsingsområder folkehelse

Slik vil vi ha det:

Folkehelsearbeidet preger all kommunal virksomhet.

Dette innebærer at Torsken kommune fremmer befolkningens helse, mestring og trivsel. Kommunen arbeider aktivt og målrettet med å bekjempe fattigdom og utjevne sosiale helseforskjeller. Kommunen bidrar videre til å forebygge psykisk og somatisk sykdom, skade eller lidelse, og beskytte befolkningen mot faktorer som kan ha negativ innvirkning på helsen. Kommunen medvirker gjennom råd, uttalelser, samarbeid og deltakelse i planlegging til at helsemessige hensyn blir ivaretatt av andre myndigheter og virksomheter. Kommunen har nødvendig oversikt over helsetilstanden i befolkningen og de positive og negative faktorer som kan virke inn på denne. Kommunen har et løpende og godt samarbeid med frivillig sektor.

Helse og sosialsektoren arbeider aktivt for å forebygge skade og sykdom ved å iverksette forebyggende tiltak som fremmer helse, inkludering og egenmestring.

Dette innebærer at Torsken kommune er et trygt lokalsamfunn. Kommunen driver folkeopplysning om styrker og utfordringer i et flerkulturelt samfunn og tilrettelegger for at alle kan delta i aktiviteter som fremmer trivsel, lek, læring og nettverksbygging. Kommunen samarbeider med næringsliv, private aktører og ideelle organisasjoner for å utvikle forebyggende tjenestetilbud som understøtter det offentlige tjenestetilbudet. Kommunen iverksetter tiltak som bremser veksten av livsstilssykdommer, kroniske lidelser, forebygger skader og reduserer følgene av funksjonssvikt. Kommunen anerkjenner pårørendes innsats og legger til rette for nødvendige avlastningstiltak.

Kommunens innbyggere og brukere av helse- og sosialtjenester har innflytelse og medvirkning på kommunens tjenestetilbud.

Dette innebærer at kommunen aktivt samarbeider med pårørende og frivillige organisasjoner. Kommunen sikrer innbyggere og brukere tilgjengelighet til og informasjon om de kommunale tjenestene. Kommunen etterstreber metoder som gir høy deltakelse og god kvalitet på brukerundersøkelser. Tjenestene tilrettelegger for at brukerne styrer eget liv.

Torsken kommunes helse- og sosialtjenester har god kvalitet, er basert på kunnskap og har fokus på pasient- og brukersikkerhet.

Dette innebærer at tjenestene er tilpasset innbyggernes behov og basert på kunnskap om kommunens utfordringer, levekår og befolkningsutvikling. Innbyggerne er trygge på at de får de tjenestene de trenger når de trenger dem. Tjenestene driver målrettet kompetanseutvikling etter strategiske kompetanseplaner, og kommunen sørger for gode læringsarenaer for lærlinger, studenter og nyansatte.

Torsken kommune er godt universelt utformet

Vi skal jobbe aktivt med kartlegging og synliggjøre viktigheten med et universelt utformet samfunn. Ethvert nytt prosjekt skal være universelt utformet.

Del 2 Kultur

5.0 Innledning

Begrepet kultur defineres som verdier, og utløses på bakgrunn av valg.

«Å utvikle kultur er å dele verdier og meninger. Å utvikle kultur er å bygge og dele kunnskap. Kultur former handlinger, holdninger og til syvende og sist, marked og økonomi.»

Torsken kommune er et produkt av de som til enhver tid bor, arbeider og oppholder seg i kommunen. Kultur vil forankres i hvilke verdivalg som gjøres til enhver tid.

En av kommunens største identitetsbyggere – idrettslaget. Gryllefjord IL har engasjert sambygdingene som tilskuere på hver kamp. Idrettslaget, enten det er Gryllefjord IL eller Søndre Torsken IL er en av kommunens aller viktigste identitetsbyggere. Idretten innbefatter så mye mer enn selve idrettsgrenen eller det å komme opp på toppnivå i konkurranser. Idretten omhandler frustrasjon av og ikke alltid mestre, men at øvelse kan gjøre deg bedre. Idretten stiller krav til sosial kompetanse, krav til samhold og lærdom om å akseptere ulikhet. Dette mangfoldet er direkte overførbart til storsamfunnet, i tillegg til at lærdommen om viktigheten med aktivitet.

Vi skal utvikle talenter innen kunst, kultur og idrett

Vi vil oppdage og videreutvikle egne talenter ved å;

- Sikre et godt breddetilbud innen kunst, kultur og idrett
- Tilrettelegge for frivillig sektor og synliggjøre lag og foreningers aktivitet og innhold
- Styrke mulighetene for økt undervisningskompetanse, og aktivt rekruttere profesjonelle lærerkrefter til Kulturskolen, Den kulturelle Skolesekken og Spaserstokken
- Støtte Torskens talenter til å utvikle seg videre gjennom tilbud og miljø utenfor Torsken ved å synliggjøre etablerere og utvikle nye stipend- og støtteordninger, sørge for funksjonelle produksjonslokaler for scenekunst
- Utvikle lederkompetanse på idrettsområdet i samarbeid med Troms Idrettskrets og NIF (Norges Idrettsforbund)

Vi vil løfte fram våre talenter ved å

- Legge til rette for gode møteplasser med ildsjeler og fagmiljøer
- Koble ulike kompetanser, ildsjeler, talenter, aktiviteter og arenaer sammen som festivaler og ulike fagmiljøer
- Legge til rette for aktive kunst- kultur og idrettsmiljø
- Benytte talenter til konserter, workshop, kurs, andre aktiviteter og som forbilde for yngre talenter

Satsningsområde attraktivitet

“Attraktivitet er en stedlig egenskap som påvirker flyttestrømmen til et sted, enten ved at stedet tiltrekker seg næringsliv eller besøkende som skaper arbeidsplassvekst og derigjennom innflytting, eller at stedet er attraktivt som bosted uavhengig av arbeidsplassutviklingen”

Kultur som stedsutvikling- vi skal være en kommune hvor flere flytter inn enn ut.

Vi skal ha mer besøk

“Steder kan ikke bare forstås som fysiske strukturer, eller som et resultat av fysisk planlegging. Hvordan vi opplever et sted og hvilke mening vi tillegger et sted, avgjøres av hvem vi er, hvor vi kommer fra og hvem vi møter. Dessuten er de sosiale praksiser som utvikles på stedet med på å gi stedet kulturell mening. Dette betyr tilhørighet for noen og utestengning for andre. Derfor eksisterer det kanskje like mange bilder av et sted som det er mennesker.”

Samfunnsutvikling handler ikke bare om utvikling av infrastruktur og fysiske rammer. Det handler like mye om å bygge identitet, tilhørighet og stolthet. Torskens identitet rommer både naturgitte og menneskeskapte fysiske omgivelser, samt sosiale, kulturelle og historiske forhold.

Vi skal være en kommune hvor flere flytter inn enn ut

Vi vil legge til rette for gode kultur- og fritidstilbud til alle våre innbyggere ved å:

- Videreutvikle Torsken, med kvalitet og bredde i kunst og kulturtilbudene
- Formidle informasjon om lag og foreninger på en systematisk måte, blant annet gjennom kommunens hjemmeside
- Sette vilkår som fremmer barn og unges deltakelse og inkludering av sårbare grupper og minoriteter

5.1 Formål med planen

Kommunens talentutvikling, tilrettelegging av arenaer for produksjon og visning, synliggjøring og bevaring av vår kulturarv, er aktuelle temaer som krever videre oppfølging. Kulturlivet i Torsken preges av høy aktivitet. En sentral utfordring blir å opprettholde dette nivået som grunnlag for vekst og utvikling.

En ny kulturplan skal være veiviser for prioriteringer de kommende årene. **Utvalgte satsningsområder** bør konkretiseres og kommunens rolle i kunst- og kulturlivet tydeliggjøres. **Begrensede økonomiske ressurser krever tydelige prioriteringer for å oppnå best mulig resultat.**

Mål for planarbeidet

Planen skal være et kommunalt styringsdokument for Torsken kommunes kulturpolitikk.

Planen skal sikre en helhetlig og langsiktig strategi for å bygge kulturell kunnskap.

Et viktig mål for planarbeidet er å arbeide frem strategier som skal sørge for at det gis rom for kunsten og skaperkraften som finnes i kommunen.

Planen skal inneholde målsettinger, prioriteringer og handlingsprogram for arbeidet med kunst og kultur i Torsken.

Fokus på interkommunalt og regionalt samarbeid er spesielt viktig når det gjelder å rekruttere riktig kunst- og kulturkompetanse.

Vi må ta inn over oss den globale situasjonen med stor forflytting av folk som utfordrer oss i å skape nye samarbeidsformer innen kunst og kultur.

Det er viktig å presisere at det offentliges ansvar for tilrettelegging innenfor kulturområdet er en oppgave for flere enn de som jobber i kulturenheten.

Nasjonale føringer

Det nasjonale ansvaret for kultur ligger hos Kulturdepartementet. Statlige målsettinger og føringer for kulturpolitikken i årene fremover finnes i stortingsmeldinger, utredninger og andre offentlige dokumenter. Flere nasjonale strategidokumenter som for eksempel meldingen om Den kulturelle skolesekken, Frivillighet for alle og Bibliotekmeldingen, har betydning for planarbeidet.

Ytringsfriheten er en grunnleggende forutsetning for en kulturpolitikk som legger vekt på at mange kulturrøster skal komme til orde. Hovedfokus i loven er å gi enkeltpersoner og grupper anledning til å **uttrykke seg og oppleve alle de emosjonelle og intellektuelle kvalitetene og utfordringene** som et levende og variert kulturliv kan by på. Dette skal omfatte hele befolkningen.

Kultur bygges over tid og i fellesskap. Kultur er ikke statisk, men i stadig endring. Det er viktig å ha et langsiktig perspektiv der kulturarven fra fortiden sammen med dagens kulturuttrykk og verdier er med på å legge grunnlaget for framtiden.

Kulturloven

Norge vedtok i 2007 en kulturlov: *“Lov om offentlige styresmakters ansvar for kulturverksemd”*. Kulturloven har som formål å fastslå offentliges ansvar for å fremme og legge til rette for et bredt spekter av kulturvirksomhet, slik at alle kan få anledning til å delta i kulturaktiviteter og oppleve et mangfold av kulturuttrykk.

Fylkeskommunen og kommunen skal sørge for økonomisk, organisatorisk, informerende og andre relevante virkemidler og tiltak som fremmer og legger til rette for et bredt spekter av kulturvirksomhet regionalt og lokalt.

Staten, fylkeskommunen og kommune skal sørge for

- a) at kulturlivet har forutsigbare utviklingskår
- b) å fremme profesjonalitet og kvalitet i kulturtilbudet og legge til rette for deltakelse i kulturaktiviteter
- c) at personer, organisasjoner og institusjoner har tilgang til informasjon om ordningen med økonomisk støtte og andre virkemidler og tiltak.

Kulturloven bidrar til å sikre kulturens stilling i samfunnet, uansett økonomisk og politisk utvikling.

Kultur langs hele livsløpet og for mennesker med spesielle behov.

Med befolkningsutviklingen og målene i Kommuneplan 2016-2028 som bakgrunn, må en tenke kultur til alle, langs hele livsløpet. Både Den Kulturelle Skolesekken og Den Kulturelle spaserstokken er viktige tilbud i hver sin ende av livsløpet. Det er viktig at tilbudene stimulerer til egenaktivitet. Eldre i dag har stort sett god helse og grei økonomi. Det betyr at de er ivrige brukere av eksisterende kulturtilbud.

Både unge og eldre kan selv ta ansvar for å skape, ikke bare oppleve.

Kommunens oppgave som en god tilrettelegger kan være:

- Bidra til bedre tilgjengelighet ved kulturaktiviteter
- Bedre samarbeidet på tvers av sektorene
- Bruk av eldre som frivillige ved kulturarrangementer
- Bruk av frivillige som kulturarrangører
- Kartlegge eldre sin kompetanse som kulturaktører
- Tilrettelegge kulturtilbud for mennesker med psykiske lidelser

Møtesteder i hele kommunen

Å skape gode møtesteder og utvikle disse med menneskene i fokus, er viktig i hele kommunen. Det er ofte rundt skolene / grendehusene kulturaktivitetene samler seg. Å sikre grendehusene som kulturarenaer er en viktig investering i et lokalsamfunn. Kommunens kulturmidler er ikke øremerket Torsken sentrum. Hele kommunen kan søke kulturmidler som kan være med på å skape aktivitet. Dette gjelder alle aldersgrupper.

5.2 Det kulturelle Torsken

Folkebibliotekene

Torsken kommune har to bibliotek, ett folkebibliotek som ligger sentralt plassert i Gryllefjord, og ett skolebibliotek som er plassert på Medby skole.

Bibliotek som frirom, det enkle og tilgjengelige samt som en inkluderende arena i lokalmiljøet.

Bibliotek kan fungere som en katalysator i forhold til å skape sammenhengskraft, det vil si at det kan være en arena som skaper fellesskap, lokal image og identitet for lokalsamfunn. Et godt utviklet og driftet biblioteket fungerer som møteplass og som en institusjon som bidrar til å utvikle fellesskap i lokalsamfunnet.

Bibliotek er såkalte lavintensive møteplasser eller arenaer hvor man møter mennesker med andre interesser og verdier enn sine egne, og på den måten lærer å leve og virke sammen. I motsetning til høyintensive møteplasser der vi lever ut våre egne interesser og verdier.

Biblioteket bringer folk sammen: «Når man ser andre gjør vanlige ting som å lese bøker for barna sine, eller låne en kjærlighetsbok, så mister den andre noe av annerledes- eller fremmedheten». Når vi er trygge i vårt lokalsamfunn, blir vi sterkere som gruppe. Derfor kan man si at biblioteket blir katalysator for positiv samfunnsutvikling og forandring.

Allerede de første dagene biblioteket var åpent ser vi en møteplass som er horisontal på tvers av alder og interesser. Barn og unge, uavhengige av alder spiller brettspill sammen, hjelper hverandre med å finne bøker, viser hva de leser for andre samt deltar i samtaler.

Biblioteket er utviklet med svært få økonomiske midler, derimot har prosjektet vært igjennom mye dugnad som på idèer, praktisk bygging, sosialisering og entusiasme.

Bibliotekene i Torsken er tilknyttet alle tjenester levert av Troms fylkesbibliotek.

Frivillighet

Om å få lov til å delta.

Det finnes ingen fasit for hvordan lokale/regional natur og kultur kan eller bør benyttes. De beste ideene oppstår likevel når Homo Ludens—det lekende mennesket – får slippe fritt til rundt det lokale ressursgrunnlaget(Lessig 2004).

Det å skape det nye er å sette nye navn og bruksmåter på det allerede eksisterende (Nietzsche 1996).

De stedene der det begynner "å skje ting" flere og flere aktører blir med og stadig nye produkter utvikler seg – er nettopp preget av en åpen og stimulerende holdning til deltaking. Fremfor å forfekte

patenttenking som bare tjener på å holde andre ute (Lessig 2002) – inviterer en heller til bred og inkluderende medvirkning.

Fremfor å stemple nye ideer og tilnærminger som "urealistiske" eller "alt for romantiske", klapper en heller mennesket som har dette på skulderen og tilbyr seg å hjelpe. For hver ny aktør som tar det lokale ressurstilfanget i bruk på sin måte øker dette verdien av stedet som fellesgode –det gjør den mer attraktiv innad, men og et bedre bilde utad.

En slik invitasjon til deltaking har således to mål: for den enkelte handler dette om å få lov til å følge egne ideer og eget engasjement, for stedet som kollektiv handler det om å kunne kanalisere dette private engasjementet inn mot felles målsettinger.

Frivillig arbeid danner et viktig grunnlag for et godt samfunn. I Torsken er et godt samarbeid mellom kommunen og frivillige en vesentlig faktor. Frivillighet utgjør en viktig del av arbeidet som gjøres innen forebygging, helse, idrett og «bygdeaktiviteter».

Samfunnet blir også mer filantropisk, det vil si at den frivillige innsatsen dreies fra tid til penger. Færre personer ønsker å binde seg til å bruke mye tid på frivillig arbeid innenfor de tradisjonelle organisasjoner. Samtidig er det mange som ønsker å bruke mer tid på nye former for frivillig arbeid, for eksempel gjennom enkelthendelser eller begivenheter/festivaler. Tidsepoken vi er i, postmodernismen er en endring bort fra den livslange deltakelsen i en organisasjon, til en mer «uke til uke – basert» frivillighet.

Når tema frivillighet blir agenda er det viktig å se dette som to hovedområder, de som er medlemsrettet og de som er samfunnsrettet. Hver av disse to hovedområdene deles igjen i to områder;

Interesseorganisasjon

Frivillig organisering som interessekamp

Eksempler: Fagforeninger, organisasjoner for syke og funksjonshemmede

Serviceorganisasjon

Frivillig organisering som sosial møteplass

Eksempler: Sangkor, idrettslag, kooperativer

Kritisk organisasjon

Frivillig organisering som politisk sfære (folkebevegelsestradisjonen, sosiale bevegelser, deliberativt demokrati)

Eksempler: Avholdsbevegelsen, miljøbevegelsen, politiske partier

Kommunitær organisasjon

Frivillig organisering som lokalt basert fellesskap

Eksempler: Bygdelag, Røde Kors, ungdomslag

Samfunnsendringene har forskjøvet tyngdepunktet i organisasjonssamfunnet fra én type av sivilsamfunn til et nytt. Dette har konsekvenser for hvilke funksjoner det er rimelig å forvente at de frivillige organisasjonene skal fylle i dag og i fremtiden.

I kommuneplanen skal det utvikles mål, strategier og handlingsplan for hvordan det kan tilrettelegges for den frivillige sektoren i Torsken.

Kulturminner og kulturmiljø

Det er utarbeidet en egen plan for kulturminner. Planen *fortid skaper fremtid* har stor relevans for hvordan kultur, oppvekst og helse skal kunne utvikles og hvordan vi kan trekke veksler.

Kulturminnene og kulturmiljøene eksisterer i seg selv og har en egenverdi. De får imidlertid en enda større verdi dersom de anvendes som kilde for ny kunnskap, for formidling og for opplevelse. Verdiene ligger latent.

For at kulturminner skal kunne gi grunnlag for verdiskaping i dagens og morgendagens samfunn, er det en forutsetning at de er identifisert og altså kjent. Kommunikasjon er med andre ord et kjernebegrep. Kommunikasjonen vil ikke bare omfatte formidling av kulturminnets eksistens, men også en tolkning av dette i sin historiske kontekst.

Kulturmiljøer kan ha en direkte opplevelsesverdi uavhengig av formidling av historisk kunnskap, men verdiskapingspotensialet for et kulturmiljø vil øke sterkt jo mer kunnskap som knyttes til det og videreformidles.

Både kulturminner og kulturmiljøer er avhengige av at de ikke blir utsatt for skade eller ødeleggelse for å opprettholde sin fysiske verdi. De fleste er også avhengige av skjøtsel og vedlikehold.

I et samfunn som er mer endringsorientert enn noen gang tidligere, er kulturminnene sterkt presset pga. utbygging og fortetting i sentrale strøk med ekspanderende bysentra og tettsteder. I områder med fraflytning og liten næringsaktivitet er de gjenstand for desimering og skade.

Kommunikasjonsutbygging og næringsaktivitet er et problem både i sentrale og ikke- sentrale strøk.

Antikvariske myndigheter, til dels lovverket, opererer med internasjonal verdi (verdensarv), nasjonal verdi, regional verdi og lokal verdi. Men definisjonen av hva som har slik verdi er svært problematisk, særlig hvis man tar utgangspunkt i kulturminnene/-miljøenes beliggenhet. Alle kulturminner ligger lokalt, og den lokale verdien er som regel avgjørende for ivaretagelsen av dem. Den samme typen levning kan ett sted tilskrives stor verdi, mens den et annet sted betraktes som noe som bør fjernes eller forsvinne naturlig.

Det er også slik at opplevelsen av kulturminner først og fremst er en verdi for den enkelte, altså knyttet til det individuelle. I den grad den er knyttet til et fellesskap er det ofte et kolalt fellesskap. Vi har mange eksempler på at lokale initiativ resulterer i en kvalitativ verdiskaping ved vitalisering av et kulturminne. Samtidig kan dette resultere i en økonomisk verdiskaping.

Det bør sees en sammenheng mellom bruk og forvaltning av kulturminner og hvordan en horisontal bruk kan øke kunnskapen.

Kulturskolen

Kulturskolen er kommunens viktigste arena for utvikling av talenter innen musikk. Kulturskolen er i dag lokalisert på to steder i Torsken: Gryllefjord og Medby.

Hovedmål

Kulturskolen i Torsken skal gi barn og unge i Torsken de beste muligheter til å utvikle sine kunstneriske evner og iboende skaperkraft og bidra til at elevene utvikler en vedvarende interesse for kunst og kultur.

Delmål

Kulturskolen i Torsken

Skal gi elevene opplæring i tråd med intensjonene i Læreplanverket/Kunnskapsløftet.

Skal være et kulturelt ressurscenter for kommunens innbyggere.

Skal ha et godt samarbeid med barnehagene, skolene og kommunens frivillige kulturliv.

Strategier

Kulturskolens målsettinger skal nås ved å:

Gi utfordrende undervisning til alle interesserte på et nivå som den enkelte elev mestrer

Gi desentralisert undervisning der det er grunnlag for dette

Skape arenaer for framføring av elevenes arbeid

Skape interesse for kontakt med det profesjonelle kulturliv

Utarbeide plan for å rekruttere, beholde og utvikle kompetanse i personalet

Utvikle pedagogiske målsettinger, fagplaner og arbeidsplaner i hele kulturskolens virksomhet

Gi større mulighet for utøvende virksomhet for lærerne i kulturskolen

Utvikle samarbeidsmodeller med barnehager og skoler

Etablere fast samarbeid med kunstfaglige utdanningsinstitusjoner

Opprette samarbeid med multikulturelle miljø i kommunen

Oss og de - eller vi?

Spørsmål knyttet til integrering dukker til stadighet opp i den offentlige debatten. Man spør gjerne om integreringen av innvandrere er vellykket, om norskopplæringen er god nok, eller om kontantstøtten motvirker integrering. En slik tilnærming, som bare spør etter hvilke tiltak man skal anvende for og nå et gitt mål, ikke er nok for å forstå hva integrering egentlig innebærer.

På regjeringens nettsider står det at et siktemål med integreringspolitikken er at *«innvandrere raskest mulig etter ankomst til Norge kan bidra med sine ressurser i arbeidslivet og i samfunnet for øvrig.»* Her defineres begrepet integrering videre som at *«integrering handler om tilrettelegging og tilpassing for at nye innvandrere skal bli inkludert i samfunnet.»* Man oppfordres også til å se på definisjonen for inkludering, men her får man mer eller mindre bare gjentatt formuleringen om formålet med integreringspolitikken, samt at inkludering *«benyttes bredere enn begrepet integrering, som primært omhandler nyankomne innvandrere.»*

Begrepet synes altså å referere til det rent tekniske ved en aldri definert prosess som skal omforme en innvandrer til en integrert innvandrer. Dermed har man bare definert det hele ut fra det mål man sikter mot: Det sies fremdeles ikke noe om hvordan man forstår «innvandreren» og den prosess denne må gå gjennom for å kunne bli «den som bidrar med sine ressurser i arbeidslivet og i samfunnet for øvrig.»

Torsken kommune skal legge til rette for bredere involvering og inkludering i de kulturarenaer som eksisterer samt benytte oss av de ressurser som eksisterer for å fremme det kulturelle.

For å stimulere til samisk bolyst skal Torsken kommune aktivt motarbeide enhver form for usynliggjøring av samisk språk, kultur og levemåter. Torsken kommune skal legge til rette for synliggjøring av samisk språk, kultur, levemåter og kulturarv. Torsken kommune skal ha tettere samarbeid med Sazza- Senja natur og kultursenter og Midt-Troms museum for å iverksette tiltak.

Bygdekinoen

Bygdekinoen har fremvisning en gang pr. måned i Gryllefjord og Grunnfarnes med en forestilling for barn og en forestilling for voksne. Filmene er høy aktuelle nyheter. Forestillingene er godt besøkt, men som resten av landet er det naturligvis avhengig av filmen. Filmene utvelges av Bygdekinoen sentralt.

Kirken

Aktiviteter i menigheten

For Torsken menighet har biskopen utarbeidet en gudstjeneste forordning som fastsetter antall gudstjenester i hver kirke. Denne følges, og til nå har det ikke vært avvik fra planen. På sykehjemmene i Gryllefjord og Sifjord avholdes det andakter og gudstjenester. Disse er åpne også for andre enn beboerne. Organisten er en viktig del av gudstjenestefeiringen.

Menigheten har utarbeidet en trosopplæringsplan. Denne er tilpasset Torsken menighet og menighetens struktur og ressurser. Planen er sendt biskopen til godkjenning.

Menigheten har startet opp med legoklubb for barn i alderen 4-10 år i Torsken sør; vi bygger lego, spiser litt og har en kort andakt. Planen er å starte opp med tilsvarende aktivitet i Torsken nord våren 2017.

Konfirmasjonsundervisningen gjennomføres med tilbud til alle niende klassinger. Selve undervisningen følger en plan og skjer i samarbeid med menigheten i Berg, Tranøy og Nord-Senja (Lenvik). De fleste som er døpt, blir konfirmert i kirkene. Det er en konfirmasjonsgudstjeneste i nord og en i sør. Den norske Kirke opplever et godt samarbeid med de kristne organisasjonene.

Idretten

I kommunen i dag er det organisert tilbud innen fotball i alle aldersgrupper i Gryllefjord IL, svømming for barn og unge.

Det er stor aktivitet innen området «tur» blant de fleste aldersgrupper og foreningen Torsken turgruppe har svært høy interesse. Torsken turgruppe arrangerer «ut i Torsken» med tilrettelegging av turstier og toppturer.

Fritidsaktiviteter

Kul sjømat

Kul Sjømat er et tilbud for matinteresserte i alderen 5.-10. klasse som skal inspirere til å lage kreativ mat med gode og sunne råvarer, fremme matglede og lokal matkultur og styrke deltakernes kompetanse om matlaging og råvarer. Fagområdet forener - som i kunstfagene - bl.a. håndverksmessig skoloring og utvikling av estetisk kompetanse, lokal identitet og kultur i samspill med det globale og synliggjør kommunens rolle både som skoleleverandør og kulturinstitusjon i sitt lokalmiljø. Det tar også for seg det skapende elementet – det kreative i arbeidet med sjømat!

Kultur i natur

Kultur i natur er et tilbud til de barn og unge som er interessert i å være ute i naturen. Vi skal inspirere til å bruke naturen, ressursene og kulturarven rundt oss. Fremme glede og lokal kunnskap. Mål for kultur i natur: Fremme verdiene i naturen, se naturen som et kulturlandskap og fremme kulturarven til Torsken kommune.

Torskensmia

Torskensmia - Dialogbasert utvikling

Hvordan skal vi ha det i Torsken i fremtiden? Hvordan skal barn og unge trives?

Skal vi la andre bestemme hvordan du og dine skal trives, hvilke aktiviteter som er bra for barna, hva som ikke er bra nok?

Målsetningen er deltaking med reell involvering.

Medvirkning og deltaking er ikke det samme. I en medvirkningsprosess handler det om din mening om andres tanker og ideer. I deltaking er dine tanker og ideer selve prosessen.

Hvis Torsken skal være med fremover er deltaking helt nødvendig. Alternativet er å følge andres ideer, tanker og planer.

Delta gir rom for mange interessenter/aktører som kan arbeide sammen rundt en felles arbeidsflate.

Metoden vil alltid være dialog. I motsetning til debatt som kommer fra det latinske debattare og betyr å nedkjempe den andre med ord. Debatt er et nullsumspill hvor det skapes en vinner og en taper. Dialog handler om å skape. Det er deltakende demokrati.

Hvis ikke vi som innbyggere bestemmer oss for hvor vi vil er det garantert andre som vil stå i kø og gjøre dette for oss. Det betyr rett og slett om: Å verdiskape eller bli verdiskapt.

5.3 Slik vil vi ha det

Slik vil vi ha det:

Torsken kommune har et kulturliv som bidrar til høy livskvalitet, økt tilflytting og som styrker identitet og tilhørighet.

Kunst og kultur brukes aktivt som virkemiddel i utvikling av kommunen. Det er gode møteplasser i det offentlige rom.

Kulturelle aktiviteter fremmer inkludering av alle grupper i Torskensamfunnet. Frivillige organisasjoner og andre aktører har en viktig rolle i kulturformidlingen. Det er god tilgang til opplæring i kunst og kultur for alle, uavhengig av økonomi. Kulturenheten samarbeider med kommuner, næringsliv, lokale kunstnere og andre eksterne aktører for å fremme Torsken som en kulturkommune. Innbyggerne tilbys et mangfold av kulturtilbud som er tilpasset og tilgjengelig for alle. Innbyggere og tilreisende opplever kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som godt bevart og særegne for Torsken. Torsken har flere viktige arenaer for lokalhistorisk aktivitet og bevaring av lokale kulturminner.

Torsken kommune tilrettelegger for idrett og fysisk aktivitet for alle.

Dette innebærer at kommunen har spesielt fokus på aktivitet for barn og unge, og tilrettelegger godt for dette. Kommunen bidrar til videreutvikling av idrettsparker og lokaler for utøvelse av idrett, bidrar til å oppgradere og vedlikeholde idrettsanleggene i kommunen og bygger ut nærområder for idrettslig aktivitet. Kommunen tilrettelegger for mangfold av idretter og aktiviteter, og legger til rette for aktivitet og idrettstilbud for mennesker med nedsatt funksjonsevne. Kommunen bidrar til at personer med innvandrerbakgrunn integreres i idrettsmiljø. Kommunen bidrar også til at samarbeidet mellom idretten og kommunen fremmer idrettslig aktivitet.

Torsken kommune tilrettelegger for naturopplevelse og rekreasjon for alle, både i skog, strandsone og fjell.

Dette innebærer at Torsken kommune sikrer store, sammenhengende grønnstrukturområder for fremtiden, og sikrer og tilrettelegger nye friområder og forhindrer gjengroing av eksisterende områder. Torsken kommune øker tilgjengeligheten til friluftsområder og strandsonen ved å forbedre adkomster, etablere universelt utformede stier på utvalgte områder og gjennomføre skilting og merking. Kyststier og helsestier videreutvikles. Torsken kommune arbeider aktivt for å ivareta allmennhetens rettigheter i henhold til friluftslovens bestemmelser.

Torsken kommune stimulerer til økt frivillighet innen kulturliv, idrett og humanitær virksomhet.

Dette innebærer at Torsken kommune har et nært samarbeid med frivillige lag og organisasjoner i deres arbeid for ulike grupper i samfunnet. Kommunen stimulerer det frivillige organisasjonslivet som arena for trivsel, engasjement, læring og livskvalitet. Kommunens innsats bidrar til at flere innbyggere deltar i frivillig arbeid.